

Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών

«Σύγχρονος Ιταλικός Πολιτισμός και Ειδικά ζητήματα Ορολογίας και
Ερμηνείας»

Διπλωματική Εργασία

«Έλληνες ποιητές της Γενιάς του '30 μεταφρασμένοι στα ιταλικά»

Γεωργία Ψαρρούλη

Ποιητές και πεζογράφοι της γενιάς του '30

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια

Άννα Γρίβα

Πάτρα, Ιούλιος 2026

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία της φοιτήτριας που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης η συγγραφέας εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας της συγγραφέως ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση της συγγραφέα. Η συγγραφέας διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

Στο εξώφυλλο της παρούσας εργασίας αποτυπώνεται η κλασική φωτογραφία της γενιάς που τραβήχτηκε στο σπίτι του Θεοτοκά το Μάρτιο του 1963 και δημοσιεύθηκε στα «Νέα» της 3ης Απριλίου 1963. Από αριστερά, όρθιοι: Θανάσης Πετσάλης, Ηλίας Βενέζης, Οδυσσέας Ελύτης, Γιώργος Σεφέρης, Ανδρέας Καραντώνης, Στέλιος Ξεφλούδας και Γιώργος Θεοτοκάς. Καθιστοί: Άγγελος Τερζάκης, Κ. Θ. Δημαράς, Γιώργος Κατσιμπαλής, Κοσμάς Πολίτης και Ανδρέας Εμπειρίκος.

Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών

Σύγχρονος Ιταλικός Πολιτισμός και Ειδικά Ζητήματα Ορολογίας και
Ερμηνείας (ΙΤΑ)

Διπλωματική Εργασία

Έλληνες ποιητές της Γενιάς του '30 μεταφρασμένοι στα ιταλικά

Γεωργία Ψαρρούλη

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Άννα Γρίβα

Μέλος ΣΕΠ στο ΕΑΠ

Συν-Επιβλέπων Καθηγητής:

Χρήστος Νίκου

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

Μέλος ΣΕΠ στο ΕΑΠ

Πάτρα, Ιούλιος 2026

Ευχαριστίες

Η παρούσα διπλωματική εργασία *Έλληνες ποιητές της Γενιάς του '30 μεταφρασμένοι στα ιταλικά* εκπονήθηκε στα πλαίσια του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών «Σύγχρονος Ιταλικός Πολιτισμός και Ειδικά Ζητήματα Ορολογίας και Ερμηνείας» της Σχολής Ανθρωπιστικών Επιστημών του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου.

Εκπονήθηκε με την επίβλεψη της Καθηγήτριας κ. Άννας Γρίβα και τη συνεπίβλεψη του Καθηγητή κ. Χρήστου Νίκου. Η επιλογή του θέματος έγινε με κριτήριο το ενδιαφέρον που ανέπτυξα για τις ελληνο-ιταλικές σχέσεις στη λογοτεχνία μέσα από την παρακολούθηση, στα πλαίσια του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών, της θεματικής ενότητας «Ιστορία της Λογοτεχνίας της σύγχρονης Ιταλίας: ιταλο-ελληνικές αλληλεπιδράσεις» με Καθηγητή – Σύμβουλο τον κ. Νίκου.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες θα ήθελα να απευθύνω σε όλους τους καθηγητές μου στο Μ.Π.Σ., οι οποίοι κατόρθωσαν να ενισχύσουν το ενδιαφέρον και τις γνώσεις μου πάνω στο αντικείμενο των σπουδών μου καθώς και στους καθηγητές κ. Γρίβα και κ. Νίκου που με τις παρατηρήσεις τους, τις συμβουλές, την υπομονή και τις γνώσεις που μου μετέδωσαν με ενθάρρυναν να ολοκληρώσω αυτό το έργο.

Ένα μεγάλο ευχαριστώ, τέλος, θέλω να απευθύνω στην οικογένειά μου, που γνωρίζοντας και αναγνωρίζοντας τις απαιτήσεις της προσπάθειάς μου και τις ανάγκες που αυτή δημιούργησε, μου έδωσε το βήμα και την ώθηση να προχωρήσω.

Περίληψη

Η διπλωματική εργασία εξετάζει την παρουσία των ποιητών της Γενιάς του '30 στα ελληνικά γράμματα και τον καθοριστικό ρόλο που αυτή διαδραμάτισε στην προώθηση της ελληνικότητας μέσα σε ένα κλίμα αβεβαιότητας αλλά και κοινωνικών και πολιτικών ανακατατάξεων. Σε αυτό το πλαίσιο παρουσιάζεται η συμβολή του Γ. Θεοτοκά στην ανανέωση του πνευματικού κόσμου, ενώ παράλληλα η εργασία επιχειρεί να αποτυπώσει τις αντιδράσεις της εποχής προς την έκφραση των νέων ιδεών. Συγχρόνως, εξετάζεται η σχέση με τη γείτονα χώρα Ιταλία, καθώς και η μακρά πολιτισμική σύνδεσή της με την Ελλάδα. Στη συνέχεια, η έρευνα αναδεικνύει το έργο των βραβευμένων με Νομπέλ λογοτεχνίας Γ. Σεφέρη και Ο. Ελύτη καθώς και του Γ. Ρίτσου και εστιάζεται στην πρόσληψή τους στον ιταλικό χώρο, μέσω των μεταφράσεων που πραγματοποιήθηκαν και περιλαμβάνονται σε εκδόσεις ολόκληρων ποιητικών συλλογών και ανθολογίες, με επικέντρωση στην περίοδο μετά την απονομή των βραβείων Νομπέλ Λογοτεχνίας. Επιπλέον, η μελέτη εξετάζει την απόδοση των έργων τους στην ιταλική γλώσσα, μέσα από τη συστηματική καταγραφή και την κριτική αποτίμηση των σχετικών εκδόσεων. Στα προσδοκώμενα αποτελέσματα εντάσσονται η διερεύνηση της πρόσληψης των ποιημάτων και ο εμπλουτισμός της βιβλιογραφίας για την παρουσία της ελληνικής λογοτεχνίας στον ιταλικό χώρο. Τέλος, θα αναδειχθούν περαιτέρω ερευνητικά ερωτήματα που μπορούν να αποτελέσουν το πεδίο μιας ευρύτερης μελλοντικής έρευνας όσον αφορά τα μεταφράσματα των ποιητών της Γενιάς του '30 στον ιταλικό χώρο.

Λέξεις κλειδιά: Γενιά του '30, Βραβείο Νομπέλ, υποδοχή της ελληνικής ποίησης στον ιταλικό χώρο, μεταφραστική δραστηριότητα

Poeti greci della generazione degli anni '30 tradotti in Italia

Giorgia Psarruli

Riassunto

La tesi esamina la presenza dei poeti della Generazione degli anni '30 nelle lettere greche e il ruolo decisivo che essi hanno svolto nella promozione della grecità in un clima di incertezza e di sconvolgimenti sociali e politici. In questo contesto, viene presentato il contributo di G. Theotokas al rinnovamento del mondo intellettuale, mentre parallelamente la tesi cerca di mettere in luce le reazioni dell'epoca di fronte all'espressione di nuove idee. Allo stesso tempo, si esamina il rapporto con il Paese confinante, l'Italia, così come il suo plurisecolare legame culturale con la Grecia. La ricerca mette poi in evidenza l'opera dei vincitori del Premio Nobel per la Letteratura Gh. Seferis e O. Elytis e di Gh. Ritsos e si concentra sulla loro ricezione in Italia, attraverso le traduzioni effettuate e incluse in edizioni di raccolte poetiche complete e antologie, con particolare attenzione al periodo successivo all'assegnazione dei Premi Nobel per la Letteratura. Inoltre, lo studio esamina la resa delle loro opere in lingua italiana, attraverso la registrazione sistematica e la valutazione critica delle pubblicazioni pertinenti. I risultati attesi includono l'indagine sulla ricezione delle poesie e l'arricchimento della bibliografia sulla presenza della letteratura greca in Italia. Infine, emergeranno ulteriori questioni di ricerca che potranno costituire la base per un futuro approfondimento riguardante le traduzioni dei poeti della Generazione degli anni '30 in Italia.

Parole chiave: Generazione degli anni '30, Premio Nobel, ricezione della poesia greca in Italia, attività di traduzione

Περιεχόμενα

Περίληψη	5
Riassunto	6
Εισαγωγή.....	8
Στόχοι, μεθοδολογία, πηγές, διάρθρωση, ερευνητικά ερωτήματα	13
1. Η Γενιά του '30.....	16
2. Η λογοτεχνική και ποιητική παραγωγή: Μετάφραση και πρόσληψη.....	22
3. Η ποίηση των Γ. Σεφέρη, Ο. Ελύτη και Γ. Ρίτσου στην Ιταλία: μεταφραστική δραστηριότητα και ιστορικό-βιογραφικό πλαίσιο.....	29
3.1. Γιώργος Σεφέρης (1900-1971).....	30
3.2. Οδυσσέας Ελύτης (1911-1996).....	39
3.3. Γιάννης Ρίτσος (1909-1990).....	49
4. Η μελοποιημένη ποίηση των Σεφέρη, Ελύτη και Ρίτσου ως μηχανισμός μετάφρασης και υποδοχής στην Ιταλία.....	57
4.1. Η εγχώρια υποδοχή.....	58
4.2. Η απήχηση στο εξωτερικό	62
5. Το βραβείο Nobel. Η συμβολή του στην πορεία και εξέλιξη της μετάφρασης των έργων των ποιητών της Γενιάς του '30.....	65
6. Πίνακες μεταφραστικής δραστηριότητας.....	69
7. Διερεύνηση της μεταφραστικής παρουσίας με βάση τους παραπάνω πίνακες.....	99
7.1. Χρονολογική εξέλιξη της πρόσληψης της νεοελληνικής ποίησης στην Ιταλία.....	99
7.2. Γιώργος Σεφέρης – Η μεταφραστική του πορεία.....	100
7.3. Ο. Ελύτης - Η μεταφραστική του πορεία.....	101
7.4. Γ. Ρίτσος – Η μεταφραστική του πορεία.....	102
7.5. Συγκριτική αποτίμηση των μεταφραστικών δεδομένων.....	103
7.6. Οι διαμεσολαβητές της πρόσληψης: μεταφραστές, νεοελληνιστές και εκδότες.....	105
7.7. Δείκτες εκδοτικής υποδοχής και καθιέρωσης.....	108
Συμπεράσματα – Συμβολή της έρευνας – Περαιτέρω έρευνα	110
Παράρτημα Α΄ Φωτογραφίες – άρθρα – συνεντεύξεις μεταφραστών – οπτικοακουστικό υλικό.....	112
Παράρτημα Β΄ Εξώφυλλα ιταλόγλωσσων εκδόσεων – μεταφράσεων	137
Βιβλιογραφικές αναφορές	142
Ελληνόγλωσσες	142
Ξενόγλωσσες	145
Δικτυογραφία	150
Δήλωση συγγραφέα	
Διπλωματική εργασία	7

Εισαγωγή

Η μελέτη της παρουσίας και της πρόσληψης των Ελλήνων ποιητών της Γενιάς του '30 στην Ιταλία προϋποθέτει την εξέταση του ευρύτερου πλαισίου μέσα στο οποίο αναπτύχθηκαν οι πνευματικές και πολιτισμικές σχέσεις των δύο χωρών. Η διάδοση της νεοελληνικής λογοτεχνίας στο εξωτερικό δεν υπήρξε ένα απομονωμένο φαινόμενο, αλλά εντάχθηκε σε ένα πλέγμα ιστορικών, πολιτισμικών και ακαδημαϊκών αλληλεπιδράσεων που διαμορφώθηκαν σταδιακά κατά τη διάρκεια του 19^{ου} και του 20^{ου} αιώνα. Η Ιταλία αποτέλεσε έναν από τους σημαντικότερους χώρους υποδοχής και μελέτης της νεοελληνικής γραμματείας, καθώς η ανάπτυξη των νεοελληνικών σπουδών, η δράση διακεκριμένων ελληνιστών και μεταφραστών και το έντονο ενδιαφέρον για τη σύγχρονη ελληνική λογοτεχνία συνέβαλαν καθοριστικά στη γνωριμία του ιταλικού κοινού με το έργο των Ελλήνων δημιουργών. Στο πλαίσιο αυτό, κρίνεται σκόπιμη μια σύντομη αναφορά στις πολιτισμικές σχέσεις Ελλάδας και Ιταλίας, οι οποίες αποτέλεσαν το υπόβαθρο πάνω στο οποίο αναπτύχθηκε η πρόσληψη της ελληνικής ποίησης και ειδικότερα των εκπροσώπων της Γενιάς του '30.

Οι δύο γείτονες λαοί συνδέονται, λόγω και της γεωγραφικής τους εγγύτητας, πέρα από ιστορικούς και με στενούς πολιτισμικούς, κυρίως, δεσμούς που μετρούν αιώνες και η ιστορία τους υπερβαίνει τα γεωγραφικά σύνορα και γίνεται αντικείμενο μακράς μελέτης. Δεν θα ήταν δόκιμο να ανατρέξουμε στη Μεγάλη Ελλάδα (Magna Graecia) και τις ελληνικές αποικίες στη Νότια Ιταλία και τη Σικελία για να τους εντοπίσουμε, καθώς αυτό από μόνο του θα διεύρυνε το χρονικό άνοιγμα της παρούσας εργασίας και θα δημιουργούσε απόκλιση από τη χρονική της τοποθέτηση. Όμως δεν μπορούμε να παραβλέψουμε ότι ανάμεσα στους δύο λαούς υπήρχαν και εξακολουθούν να υπάρχουν στενοί πολιτισμικοί δεσμοί διαχρονικά, παρόλο που αυτοί δοκιμάστηκαν από πολιτικές και κοινωνικές εξελίξεις, επιβαρύνοντας την εικόνα που οι Έλληνες είχαν και τελικά διαμόρφωναν για τους Ιταλούς και το αντίστροφο. Άλλωστε, η κοινή έκφραση που χρησιμοποιούν οι Έλληνες («una faccia, una razza») μαρτυρά την εικόνα και την εντύπωση που έχουν για τους γείτονές τους. Δεν θα μπορούσαμε λοιπόν να παραβλέψουμε τις κοινές ιδεολογικές και πολιτικές επιδράσεις, όπως εκείνες εκδηλώθηκαν τον 19^ο αιώνα στην Ιταλία με το Risorgimento και στην Ελλάδα με την Επανάσταση. Συγχρόνως, η γοητεία που ασκούσε ο πνευματικός κόσμος και των δύο λαών και οι κοινές αξίες που μοιράζονταν, καθόρισαν και καθορίζουν

έως σήμερα τις σχέσεις τους, εμπλουτίζοντας παράλληλα τις γνώσεις για την ιστορική και πολιτισμική κληρονομιά. Την ίδια στιγμή το μεσογειακό ταπεραμέντο και η εκφραστικότητα της συμπεριφοράς τείνουν να ερμηνεύονται ως σημαντικά κοινά στοιχεία πολιτισμικής αναφοράς.

Ήδη από το 1912 και καθώς τα Δωδεκάνησα τελούσαν υπό ιταλική κατοχή, η Ιταλία προβαλλόταν ως θεματοφύλακας του κλασικού πολιτισμού θέλοντας να διεισδύσει πολιτιστικά και στην Ελλάδα, καθώς αναγνωριζόταν το κοινό ιστορικό και αρχαιολογικό παρελθόν τους. Οι Ιταλοί ίδρυσαν ιταλικά σχολεία στην Κέρκυρα και στα Δωδεκάνησα και αξιοποίησαν υπάρχουσες δομές, όπως η Ιταλική Αρχαιολογική Σχολή στην Αθήνα, ενώ ήδη από το 1909 είχε προηγηθεί η Ιταλική Αρχαιολογική Αποστολή στην Κρήτη, με πλούσιο ανασκαφικό και εκδοτικό έργο. «Με την παραχώρηση των Δωδεκανήσων το 1947, οι ελληνο-ιταλικές σχέσεις απαλύνθηκαν με τις αναμνήσεις του παρελθόντος να διαγράφονται εκατέρωθεν»¹. Σε αυτό το πλαίσιο εντάχθηκε και η ίδρυση του Ιταλικού Μορφωτικού Ινστιτούτου (Casa d'Italia), προκειμένου να γίνει διάχυση της ιταλικής γλώσσας και εν γένει του πολιτισμού, το οποίο εξελίχθηκε στην πορεία των χρόνων σε φορέα προώθησης της ιταλικής κουλτούρας στην Ελλάδα.²

Αφετέρου, το ενδιαφέρον των Ιταλών για τα ελληνικά δρώμενα τονώθηκε μέσα από την ίδρυση εδρών νεοελληνικών σπουδών στην Ιταλία, στην οποία λειτουργούν έως και σήμερα αρκετές έδρες σε πανεπιστημιακά ιδρύματα με προγράμματα, στα οποία διδάσκεται η ελληνική γλώσσα, η λογοτεχνία και ο πολιτισμός της Ελλάδας. Στη Ρώμη (La Sapienza), στη Πάντοβα, στη Βενετία, στο Παλέρμο, στο Μιλάνο, στην Παβία λειτουργούν κέντρα νεοελληνικών σπουδών με καθηγητές όπως οι: Christos Bintoudis, Francesco Scalora, Alessandra Coppola, Caterina Carpinato, Renata Lavagnini, Vincenzo Rotolo, Paola Maria Minucci. Παράλληλα, το Ελληνικό Ινστιτούτο Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών που άνοιξε στη Βενετία το 1951, στην ελληνική παροικία της Βενετίας, στο Campo dei Greci, το οποίο στεγάζεται μέχρι σήμερα στο κτήριο της Φλαγγινείου Σχολής, προώθησε

---

¹ Το παρόν αποτελεί απόσπασμα από την εκπομπή «Στο Κέντρο», σε αρχισυνταξία και παρουσίαση του δημοσιογράφου Γιώργου Κουβαρά, με καλεσμένη την ιστορικό Μαρία Ευθυμίου και προβλήθηκε στο EPT NEWS στις 29 Νοεμβρίου 2022

² FONZI, P., GALLICCHIO, A., IELO, M.-A., LAVAGNINI, R., Μτφρ, ΓΡΙΒΑ, Α., *Πατησίων 47: Το Ιταλικό Μορφωτικό Ινστιτούτο και η ιστορία του*, ETP Books, Π. Φάληρο, 2024

τη μελέτη της βυζαντινής και μεταβυζαντινής ιστορίας στην Ιταλία. Τελευταία, όμως, κατά το διάστημα 1998-2012, μετατράπηκε από ερευνητικό σε πολιτιστικό κέντρο.

Επιπλέον, αξίζει να αναφέρουμε σε αυτό το σημείο ότι κατά την εικοσαετία 1960-1980, στις νεοελληνικές σπουδές κυριαρχούσε η μελέτη της νεοελληνικής λογοτεχνίας, καθώς ήταν έντονο το ενδιαφέρον για την ποίηση και την πεζογραφία. Σε αυτό διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο η «δημοφιλία» των Κ. Π. Καβάφη, Ν. Καζαντζάκη, Γ. Σεφέρη, Ο. Ελύτη, Γ. Ρίτσου, ενώ το ενδιαφέρον εντάθηκε κυρίως μετά την απονομή σε ελληνικά χέρια των δύο Νομπέλ Λογοτεχνίας.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο ζωηρού ενδιαφέροντος για τα ελληνικά γράμματα, ξεχωριστό ρόλο καταλαμβάνουν σημαντικοί Ιταλοί ελληνιστές και φιλέλληνες. Με τη μελέτη και την προβολή της ελληνικής γλώσσας και λογοτεχνίας στη χώρα τους, κυρίως μέσα από την ακαδημαϊκή τους θέση και τις μεταφράσεις τους, συνέβαλαν σε μέγιστο βαθμό στη διάδοσή της και στην αφύπνιση του ενδιαφέροντος του κοινού. Η αξία της προσφοράς τους αναγνωρίζεται και από το γεγονός ότι η ποίηση ήταν ήδη ένας χώρος στον οποίο δύσκολα θα είχε πρόσβαση από μόνο του το ευρύ αναγνωστικό κοινό και η μετάφραση λειτούργησε με τρόπο που κατόρθωσε να ελκύσει κοινό που έως τότε, ούτως ή άλλως, δεν έδειχνε ζωηρό ενδιαφέρον για αυτό το μέσο έκφρασης. Ο ιδιαίτερος τρόπος με τον οποίο οι ποιητές διατυπώνουν τον λόγο τους και αντιλαμβάνονται την πραγματικότητα προσεγγίστηκε μέσα από προσεγμένες και έγκυρες μεταφράσεις, οι οποίες κατόρθωσαν να αναδείξουν το έργο τους. Κατά αυτόν τον τρόπο, μέσω των μεταφρασμάτων, τα πρωτότυπα έργα έγιναν προσβάσιμα στο ιταλικό κοινό, δημιουργήθηκε μια γέφυρα επικοινωνίας με νέους αναγνώστες.

Ανάμεσα σε αυτούς που συνέβαλαν με το έργο τους στην κατανόηση της νεοελληνικής λογοτεχνίας ξεχωρίζουμε τον Mario Vitti (1926-2020), καθηγητή νεοελληνικής φιλολογίας σε πανεπιστήμια της Ιταλίας, ο οποίος μελέτησε διεξοδικά τη γενιά του '30, με έμφαση στους νομπελίστες, και αποτελεί έως σήμερα κορυφαία μορφή των νεοελληνικών σπουδών στην Ιταλία. Οι μελέτες και τα έργα του συνέβαλαν στη γνωριμία με την ελληνική ποίηση και τη διεθνή προβολή της. *Poesia greca del '900*, το έτος 1957, *Η Γενιά του '30*, το 1977, η *Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας*, το 1978, αποτελούν ενδεικτικά έργα του, με τα οποία κατόρθωσε να μυήσει και παράλληλα να επικεντρώσει το ενδιαφέρον σε μια γενιά που «είχε τη μοναδικότητα ν' απορροφήσει όλα τα ρεύματα της εποχής της [...] χωρίς η Ελλάδα να χάσει τίποτε από τη συνέχεια του πνεύματός της και της

γλώσσας της»³. Έχει ιδιαίτερη σημασία αυτή η προσφορά καθώς «η Ελλάδα στο έργο του Vittì εμφανίζεται ελεύθερη να ανθίσει και να εξαπλωθεί με τρόπο αυτόνομο [...]. Ο ερμηνευτής [...] πρέπει να είναι μετρημένος, ικανός να αγκαλιάσει το λυρικό και πολιτισμένο πνεύμα των Ελλήνων ποιητών, τη θεματική και εκφραστική τους ελευθερία»⁴. Επιπλέον, είναι εξέχουσας σημασίας να αναφέρουμε ότι «ένας Ιταλός συνέβαλε τόσο καθοριστικά στην ανακάλυψη αυτού του πολιτιστικού και γλωσσικού 'νησιού', που είναι η σύγχρονη Ελλάδα»⁵. «Η συνεισφορά του είναι τριπλή: ερευνητική, ερμηνευτική-κριτική και ιστοριογραφική»⁶, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Ν. Βαγενάς στην τιμητική εκδήλωση για εκείνον.

Οι καθηγητές πανεπιστημίου Bruno Lavagnini (1898-1992) και Filippo Maria Pontani (1918-1983) ασχολήθηκαν με τα ελληνικά γράμματα και την ελληνική ποίηση και στήριξαν την ανάπτυξη των νεοελληνικών σπουδών στην Ιταλία. Ξεχώρισαν για την προσπάθεια διάδοσής τους και μαζί με άλλους, όπως η καθηγήτρια Caterina Carpinato από το Πανεπιστήμιο Ca' Foscari της Βενετίας και ο Nicola Crocetti, ιδρυτής και του ομώνυμου εκδοτικού οίκου, συνέβαλαν αποφασιστικά στη διάδοση της ελληνικής λογοτεχνικής παραγωγής.

Οι παραπάνω διαπιστώσεις αναδεικνύουν το ευρύτερο πολιτισμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο αναπτύχθηκαν οι ελληνοϊταλικές σχέσεις κατά τον 20^ο αιώνα, ως αποτέλεσμα της μακράιωνης αλληλεπίδρασης και μελέτης, της κοινής μεσογειακής ταυτότητας, της αμοιβαίας επιρροής, της αδιάκοπης ανταλλαγής ιδεών και αξιών. Κάτω από τις συνθήκες που δημιουργήσαν τα διάφορα γεγονότα μέσα στα χρόνια, εκκολάφθηκαν και οι ανάλογες ιδέες και σκέψεις, που λειτούργησαν τονωτικά στην παραγωγή έργων και στην εμφάνιση σπουδαίων λογοτεχνών, οι οποίοι αλληλοεπέδρασαν και στις δύο χώρες. Η παρούσα εργασία εστιάζει στους Έλληνες ποιητές της Γενιάς του '30 και στη μεταφραστική τους πρόσληψη στην Ιταλία. Στόχος της είναι να καταγράψει και να διερευνήσει τις μεταφράσεις των έργων τους, να αναδείξει τον ρόλο των Ιταλών ελληνιστών, πανεπιστημιακών και εκδοτών που συνέβαλαν στη διάδοσή τους, καθώς και να προσεγγίσει ερμηνευτικά τους

---

³ Αρκεί να διαβάσουμε το *Μικρό αφιέρωμα στον Mario Vittì*, Επιμέλεια Δημήτρης Αρβανιτάκης, Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα, 2018, που εκδόθηκε με αφορμή την εκδήλωση προς τιμήν του το 2016 και θα διαπιστώσουμε τη σημασία της παρουσίας στα γράμματα του Mario Vittì, ο οποίος κατόρθωσε να αναδείξει τη γενιά που έως τότε μόνο αποσπασματικά είχε δηλώσει την παρουσία της, σελ. 10

⁴ Στο ίδιο, σελ. 13.

⁵ Στο ίδιο, σελ. 15, όπως επισημαίνει στον χαιρετισμό του ο Πρόεδρος της Ιταλίας στην Ελλάδα E. L. Marras

⁶ Στο ίδιο, σελ. 22.

παράγοντες που ευνόησαν την αποδοχή και την απήχηση της ποίησής τους στο ιταλικό πνευματικό περιβάλλον. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στους ποιητές που καθόρισαν τη φυσιογνωμία της γενιάς αυτής και συνέβαλαν στην ανανέωση της νεοελληνικής ποίησης, όπως οι βραβευμένοι με Νομπέλ λογοτεχνίας Γιώργος Σεφέρης και Οδυσσέας Ελύτης και ο Γιάννης Ρίτσος, χωρίς να παραβλέπεται η επίδραση άλλων σημαντικών δημιουργών που συνδέθηκαν με το λογοτεχνικό και πνευματικό κλίμα της εποχής.

Ο Γ. Ρίτσος αν και δεν τιμήθηκε με το βραβείο Νομπέλ (παρά τις επανειλημμένες υποψηφιότητές του), το έργο του είχε τεράστια διεθνή απήχηση ως προς τη μεταφραστική παραγωγή, ενώ έλαβε κορυφαίες διακρίσεις, οι οποίες ενίσχυσαν καταλυτικά την εκδοτική του παρουσία στο εξωτερικό, γεγονός που τον τοποθετεί στο ίδιο επίπεδο διεθνούς αναγνώρισης με τους δύο νομπελίστες. Η επιλογή του δίπλα σε εκείνους κρίνεται επιβεβλημένη καθώς αποτελεί έναν από τους πλέον μεταφρασμένους Έλληνες ποιητές παγκοσμίως. Ο όγκος και οι μεταφράσεις του έργου του σε ξένες γλώσσες ανταγωνίζονται εκείνα των δύο νομπελιστών. Επιπλέον, το έργο του συνδέθηκε με παγκόσμια κοινωνικοπολιτικά κινήματα και μελοποιήθηκε. Αυτό δημιούργησε ένα ιδιαίτερο μεταφραστικό και εκδοτικό φαινόμενο, το οποίο διαφοροποιείται από την αντίστοιχη υποδοχή του Σεφέρη ή του Ελύτη και προσφέρει γόνιμο έδαφος για συγκριτική βιβλιογραφική ανάλυση. Συνεπώς, η συμπερίληψη του Γ. Ρίτσου επιτρέπει τη χαρτογράφηση της ελληνικής ποίησης στο εξωτερικό μέσα από τους τρεις βασικότερους 'πρεσβευτές' της, προσφέροντας μια σφαιρική και αντιπροσωπευτική εικόνα για το πώς υποδέχτηκε η διεθνής μεταφραστική και εκδοτική σκηνή τους ποιητές της Γενιάς του '30. Επιπλέον, η απουσία άλλων σημαντικών εκπροσώπων της ίδιας λογοτεχνικής γενιάς (Α. Εμπειρίκος, Ν. Εγγονόπουλος, Ν. Βρεττάκος κ.ά.) από το πεδίο της παρούσας έρευνας δεν ενέχει αξιολογική υποτίμηση του έργου τους, αλλά υπαγορεύεται από σαφείς μεθοδολογικούς περιορισμούς. Η διεθνής εκδοτική και μεταφραστική παραγωγή του έργου τους εμφανίζει σημαντικά μικρότερη πυκνότητα, σε σύγκριση με τους Σεφέρη, Ελύτη και Ρίτσο, ενώ, προκειμένου να τεθεί ένα σαφές όριο στην παρούσα έρευνα, που να καθιστά εφικτή την ποιοτική και ποσοτική επεξεργασία των βιβλιογραφικών δεδομένων, εξαιρέθηκαν από το υλικό που συγκεντρώθηκε. Σκοπός ήταν η εξασφάλιση μιας συμπαγούς μεθοδολογίας και ενός διαχειρίσιμου αλλά απόλυτα αντιπροσωπευτικού δείγματος, με την έρευνα να επικεντρώνεται αποκλειστικά στους τρεις δημιουργούς που σφράγισαν τη διεθνή εικόνα της νεοελληνικής ποίησης κατά τον 20ό αιώνα.

Στόχοι, μεθοδολογία, πηγές, διάρθρωση, ερευνητικά ερωτήματα

Η παρούσα εργασία εστιάζει στη διερεύνηση των πολιτισμικών διαδρομών, μέσω των οποίων η νεοελληνική λογοτεχνία έγινε γνωστή στην Ιταλία, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στον ρόλο των μεταφράσεων, των ακαδημαϊκών θεσμών και των προσώπων εκείνων, που εν γένει συνέβαλαν στη διάδοσή της. Παράλληλα, επιχειρεί να καταγράψει και να προσεγγίσει ερμηνευτικά τις μορφές αυτής της πολιτισμικής διαμεσολάβησης, αναδεικνύοντας τις συνθήκες που ευνόησαν την ανάπτυξη του ενδιαφέροντος για τα ελληνικά γράμματα.

Για την επίτευξη αυτών των στόχων, η μεθοδολογία που χρησιμοποιείται βασίζεται στην προσέγγιση πρωτογενών και δευτερογενών πηγών. Στο πλαίσιο έρευνας των πρωτογενών πηγών, εντοπίζονται και καταγράφονται μεταφράσεις, αυτοτελείς εκδόσεις και ανθολογίες των Ελλήνων ποιητών της Γενιάς του '30, ενώ παρουσιάζονται, μέσω των δευτερογενών πηγών, κριτικά κείμενα, αρχειακό και τεκμηριωτικό υλικό, μέσα από τη βιβλιογραφική έρευνα και μελέτη. Κατά αυτόν τον τρόπο επιχειρείται η κατανόηση του τρόπου με τον οποίο η ποίηση της Γενιάς του '30 μεταφέρθηκε στο ιταλικό κοινό και παράλληλα αναδεικνύεται ο ρόλος των Ιταλών νεοελληνιστών και των ιταλικών εκδοτικών οίκων. Επιπλέον, μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο των ελληνοϊταλικών πνευματικών ανταλλαγών εντάσσεται η πρόσληψη και η κριτική υποδοχή των έργων από το ιταλικό αναγνωστικό κοινό και από τους κριτικούς, οι οποίες έλαβαν μεγαλύτερη έκταση ιδιαίτερα μετά την απονομή των βραβείων Νομπέλ.

Καθώς η παρούσα εργασία αποτελεί μια συστηματική βιβλιογραφική μελέτη με αντικείμενο την καταγραφή, ταξινόμηση και αποτίμηση των μεταφράσεων του έργου των Γ. Σεφέρη, Ο. Ελύτη και Γ. Ρίτσου, και προκειμένου να διασφαλιστεί η εγκυρότητα, η πληρότητα και η μεθοδολογική συνέπεια της έρευνας, είναι επιβεβλημένη η δήλωση των πηγών άντλησης και συγκέντρωσης του βιβλιογραφικού υλικού. Αυτό βασίστηκε σε συγκεκριμένα στάδια και αντλήθηκε από ένα ευρύ φάσμα έγκριτων πηγών όπως, ελληνόγλωσση και ιταλόγλωσση βιβλιογραφία πάνω στο αντικείμενο μελέτης. Παράλληλα, έγινε αξιοποίηση των πηγών από τις μελέτες και τα συγγράμματα νεοελληνιστών, μελετητών, καθηγητών, εκδοτών, ως προς τη βιβλιογραφία για τη γενιά του '30 και τους εκπροσώπους της όπως παρουσιάζονται στην παρούσα εργασία. Ανάμεσα σε αυτούς διακρίνουμε τους: Ε. Γαραντούδη, Κ. Θ. Δημαρά, Γ. Θεοτοκά, Α. Καραντώνη, Χ. Ντουνιά,

Λ. Πολίτη, Ε.-Λ. Σταυροπούλου, Μ. Caracausi, Ν. Crocetti, Β. Lavagnini, Ρ.Μ. Minucci, L. Olivetti, F.Μ. Pontani, V. Rotolo, C.Γ. Sangiglio, Μ. Vitti. Αξιοποιήθηκε η βιβλιοθήκη του Ιταλικού Μορφωτικού Ινστιτούτου, του ΕΚΠΑ, οι ηλεκτρονικοί κατάλογοι των βιβλιοθηκών του ΑΠΘ και της Βιβλιοθήκης και του Κέντρου Πληροφόρησης του ΕΚΠΑ, του ΑΠΘ, του Πανεπιστημίου Κρήτης, του Istituto Siciliano di Studi Bizantini e Neellenici, της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος, της Ψηφιακής Βιβλιοθήκης Νεοελληνικών Σπουδών Ανέμη, του εθνικού καταλόγου βιβλιοθηκών <https://opac.sbn.it/ricerca-avanzata/>, της εγκυκλοπαίδειας Treccani, των εκδόσεων Crocetti, του Istituto Giuliano, του Laboratorio Studi Neogreci Mirsini Zorba για τη βιβλιογραφία του Γ. Ρίτσου, του Πανεπιστημίου του Παλέρμο, της ψηφιοθήκης του ΑΠΘ, του παγκόσμιου συλλογικού καταλόγου <https://search.worldcat.org/>, του ΚΕΓ, του ΕΚΕΒΙ, υλικό από το σπίτι του Σεφέρη και του Ελύτη, από το μουσείο Ρίτσου, προκειμένου να αντληθούν τα βιβλιογραφικά δεδομένα και να εντοπιστεί η μεταφραστική δραστηριότητα των υπό εξέταση ποιητών.

Ως προς τη διάρθρωση, η εργασία χωρίζεται σε επτά κεφάλαια μέσα από τα οποία ακολουθείται η διαδρομή των ποιητών της Γενιάς του '30 για να καταλήξει στην καταγραφή της παρουσίας του έργου του Σεφέρη και του Ελύτη στον ιταλικό χώρο, ιδιαίτερα μετά την απονομή του Νομπέλ λογοτεχνίας. Επιπλέον, γίνεται παρουσίαση του έργου του Γιάννη Ρίτσου, το οποίο επίσης εκτιμήθηκε και μεταφράστηκε σε μεγάλο βαθμό στην Ιταλία. Ακολουθεί η αναφορά στη μελοποίηση ποιημάτων στην εγχώρια μουσική αγορά και στη συνέχεια τονίζεται η απήχηση της μελοποιημένης ποίησης στο εξωτερικό. Παρουσιάζεται ακολούθως η επίδραση της απονομής του Νομπέλ λογοτεχνίας στη διαδικασία της μεταφραστικής παραγωγής και παρατίθενται πίνακες με τη μεταφραστική δραστηριότητα, διερεύνηση της μεταφραστικής παρουσίας με βάση τους πίνακες, παρατηρήσεις και συμπεράσματα. Ακολουθούν παραρτήματα, βιβλιογραφία και δικτυογραφία.

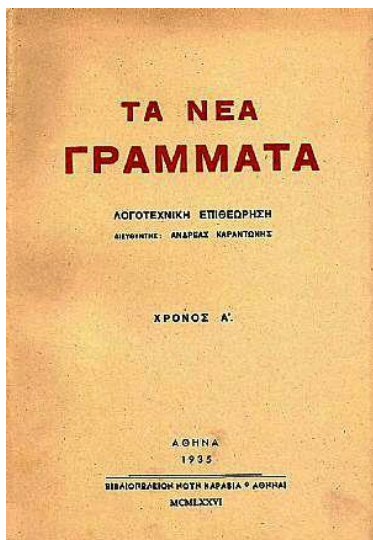
Η διπλωματική εργασία επιχειρεί να διερευνήσει ένα πεδίο που φαίνεται να απασχόλησε και να έλκυσε το ενδιαφέρον περιορισμένου αριθμού μελετητών και επιδιώκει να απαντήσει στα εξής ερευνητικά ερωτήματα:

- Ποιοι ποιητές της Γενιάς του '30 μεταφράστηκαν περισσότερο στην Ιταλία και γιατί;
- Ποια η πρόσληψη του έργου τους;

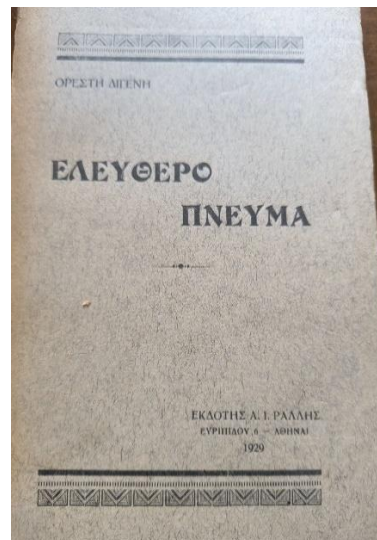
- Ποιο ρόλο έπαιξαν τα βραβεία Νομπέλ (Σεφέρης 1963, Ελύτης 1979) στην ιταλική εκδοτική και μεταφραστική δραστηριότητα;
- Πώς επηρέασε το πολιτικό/ιστορικό πλαίσιο της Ιταλίας την επιλογή συγκεκριμένων έργων (π.χ. η περίπτωση του Ρίτσου);

1. Η Γενιά του '30

Ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1920 η λογοτεχνική στασιμότητα συμπορεύονταν με τις κοινωνικές αναταράξεις και την πολιτική αστάθεια. Αυτή πήρε μια διαφορετική τροπή «στα τέλη της ίδιας δεκαετίας, όταν μια καινούργια ομάδα νέων, εκείνη που ο Γ. Θεοτοκάς πρώτος ονόμασε “γενεά του 1930”»⁷. Σύμφωνα με τον Ελύτη, «έκανε την εμφάνισή της γεμάτη τόλμη, αξιοπρέπεια, ενημέρωση και πολιτισμό»⁸, εκτοπίζοντας στο παρελθόν τους «νέους του 1920 με την επιβολή του δικού της ισχυρού μύθου»⁹ που ερχόταν για προωθήσει τη ρήξη με το «μίζερο» λογοτεχνικό παρελθόν¹⁰. Ο Γ. Σεφέρης, την ίδια περίοδο, με τη *Στροφή* οδηγούσε «σ’ ένα κλίμα ολότελα διαφορετικό από το κλίμα της παρακμής και της διάλυσης που χαρακτήριζε τη γενιά της δεκαετίας 1920-1930»¹¹.

Το πρώτο τεύχος των *Νέων Γραμμάτων* (1935)

Το δοκίμιο *Ελεύθερο Πνεύμα* (1929)

Όταν πρώτος ο Γ. Θεοτοκάς χρησιμοποίησε τον καινοτόμο όρο «γενιά του '30» στο λογοτεχνικό περιοδικό *Τα Νέα Γράμματα* το 1935¹² προκειμένου να χαρακτηρίσει μια

⁷ Δημαράς, Κ.Θ., *Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας*, Ίκαρος, Αθήνα, 1963, σελ.435.

⁸ Ελύτης, Ο., *Ανοιχτά Χαρτιά*, Ίκαρος, Αθήνα 1982, σελ.360

⁹ Καγιαλής, Τ., *Η επιθυμία για το μοντέρνο. Δεσμεύσεις και αξιώσεις της λογοτεχνικής διανόησης στην Ελλάδα του 1930*, Βιβλιόραμα, Αθήνα, 2007, σελ.183-185.

¹⁰ Στο δοκίμιο του *Ελεύθερο Πνεύμα* έγινε αρχικά η χρήση του όρου από τον Γ. Θεοτοκά προκειμένου να χαρακτηρίσει τη νέα συγγραφική γενιά όπως αυτή διαμορφωνόταν στον χώρο της ελληνικής λογοτεχνίας

¹¹ Πολίτης, Λ., *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, Θ' Έκδοση, ΜΙΕΤ, Αθήνα, 1998, σελ.282.

¹² Τον Ιανουάριο του 1935 πρωτοεκδίδεται το περιοδικό *Νέα Γράμματα*, με διευθυντή τον Ανδρέα Καραντώνη, έναν από τους πιο ευαίσθητους κριτικούς της γενιάς αυτής, το οποίο θα γίνει και το κύριο όχημα των νέων τάσεων και της νέας ποίησης, ως αντίδραση στην ποιητική στάθμη της εποχής με τη συνύπαρξη παλαιών καθιερωμένων αξιών με ανανεωτικές τάσεις. Αποτέλεσε το βήμα για τους νέους ποιητές που

ομάδα από ομήλικα άτομα, ανήσυχα πνεύματα, τα οποία είχαν κοινές επιδιώξεις, προσωπικές εμπειρίες και αφορμές για γραφή, κατόρθωσε να τον καθιερώσει μεταξύ των διανοούμενων της εποχής. Επρόκειτο για διανοούμενους που παρόλο που δεν αποτέλεσαν έναν ομοιογενή πυρήνα, εντούτοις τους ένωναν δεσμοί φιλίας, κοινά βιώματα, ο διαφορετικός τρόπος ζωής στην Ευρώπη, όπως εκείνοι τον βίωναν, καθώς και η κοινή κοινωνική τάξη. Ήταν αστοί και επιθυμούσαν τη ρήξη με την παράδοση. Χρονολογημένο από τον ίδιο τον Ιούλιο του 1929 και με το ψευδώνυμο Ορέστης Διγενής υπέγραψε και δημοσίευσε στο δοκίμιο *Ελεύθερο Πνεύμα* «το πρώτο τεκμήριο της αυτογνωσίας» της γενιάς του Τριάντα¹³. Επρόκειτο για νέους με δίψα για ανανέωση, που αναζητούσαν καινούργιους ορίζοντες στην έκφραση, που «ζητούσαν επιτακτικά το δικαίωμα να λυτρωθούν από τη μνήμη του πολέμου»¹⁴. Ο Θεοτοκάς, ως πνευματικός καθοδηγητής αυτής της γενιάς, δήλωνε «πίστη στο μέλλον, στην ταχύτητα του σύγχρονου κόσμου, στη ρώμη της γυμνασμένης και υγιούς νεότητας, στην ατομικότητα και την ελεύθερη βούληση, στη δημιουργική φιλοδοξία, στη δύσκολη τέχνη»¹⁵. Ανέφερε χαρακτηριστικά: «τη φωτιά της δημιουργίας δεν την συντηρούν οι φυλακισμένοι φύλακες της κληρονομιάς των νεκρών, ούτε οι λογικοί και πραχτικοί που περπατούν πάντα στα σίγουρα και αποφεύγουν να κάνουν ένα βήμα εκεί που το έδαφος κουνιέται κάτω από τα πόδια τους, ούτε οι ήρεμοι επιστήμονες οι φορτωμένοι σοφία μα χωρίς μακρινά οράματα και καμιά ανησυχία στην ψυχή, ούτε οι μικροί φιλόδοξοι, που έταξαν ως σκοπούς της ζωής τους τους επαίνους των πρεσβυτέρων, την κοινωνική υπόληψη κι ένα τιμητικό αξίωμα.[...] Τη φωτιά την συντηρούν οι ανυπόταχτοι, οι ανικανοποίητοι, οι τυχοδιώκτες της ψυχής και του πνεύματος, οι άνθρωποι που τους σέρνει το πλεόνασμα των δυνάμεών τους, πιο μακριά από τους ορίζοντες και πιο υψηλά από το επίπεδο του πλήθους»¹⁶. Ήταν αυτοί «οι νέοι διανοούμενοι, ανεκδήλωτοι ακόμα και άγνωστοι, που θα αναλάβουν αύριο την πνευματική καθοδήγηση του Ελληνισμού»¹⁷ και θα προωθήσουν «μια ελληνική πνευματική αναγέννηση»¹⁸.

πρωτοπαρουσίασαν το έργο τους. Τον ίδιο χρόνο θα κυκλοφορήσουν το *Μυθιστόρημα* του Γ. Σεφέρη και η *Υμνιάμνος* του Α. Εμπειρίκου, ενώ στα τέλη του 1935 θα πρωτοεμφανιστεί στη νέα ποίηση ο Ο. Ελύτης.

¹³ Θεοτοκάς, Γ. (1929), *Ελεύθερο Πνεύμα*, επιμ. Κ.Θ. Δημαράς, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα, ανατύπωση 2025, σελ. λβ

¹⁴ Vitti, M., *Η γενιά του τριάντα. Ιδεολογία και μορφή*, Νέα έκδοση επαυξημένη, Ερμής, Αθήνα, 1995, σελ. 27

¹⁵ Καγιαλής, ό.π., σ. 183-185

¹⁶ Θεοτοκάς, ό.π. σελ. 35

¹⁷ Καγιαλής, ό.π., σελ. 183-185

¹⁸ Στο ίδιο, σελ. 183-185

Χαρακτηριστικό της νέας κίνησης ήταν ο εκσυγχρονισμός, καθώς μέσα από τις νέες αντιλήψεις αμφισβητούσαν τα πεπραγμένα και τα καθιερωμένα και έφερναν νέους προβληματισμούς οδηγώντας και προς νέες συγγραφικές τεχνικές. Με αυτόν τον τρόπο στα νέα έργα αντικαταστάθηκε κατά κάποιο τρόπο η ύπαιθρος από το αστικό τοπίο. Συγχρόνως μέσα σε αυτό το πλαίσιο και έχοντας κοινή αφετηρία, τα άτομα αυτά έδειξαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τις ευρωπαϊκές εξελίξεις και προσπάθησαν να μεταφέρουν τις γνώσεις και την έμπνευσή τους στη γραφή τους προσεγγίζοντας στον βαθμό που ήταν εφικτό κάποια στοιχεία από την παράδοση-την οποία σε σημαντικό βαθμό αντιμάχονταν-, ενώ παράλληλα μοιράστηκαν μέσα από τις δημιουργίες τους την ανάγκη για επαφή με νέα στοιχεία, καθώς αμέσως μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο τα νέα πνευματικά και ποιητικά ρεύματα άλλαξαν την υφή της λογοτεχνίας. Για τον Θεοτοκά «η ποίησή μας, αν επρόκειτο να ζήσει, θα επιστρέψει αναγκαστικά στη νιότη»¹⁹. Οι συγκεκριμένοι συγγραφείς χαρακτηρίζονταν από κοινά στοιχεία όσον αφορά στην επιλογή της θεματολογίας και στον τρόπο έκφρασης, έντονα επηρεασμένοι από το κοινωνικό και πολιτικό περιβάλλον της εποχής αλλά και από τον αντίκτυπο των γεγονότων που βίωναν. Στην ουσία αυτή η νέα γενιά λογοτεχνών συσπειρώθηκε και με τις φιλόδοξες βλέψεις της δημιούργησε τις συνθήκες εκείνες που θα οδηγούσαν σε ένα νέο όραμα για το μέλλον, μακριά από τις οδυνηρές καταστάσεις που άφησαν τα γεγονότα στην τρίτη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα.

Πρόκειται για μια γενιά που επεδίωξε την ανανέωση της γλώσσας και του ύφους, με έντονες πνευματικές ανησυχίες και μια σύγχρονη ματιά και στροφή στη λογοτεχνία και στην ποίηση. Η επαφή με τη δυτική Ευρώπη άνοιξε το δρόμο επαναπροσδιορίζοντας την ελληνική ποίηση και πεζογραφία, ενώ η επιρροή του υπερρεαλισμού υπήρξε εμφανής σε πολλά λογοτεχνικά έργα τόσο μέσα από μορφικές όσο και μέσα από θεματικές επιλογές. Η παραδοχή και αποδοχή της πραγματικότητας που άφησαν πίσω τους ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, ο απόηχος της Μικρασιατικής Καταστροφής, η αποκλιμάκωση και τελικά η εγκατάλειψη της Μεγάλης Ιδέας και η επακόλουθη προσφυγική κρίση, επαναπροσδιόρισαν την επαφή με την ελληνικότητα μέσα από τον ιδιότυπο συγκερασμό μοντερνισμού και παράδοσης. Στοιχεία όπως ο χρόνος, ο τόπος, η παράδοση, η μνήμη, η ιστορία καθόρισαν το έργο της Γενιάς του '30, ενώ παράλληλα η ελληνικότητα μέσα από τα τοπία, η φύση με τα έντονα χαρακτηριστικά ήταν παρόντα, μέσα από συμβολικά και πραγματικά στοιχεία.

---

¹⁹ Θεοτοκάς, ό.π. σελ. 64

Επιπλέον, παρουσιάστηκαν νέες θεματικές, εμπνευσμένες από τον αστικό κόσμο και τη νέα κοινωνική πραγματικότητα καθώς επρόκειτο για μια εποχή στην οποία συνυπήρχαν έντονες κοινωνικές και πολιτικές ανακατατάξεις. Παράλληλα, τα έργα διαπνέονταν και από την ανάγκη για ψυχολογική ανάλυση, ενδοσκόπηση και επαφή με τον εσωτερικό κόσμο.

Υπήρξε μια μορφή πρωτοπορίας στα γράμματα, καθώς οι δημιουργοί, μέσα από τις φιλοδοξίες τους για ανανέωση του υπάρχοντος σκηνικού, προώθησαν τη σύγχρονη ποίηση δίνοντάς της μια χροιά «κίνησης», αν όχι κινήματος, με πρωτοποριακό λόγο. Δημιουργοί που είτε βρίσκονταν στην απαρχή είτε στο αποκορύφωμα της δημιουργικής τους πορείας χάραζαν τον δρόμο και άφησαν το αποτύπωμά τους. Μια γενιά, που βρέθηκε σε ένα περιβάλλον μεταπολεμικό, έθεσε στόχους και είχε φιλοδοξίες για την επίτευξή τους. Το έργο των συγκεκριμένων λογοτεχνών μπορεί να επηρεάστηκε ή και να εκδηλώθηκε με αργούς ρυθμούς, έθεσε όμως τις βάσεις της προσπάθειας ρήξης με το παρελθόν. Τα έργα χαρακτηρίζονταν από «ελληνικότητα»²⁰ όπως αναφέρει και ο Μ. Vittì, ενώ το παρελθόν ενστάλαξε σε αυτά τα στοιχεία εκείνα που βοήθησαν στην έκφραση της δημιουργικότητας. Η ανανεωμένη θεματογραφία, επηρεασμένη από την ιστορική στιγμή, μαζί με τις αλλαγές στη μορφή των έργων και την προσωπικότητα των δημιουργών, απέδωσαν σε σημαντικό βαθμό στοιχεία της ελληνικής κοινωνίας όπως τα βίωναν και οι ίδιοι οι δημιουργοί.

Σύμφωνα με τον Μ. Vittì «με τον όρο 'γενιά του Τριάντα' εννοούμε στη λογοτεχνία, κατά τρόπο γενικό και συμβατικό, τους νέους συγγραφείς που εμφανίστηκαν μέσα στη δεκαετία 1930 με 1940»²¹. Εξάλλου, ο ίδιος, μελετώντας το έργο τους, αναγνωρίζει ότι «παρά την έλλειψη μιας συντονισμένης εμφάνισης της γενιάς του Τριάντα, είναι αναμφισβήτητο ότι εκεί γύρω στα 1930 γίνεται αισθητή μια αλλαγή, μια ρήξη με το παρελθόν, ενώ παράλληλα εμφανίζονται προβληματισμοί που τεκμηριώνουν τη γέννηση μιας νέας συνείδησης, στηριγμένης σε μορφωτικά εφόδια και σε ψυχική διάθεση διαφορετικά από τα πριν γνωστά»²². Ο ίδιος ο Θεοτοκάς άλλωστε, ζητούσε την ανανέωση στην ποίηση, την πεζογραφία και την ελληνική σκέψη και στην ουσία κατέθεσε μια νέα πρόταση προσεγγίζοντας τα προβλήματα της εποχής, απαλλαγμένη από τον «επαρχιωτισμό», τον οποίο θεωρούσε τη βασική αιτία της αποτυχίας της ελληνικής

²⁰ Vittì, Μ., *Η Γενιά του Τριάντα*. *Ιδεολογία και μορφή*, ό.π., σελ.21. Ο ίδιος αναρωτιέται για αυτήν την ελληνικότητα και την πρόσληψή της από τα άτομα της συγκεκριμένης γενιάς

²¹ Στο ίδιο, σελ. 21-22

²² Στο ίδιο, σελ. 22

πεζογραφίας, καθώς εμπόδιζε την επαφή με την Ευρώπη. «Νέα λογοτεχνία θα κάνουν αυτοί που θα φέρουν στα ελληνικά γράμματα τις εσωτερικές δυνάμεις που λείπουν σήμερα»²³. Και καθώς «οι καιροί είναι δύσκολοι», «οι νέοι που έρχονται [...] θα συναισθανθούν αμέσως [...] πως το πρώτο καθήκον τους είναι να εξυψώσουν το επίπεδο της πνευματικής ζωής μας»²⁴.

Ο Κ.Θ. Δημαράς θεώρησε ότι το δοκίμιο του Θεοτοκά ερχόταν την κατάλληλη στιγμή των ζυμώσεων προκειμένου να εκφράσει με εμφαντικό τρόπο τον ερχομό μιας γενιάς υπό διαμόρφωση που ήταν σαφώς προσανατολισμένη πνευματικά στον δυτικό τρόπο σκέψης,²⁵ ενώ, σύμφωνα και με τον Vittì, «το δοκίμιο *Ελεύθερο Πνεύμα* δίκαια θεωρήθηκε αργότερα από μερικούς σαν ένα μανιφέστο»²⁶. Τους νέους λογοτέχνες δεν εξέφραζε επομένως η υιοθέτηση της παράδοσης, όπως αυτή είχε δημιουργηθεί κατά το προηγούμενο διάστημα. Κατά συνέπεια έχουμε τη χρήση του ελεύθερου στίχου στην ποίηση και την άνθιση του μυθιστορήματος που αξιοποιεί τις μοντερνιστικές μεθόδους στην πεζογραφία. Το ρεύμα του μοντερνισμού ασκεί καταλυτική επίδραση σε ποιητές και πεζογράφους, παρόλο που αρκετοί από τους δεύτερους εξακολουθούν να παραμένουν συνδεδεμένοι με το ρεαλισμό. Ο υπερρεαλισμός, επισφραγίζει την ελληνική ποίηση αυτή την εποχή. Σύμφωνα με τον Μ. Vittì, «ο όρος επιπρόσθετα χρησιμοποιήθηκε αόριστα και γενικά από τον Θεοτοκά και καθιερώθηκε μέσα στο περιβάλλον της ομάδας του περιοδικού αυτού»²⁷ (σ.σ. *Τα Νέα Γράμματα*). Για τον ίδιο «μπορεί να γίνει χρήση της έκφρασης ‘γενιά του Τριάντα’ μόνο αφού έχει ένα ευρύτερο νόημα και διευρυμένο περιεχόμενο»²⁸, δεδομένου ότι σε αυτήν μπορούν να ενταχθούν ακόμα και όσοι την αντιμετώπιζαν ως μια κλειστή ομάδα – μια κλίκα – συγκεντρωμένη γύρω από το περιοδικό *Τα Νέα Γράμματα*. «Με ‘γενιά του Τριάντα’, στο στενότερο νόημα, μπορούμε να εννοήσουμε, κάπως φειδωλά, τους νέους που συνεργάστηκαν στο περιοδικό *Τα Νέα Γράμματα*, και μόνο τους νέους»²⁹. Η «λαχτάρα του ‘νέου’», όπως αναφέρει ο Καραντώνης «ήταν ένα ουσιαστικό αίτημα της ποίησής μας

---

²³ Θεοτοκάς, ό.π. σελ.54

²⁴ Στο ίδιο, σελ.55

²⁵ Ο όρος μανιφέστο χρησιμοποιείται από τον Κ.Θ. Δημαρά στο Γ. Θεοτοκάς *Ελεύθερο Πνεύμα* και γίνεται από τον ίδιο αναφορά στον Louis Roussel, ο οποίος στο περιοδικό *Libre*, Οκτώβριος – Νοέμβριος 1930 αναφέρει “c’ est un manifeste”.

²⁶ Vittì, ό.π. σελ. 28

²⁷ Στο ίδιο, σελ. 52

²⁸ Στο ίδιο, σελ. 54

²⁹ Vittì, ό.π., 51-52

γύρω στα 1930»³⁰, μέσα στα πλαίσια μιας γενικότερης ανάγκης όπως και ο ίδιος αναφέρει για «ποιητική ανανέωση». Ο όρος «γενιά» αμφισβητήθηκε και υποτιμήθηκε, θα λέγαμε, με χαρακτηριστική την κριτική του Β. Βαρίκα, στην οποία αναφέρεται σε μια ομάδα ανθρώπων «με την επιμονή ενός πάθους που οι ψυχίατροι θα το ονομάζανε μονομανία, να φαντάζεται τον εαυτό της πνευματικό ηγέτη του έθνους»³¹. Ωστόσο, σύμφωνα με τον Λ. Πολίτη, «οι ποιητές μετά το 1930 απαλλάσσονταν από τα ψεύτικα στολίδια της παραδομένης ποίησης και δημιουργούσαν [...] μια νέα έκφραση και μια νέα ποίηση»³².

Αναμφισβήτητα, το 1935 υπήρξε η χρονιά-σταθμός για την εκδήλωση των νέων τάσεων στην ποίηση. Σε αυτό, όπως ήδη αναφέραμε, συνέβαλε η έκδοση του περιοδικού *Τα Νέα Γράμματα* (1935-1945), αποτελώντας σημαντικό παράγοντα για τις μελλοντικές πνευματικές εξελίξεις, καθώς όπως είδαμε, μέσα από αυτό, δημοσιεύτηκαν ποιήματα των Σεφέρη, Ελύτη, αρχικά, και αργότερα των Εμπειρίκου και Εγγονόπουλου, ενώ δόθηκε βήμα σε κάθε συνεργασία προκειμένου να προβληθούν οι νέες τάσεις. «*Τα Νέα Γράμματα* συντέλεσαν στην αποκρυστάλλωση των νέων διαθέσεων»³³, παρόλο που άλλα περιοδικά όπως *Το 3^ο Μάτι* (1935-1936), ως εκπρόσωπος τολμηρότερων τάσεων, δεν κατόρθωσε να φτάσει στην ιδιαίτερη λειτουργία των *Νέων Γραμμάτων*. Αυτό το περιοδικό, ασχολούμενο συστηματικά με την ποίηση και την πεζογραφία, οδήγησε στη συσπείρωση των δημιουργών δημοσιεύοντας έργα τους, ενώ παράλληλα, ασκούσε κριτικό έλεγχο στην πεζογραφική κίνηση.

Είναι γνωστό ότι αυτή η γενιά έδωσε πολύ σημαντικά έργα και σε αυτήν οφείλονται τα δύο βραβεία Νομπέλ λογοτεχνίας της Ελλάδας, στα οποία και θα αναφερθούμε εκτενέστερα, βραβεία που αποτέλεσαν διεθνή αναγνώριση των ελληνικών γραμμάτων και απονεμήθηκαν στους Γ. Σεφέρη το 1963 και Ο. Ελύτη το 1979. Στη γενιά του '30 κατατάσσονται, πέρα από τους νομπελίστες Γ. Σεφέρη και Ο. Ελύτη, οι Ν. Εγγονόπουλος, Α. Εμπειρίκος, Γ. Ρίτσος, Γ. Σαραντάρης, Ν. Βρεττάκος, Ν. Γκάτσος κ.ά.

³⁰ Καραντώνης, Α., *Α' Εισαγωγή στη Νεότερη Ποίηση Β' Γύρω από τη σύγχρονη ελληνική ποίηση*, Παπαδήμας, Αθήνα, 1990, σελ.146

³¹ Βαρίκας, Β., *Η μεταπολεμική μας λογοτεχνία* (Σχέδιο για μελέτη), Πλέθρον, Αθήνα, 1939, σελ.8-9

³² Πολίτης, Λ., ό.π., σελ.280

³³ Vitti, M., *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, ό.π. σελ. 360

2. Η λογοτεχνική και ποιητική παραγωγή: Μετάφραση και πρόσληψη

Η γενιά που προηγήθηκε της γενιάς του '30, ήταν «μια γενιά που [έστεκε] απαθής μπροστά σε κάθε ανθρωπιστικό ή πατριωτικό μήνυμα»³⁴. Που ενώ παρέλαβε ως αίτημα την ανάγκη για λύτρωση και αλλαγή, εντούτοις οι πολιτικές συνθήκες τής στέρησαν τη δυνατότητα να εκφράσει την ελπίδα και το φως. Η ανασφάλεια και η απαισιοδοξία χαρακτήριζαν το περιεχόμενο των έργων και η ποίηση λειτουργούσε ως «εκτόνωση της ψυχικής τους δυσφορίας»³⁵. Οι κοινωνικές και δημογραφικές ανακατατάξεις που ακολούθησαν, κυρίως μετά την Μικρασιατική Καταστροφή και τα συνακόλουθα προσφυγικά κύματα, μετέστρεψαν «την πορεία της ελληνικής διανόησης, οι ποιητές του '20 [έμειναν] προκλητικά αδιάφοροι και απαθείς»³⁶. Τότε συναντάμε ποιητές όπως οι Κ. Καρυωτάκης, Μ. Πολυδούρης, Τ. Αγρας, Ν. Λαπαθιώτης.

Αναπόφευκτα οι πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες που επικράτησαν στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, οι πόλεμοι που ακολούθησαν με τις ανακατατάξεις τους, ώθησαν στη συνέχεια τους δημιουργούς σε μια προσπάθεια πνευματικής «αναγέννησης», τόσο του νου όσο και του τόπου, μέσα από τα έργα τους. Υπήρξαν πολλά τα παραδείγματα εκείνων που παρόλες τις δυσκολίες των ημερών τους, επηρεασμένοι κυρίως από ρεύματα του εξωτερικού, δημιούργησαν τη νέα γενιά και θέλησαν να δώσουν μέσα από τη γραφή τους μια καινοτόμο πνοή στα γράμματα, ενώ παράλληλα διακατέχονταν από μια τάση ανανέωσης. Είναι τα χρόνια στα οποία εμφανίζεται το στοιχείο του μοντερνισμού στην ποίηση και στη λογοτεχνία. Τα έργα ξεπερνούν τα παραδοσιακά και τα συμβολικά στοιχεία και χαρακτηρίζονται από τη ζωντάνια του ελεύθερου στίχου. Το έτος 1935 είναι η χρονιά-σταθμός για τη μοντέρνα ποίηση, «μια χρονιά δημιουργική, μια χρονιά θεμελιωμάτων, μια χρονιά-μήτρα»³⁷, με την ίδρυση του περιοδικού *Νέα Γράμματα*, το οποίο υπήρξε «το λογοτεχνικό περιοδικό και το πνευματικό όργανο της γενιάς του '30»³⁸, και την έκδοση έργων των Σεφέρη, Ελύτη, Εμπειρίκου, Βρεττάκου, Εγγονόπουλου³⁹. Το περιοδικό

---

³⁴ Vitti, ό.π., σελ. 313

³⁵ Στο ίδιο, σελ. 313

³⁶ Στο ίδιο, σελ. 315. Ο Μ. Vitti προσπαθεί να τονίσει την αδυναμία της συγκεκριμένης γενιάς να σταθεί στα πόδια της και ίσως μπροστά στα γεγονότα, καθώς δείχνει απρόθυμη και χωρίς πάθος, δείχνει να αδιαφορεί για τα πάντα όπως ο ίδιος τονίζει, μια παραίτηση που καταλήγει στην εσωστρέφεια.

³⁷ Καραντώνης, ό.π., σελ. 164

³⁸ Στο ίδιο, σελ. 152

³⁹ Vitti, ό.π., σελ. 360 Τα *Νέα Γράμματα*, συντέλεσαν στην «αποκρυστάλλωση των νέων διαθέσεων», ενώ «κάθε συνεργασία [αποσκοπούσε] στην επιβολή των νεότερων τάσεων» κατά τον Μ. Vitti

ενίσχυσε τη νέα πνευματική προσπάθεια καθώς μέσα από αυτό καθρεπτίζονταν οι νέες τάσεις και η αλλαγή στη μορφή του ποιητικού λόγου με τον διαχωρισμό μεταξύ παράδοσης και μοντέρνου ρεύματος. Είναι η περίοδος που ο Γ. Θεοτοκάς μέσα στο πνεύμα του διαλόγου και της ανεκτικότητας «συνέχιζε την αναζήτηση των ζωντανών δυνάμεων της νέας γενιάς, την οποία είχε αρχίσει στο νεανικό του δοκίμιο *Ελεύθερο Πνεύμα* (1929)»⁴⁰. Οι τάσεις και οι επιδράσεις από τον δυτικό πολιτισμό συνέβαλαν στην μετέπειτα πνευματική δραστηριότητα και «οι ανάγκες ανανέωσης των ‘μορφών’ [...] [είχαν] τη βαθύτερη φύτρα τους στην ιδεολογία της εποχής»⁴¹. Παράλληλα, «οι περισσότερες μελέτες για τη ‘νέα ποίηση’ οφείλονται σε λογοτέχνες και κριτικούς της ίδιας γενιάς»⁴². Αργότερα, το 1958, ο διευθυντής των *Νέων Γραμμάτων* Α. Καραντώνης, με το βιβλίο του *Εισαγωγή στη νεότερη ποίηση*, επιχείρησε να συνθέσει ιστορικά τα δεδομένα και να συγκεντρώσει τις μελέτες του και την ανάλυση για τα ρεύματα της εποχής που διαμόρφωσαν το νέο ποιητικό ύφος, καθώς αυτό αποτέλεσε «μια καινούργια ποιητική εμπειρία, φανερωμένη βέβαια μέσα στο γενικότερο πνεύμα του ‘ποιητικού νεωτερισμού’»⁴³. Ο ίδιος άλλωστε δεν θα παραλείψει να αναφερθεί στην εποχή εκείνη και στη «δίψα μας για μια παράξενη ελευθερία»⁴⁴. Μέσα στο ίδιο πνεύμα επιχειρεί να μας εισάγει στην έννοια της πρωτοπορίας στην ποίηση, χαρακτηρίζοντάς την ως «κορυφαίο πρωτοποριακό κλάδο και ‘ακραίο’ σημείο αναζητήσεων και πειραματισμών»⁴⁵. Όπως αναφέρει ο Καραντώνης, ο νεότερος άνθρωπος χρειάστηκε να κάνει τολμηρές και απεγνωσμένες προσπάθειες «για να εξερευνήσει με το Λόγο και να κατακτήσει γνωστικά μαζί και αισθητικά, άγνωστες περιοχές στη σφαίρα του πνευματικού, του ψυχικού και της εκφραστικής»⁴⁶.

Η νεότερη ποίηση έκανε αισθητή την παρουσία της και την πρωτοτυπία της και το ξεκίνημα του 19^{ου} αιώνα θεωρείται το σημείο εκκίνησης των μεταφράσεων. Ήταν η εποχή κατά τη διάρκεια της οποίας, οι ξένοι ανέκτησαν το ενδιαφέρον τους για τον νεότερο ελληνικό πολιτισμό, προβαίνοντας στη μετάφραση επιλεγμένων έργων, ανάμεσα σε αυτά και δημοτικών τραγουδιών. Το μεγαλύτερο μέρος των λογοτεχνών που μεταφράστηκαν καλύπτουν την περίοδο μετά το 1821 έως και σήμερα με ιδιαίτερη προτίμηση στους

---

⁴⁰ Vitti, ό.π., σελ. 329-330.

⁴¹ Vitti, Μ. *Η γενιά του τριάντα. Ιδεολογία και μορφή*, εκδ. Ερμής, Αθήνα, 1995, σελ. 69

⁴² Στο ίδιο, σελ. 432

⁴³ Καραντώνης, ό.π., σελ. 7

⁴⁴ Στο ίδιο, σελ. 11

⁴⁵ Στο ίδιο, σελ. 14

⁴⁶ Στο ίδιο, σελ. 17

νεότερους συγγραφείς και συγκεκριμένα της μεταπολεμικής περιόδου. Τότε εντοπίζεται έντονο μεταφραστικό έργο και αρκετοί Έλληνες πραγματοποιούν εκδόσεις στο εξωτερικό⁴⁷. Εξάλλου, η ελληνική ποίηση, ιδιαίτερα κατά τον 20^ο αιώνα είναι εκείνη που κίνησε το ενδιαφέρον των Ιταλών καθώς συνδέθηκε άμεσα και με τα κινήματα του μοντερνισμού. Η εξωστρέφεια των ποιητών βοήθησε σε μεγάλο βαθμό και σύμφωνα με τον Καραντώνη «κανένας αληθινός Έλληνας ποιητής ή άλλος καλλιτέχνης, δεν φοβήθηκε την επίδραση της Ευρώπης, [...], την αναζήτησε [...], σαν ελεύθερος πνευματικός άνθρωπος»⁴⁸.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο και, παρ' όλη την έντονη προβολή του έργου λογοτεχνών, όπως οι Καβάφης και Καζαντζάκης, στο εξωτερικό, διαπιστώνουμε ότι η μεταφραστική παραγωγή, και ιδίως στη γείτονα χώρα, παρουσιάζει εμφανή κενά και τείνει να περιορίζεται στο στενό πλαίσιο των ακαδημαϊκών. Αναγνωρίζουμε, παρ' όλα αυτά, ότι τα μεταφρασμένα έργα της νεοελληνικής λογοτεχνίας και ποίησης διακρίνονταν για την ποιότητα και την αναγνωστική απήχηση, αφού τα επιμελήθηκαν ακαδημαϊκοί, λογοτέχνες και εξέχουσες προσωπικότητες της διανόησης και των ιταλικών εκδοτικών οίκων. Με αυτόν τον τρόπο συντελέστηκε μια προσπάθεια μεταφράσεων ελληνικών έργων, προκειμένου αυτά να προσεγγίσουν ένα νέο αναγνωστικό κοινό, με σκοπό πάντα την προώθηση της νεοελληνικής λογοτεχνίας στην Ιταλία. Υπήρξαν μεταφράσεις που δημοσιεύτηκαν σε εφημερίδες και περιοδικά, ενώ «οι μεταφράσεις ολόκληρων ποιητικών έργων ή συλλογών είναι λιγότερες»⁴⁹. Παρατηρείται το φαινόμενο των αυτοτελών εκδόσεων μεταφρασμένων έργων, ενώ συναντάμε σε μεγαλύτερο βαθμό μεταφράσεις κυρίως πεζογραφίας. Η απόδοση τέτοιων κειμένων παρουσιάζει ομολογουμένως μικρότερη δυσκολία και έχει ένα ευρύτερο αναγνωστικό κοινό. Στις συλλογές ποιημάτων ή στις ανθολογίες μεταφράσεων νεοελληνικής λογοτεχνίας παρατηρείται αρκετές φορές αλλαγή στον ξενόγλωσσο τίτλο σε σχέση με τον ελληνικό για την εξυπηρέτηση της μετάφρασης, κάτι που σε μια πρώτη αναζήτηση δυσκολεύει τον εντοπισμό μεταφρασμένων έργων όταν αυτά αναζητούνται βάσει τίτλου.

---

⁴⁷Το αναφέρει χαρακτηριστικά η Ε.-Λ. Σταυροπούλου στο *Βιβλιογραφία Μεταφράσεων Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, Εταιρεία Ελληνικού Λογοτεχνικού Και Ιστορικού Αρχείου, Αθήνα, 1986, σελ.12, ενώ «οι μεταφράσεις αρχίζουν να πολλαπλασιάζονται ραγδαία μετά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο».

⁴⁸Καραντώνης, ό.π., σελ. 23

⁴⁹ Σταυροπούλου, ό.π., σελ.11, «συνήθως ο μεταφραστής ανθολογεί από δύο ή περισσότερα ποιητικά βιβλία ενός συγγραφέα».

Διαπιστώνουμε ότι οι Ιταλοί νεοελληνιστές συνέβαλαν σε μεγάλο βαθμό στην αναγνώριση της λογοτεχνικής και ποιητικής παραγωγής των Ελλήνων δημιουργών, καθώς η γνώση μέχρι τότε ήταν ελλιπής ή περιορισμένη σε συγκεκριμένους δημιουργούς και έργα, όπως ήδη αναφέραμε παραπάνω. Συγχρόνως, η ανάπτυξη των νεοελληνικών σπουδών στο εξωτερικό και η δημιουργία εδρών νεοελληνικών σπουδών σε πανεπιστημιακά ιδρύματα, όπως έχουμε ήδη αναφέρει σε προηγούμενο κεφάλαιο, συνέδραμαν σε μεγάλο βαθμό στον πολλαπλασιασμό των μεταφράσεων και στη «δημοτικότητα» των δημιουργών. Προκειμένου να γίνουν γνωστοί Έλληνες λογοτέχνες και ποιητές, μεταφράστηκαν έργα τους στα πλαίσια των προγραμμάτων σπουδών από τους ίδιους τους ακαδημαϊκούς καθώς και από κάποιους λογοτέχνες. Επιπλέον, κίνητρο για την επιλογή του έργου που θα μετέφραζε κάποιος, αποτελούσαν οι ιδέες, τα μηνύματα που επιθυμούσε να μεταδώσει ο δημιουργός και με τα οποία θα μπορούσε να ταυτιστεί ο αναγνώστης.

Σε αυτό το σημείο πολύ σημαντικό ρόλο διαδραματίζει ο μεταφραστής, αφού αναλαμβάνει τον ρόλο να αφουγκραστεί τα ενδιαφέροντα των αναγνωστών, παράλληλα με τη γνώση για την εκδοτική επιτυχία του έργου στη χώρα προέλευσης, την απονομή τυχόν βραβείου, την παρουσία του λογοτέχνη στην πατρίδα του, την αναγνωρισιμότητά του και την αποδοχή του από τους εκεί διανοούμενους. Η προβολή του έργου, η θέση του και η σημασία του στα ελληνικά γράμματα διαδραματίζουν αναπόφευκτα καθοριστικό ρόλο στην επιλογή του προς μετάφραση. Έτσι «η ομολογημένη αξία των κορυφαίων Ελλήνων ποιητών οδήγησε στο φαινόμενο να μεταφράζονται σχεδόν ισάριθμα ποιητικά και πεζά έργα»⁵⁰.

Συγκεκριμένα, οι Ιταλοί νεοελληνιστές V. Rotolo και L. Marcheselli-Loukas «εξέτασαν το ζήτημα των μεταφράσεων της νεοελληνικής λογοτεχνίας στην ιταλική γλώσσα και διαπίστωσαν ότι στην Ιταλία η νεοελληνική λογοτεχνία αντιμετωπίζεται με τα αντανakλαστικά της επιφύλαξης ή των παραμορφωτικών παρεξηγήσεων με τα οποία θεωρείται κάθε άγνωστη λογοτεχνία»⁵¹. Πυρήνες μετάφρασης ελληνικών λογοτεχνικών έργων στην ιταλική γλώσσα αποτελούν άνθρωποι των γραμμάτων και ακαδημαϊκοί, όπως ο M. Vitti, ο F. M. Pontani, ο B. Lavagnini, ο V. Rotolo, η M. Caracausi, η C. Carpinato, η P. M. Minucci, ακαδημαϊκοί που υπηρέτησαν ή παραμένουν σε έδρες της νεοελληνικής

---

⁵⁰ Σταυροπούλου, ό.π., σελ.12

⁵¹ Γαραντούδης, Ε. «*Η σύγχρονη ελληνική πεζογραφία στην Ευρώπη: Η περίπτωση της Ιταλίας*», Σύγχρονη ελληνική πεζογραφία: Διεθνείς προσανατολισμοί και διασταυρώσεις, Επιμέλεια Αγγελική Σπυροπούλου – Θεοδώρα Τσιμπούκη, Αλεξάνδρεια, Αθήνα [Ιούνιος] 2002, σελ. 234-252.

γραμματείας στη γείτονα χώρα, συμβάλλοντας από πλευράς τους στη διάδοσή της στην Ιταλία. Παράλληλα, ο εκδότης N. Crocetti με τις επιμελημένες εκδόσεις του αποτέλεσε τον συνδετικό κρίκο της προβολής κάποιων από τα έργα που μεταφράστηκαν, τα οποία αφού γνώρισαν την αποδοχή από το εγχώριο κοινό κατόρθωσαν να μεταφραστούν σε σύντομο χρόνο σε σχέση με την έκδοσή τους.

Γεγονός είναι ότι χρειάστηκαν αρκετά χρόνια ώστε να φτάσουμε να μιλάμε για εκδοτική επιτυχία στο εξωτερικό. Ως πρώτη «επιτυχία» από άποψη εκδόσεων μπορούμε να αναφέρουμε τον Ν. Καζαντζάκη, ενώ ακολουθεί ο Κ. Καβάφης. Αναπόφευκτα η απονομή των δύο Νομπέλ, στον Γ. Σεφέρη το 1963 και στον Ο. Ελύτη το 1979, καθώς και τα δύο Βραβεία Ειρήνης Λένιν, στον Κ. Βάρναλη το 1959 και στον Γ. Ρίτσο το 1977, ενίσχυσαν το αναγνωστικό ενδιαφέρον και συνέβαλαν στην φήμη της νεοελληνικής λογοτεχνίας στο εξωτερικό και εν συνεχεία το ενδιαφέρον από τους εκεί εκδοτικούς οίκους. Σύμφωνα και με τον βιβλίο της Ε.-Λ. Σταυροπούλου και τον πίνακα μεταφράσεων, ανάμεσα στους περισσότερο μεταφρασμένους Έλληνες ποιητές συγκαταλέγονται μεταξύ άλλων οι Ο. Ελύτης, Γ. Ρίτσος, Γ. Σεφέρης, οι οποίοι γενικά κατόρθωσαν να προσελκύσουν έντονο μεταφραστικό ενδιαφέρον. Το έργο τους είχε διεθνή εμβέλεια και ειδικά στην Ιταλία η μεταφραστική του τύχη ήταν παραπάνω από θετική⁵². Διαπιστώνουμε λοιπόν ότι τόσο η Γενιά του '30, όσο και η μετέπειτα γενιά που ακολούθησε τη μεταπολεμική περίοδο⁵³, έγιναν σε ικανοποιητικό βαθμό γνωστές και η ελληνική ποίηση και πεζογραφία «απλώθηκε» σε ένα αναγνωστικό κοινό που ούτως ή άλλως περιοριζόταν στους ακαδημαϊκούς κύκλους. Επιπλέον, οι πρωτοπόροι Σεφέρης και Ελύτης και ο αέρας ανανέωσης που αυτοί έφεραν στον ποιητικό λόγο κατά τη δεκαετία 1930-1940, επηρέασαν σημαντικά και άλλους ποιητές (Ν. Βρεττάκος, Ι. Ρίτσος), οι οποίοι ενώ ξεκίνησαν μέσα στα

---

⁵² Η ανθολογία των Crocetti, N., Pontani, F., (a cura di), *Poeti greci del Novecento*, Meridiani Mondadori, Milano, 2010, αποτελεί αντιπροσωπευτικό έργο μέσα από το οποίο παρουσιάζονται ποιητές, οι οποίοι τοποθετούνται μέσα στο σύγχρονο ελληνικό και ευρωπαϊκό ιστορικό-πολιτισμικό πλαίσιο, ενώ παράλληλα συνδέονται με την ελληνική λογοτεχνική παράδοση. Είχε προηγηθεί από τον Pontani, F. η *Antologia della poesia greca contemporanea*, Crocetti, Milano, 2004

⁵³ Ο V. Rotolo στην *Επισκόπηση μεταφράσεων και μεταφραστών. Ιταλία 1945-1979* στο περιοδικό νεοελληνικών σπουδών Μαντατοφόρος τ. 19, 1982, επιχειρεί μια συστηματική βιβλιογραφική και κριτική καταγραφή της παρουσίας της νεοελληνικής λογοτεχνίας στην Ιταλία κατά τη μεταπολεμική περίοδο. Σε αυτήν την επισκόπηση περιλαμβάνονται οι δύο Νομπελίστες και η μελέτη εξετάζει την πρόσληψη του έργου τους από το ιταλικό αναγνωστικό κοινό και τους κριτικούς.

πλαίσια που 'επέβαλε' η παράδοση, στη συνέχεια ανανέωσαν τα εκφραστικά τους μέσα δημιουργώντας μια καινοτόμο ποίηση.

Ανατρέχοντας στη μεταφραστική πρόσληψη του έργου του Γιώργου Σεφέρη, διαπιστώνεται ότι οι πρώτες μεταφράσεις χρονολογούνται ήδη πριν από τη δεκαετία του 1950 και δημοσιεύονται κυρίως σε φιλολογικά περιοδικά⁵⁴. Αν και πρόκειται κατά κύριο λόγο για αποσπασματικές μεταφράσεις, αυτές σηματοδοτούν την έναρξη της διεθνούς κυκλοφορίας του σεφερικού έργου και αποτελούν το πρώτο στάδιο της υποδοχής του από το ξενόγλωσσο αναγνωστικό κοινό. Το βραβείο Νομπέλ, όπως προείπαμε, λειτούργησε καταλυτικά στην έκδοση ανθολογιών, διαδίδοντας το έργο του στο αναγνωστικό κοινό. Το ίδιο συνέβη και με τον Ελύτη αφού παρατηρήθηκε εκδοτική έκρηξη και ζωνρό ενδιαφέρον από ποιητές και μεταφραστές λίγο μετά τη βράβευσή του με το εν λόγω βραβείο.

Διαπιστώνουμε λοιπόν ότι η ποίηση της γενιάς του Τριάντα και του ελληνικού μοντερνισμού υπήρξε σε ικανοποιητικό βαθμό γνωστή στην Ιταλία παρά το περιορισμένο αναγνωστικό κοινό της ποίησης και είναι «η μοναδική περιοχή της νεοελληνικής λογοτεχνίας την οποία αντιλαμβάνεται ο Ιταλός αναγνώστης [...] ως μέρος μιας παράδοσης που έχει τα διακριτά χαρακτηριστικά μιας εθνικής λογοτεχνίας»⁵⁵. Μελέτες όπως των Marcheselli-Loukas και Minniti-Γκόνια καταδεικνύουν τις συνθήκες κάτω από τις οποίες διαδόθηκε η ελληνική λογοτεχνία κατά το παρελθόν, ενώ παράλληλα αποτυπώνεται το ενδιαφέρον των Ιταλών, κυρίως των νεοελληνιστών, με έμφαση στις μεταφράσεις που παρουσιάστηκαν από τον 19^ο αιώνα έως σήμερα. Για τους περισσότερους μεταφραστές το ερευνητικό τους ενδιαφέρον συναντήθηκε με τα έργα Ελλήνων ποιητών και λογοτεχνών και με αυτόν τον τρόπο κατέληξαν να αποδίδονται ανεμπόδιστα στην ιταλική. Επιπλέον, τα τμήματα νεοελληνικών σπουδών στα ιταλικά πανεπιστήμια ανέπτυξαν την έκδοση ειδικών σειρών έργων. Ανάμεσα σε αυτά ξεχωρίζουμε τις σειρές, *Testi*, *Quaderni* και *Quaderni di poesia neogreca*, που εκδόθηκαν από το Istituto Siciliano di Studi Bizantini e Neoellenici di Palermo, τη σειρά *Quaderni* από τις εκδόσεις του Istituto di Filologia Greca

---

⁵⁴ Το 1945 η μετάφραση των *Poèmes* στα γαλλικά από τον R. Levesque, το 1948 η μετάφραση στα αγγλικά του *The King of Asine and other poems* από τους N. Valaoriti, B. Spencer, L. Durrell, η αποσπασματική μετάφραση ποιημάτων του από τον F.M. Pontani το 1949, στο *La Rassegna d' Italia*, που αφορούν τα ποιήματα: *Μυθιστόρημα, Ι', Ο Βασιλιάς της Ασίνης, Μυθιστόρημα, ΙΒ', Μυθιστόρημα, ΙΓ', Ο δικός μας ήλιος*, το 1950 στο *Rivista in Critica* και με τίτλο *La poesia greca contemporanea*, που αφορούν τα ποιήματα: *Αργοναύτες, Σιρόκο 7 λεβάντε, Μέρες του Ιουνίου '41, Υστερόγραφο, Η μορφή της μοίρας*, συνοδευόμενη από κριτικές σημειώσεις

⁵⁵ Γαραντούδης, ό.π.

dell'Università di Palermo, που επιμελήθηκε ο B. Lavagnini, και τη σειρά *Studi Bizantini e Neogreci* που εκδόθηκε από το Istituto di Studi Bizantini e Neogreci dell'Università di Padova με επιμελητή τον F. M. Pontani. Αυτές οι σειρές αποτέλεσαν από τη μεριά τους το μέσο προβολής και διάδοσης των έργων των Ελλήνων ποιητών και λογοτεχνών εν γένει, ενώ οι μεταφραστές τους στη συνέχεια απέδωσαν τα έργα στη γλώσσα τους και πέρα από το στενό ακαδημαϊκό πλαίσιο.

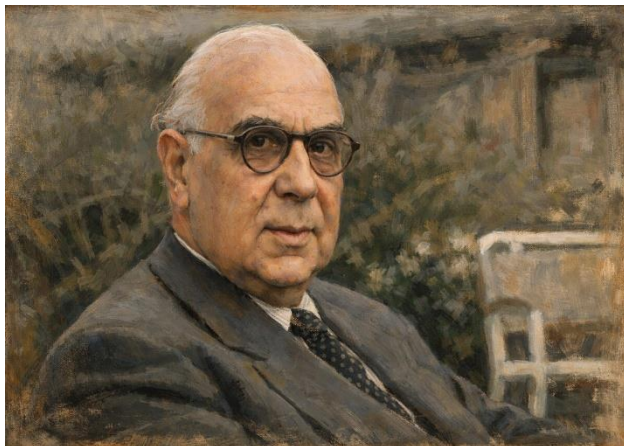
Επιπροσθέτως, θα πρέπει να διερευνήσουμε και να αναρωτηθούμε για τα κριτήρια σύμφωνα με τα οποία επιλέγεται ένα κείμενο προς μετάφραση. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, κρίνεται σκόπιμο να αναδειχθεί ο πρωταρχικός παράγοντας, που διασφαλίζει τη διεθνή αναγνώριση ενός έργου μέσα από τη μετάφρασή του. Αυτός εντοπίζεται στην λογοτεχνική αξία του έργου, που αποτελεί μια δυναμική έννοια· αναθεωρείται συνεχώς υπό το πρίσμα της ιδεολογίας του κοινού, καθώς οι αναγνώστες τείνουν να ταυτίζονται με το μεταφρασμένο κείμενο.

3. Η ποίηση των Γ. Σεφέρη, Ο. Ελύτη και Γ. Ρίτσου στην Ιταλία: μεταφραστική δραστηριότητα και ιστορικό-βιογραφικό πλαίσιο

Η μελέτη της Γενιάς του '30 είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το έργο των Γ. Σεφέρη, Ο. Ελύτη και Γ. Ρίτσου, οι οποίοι συνθέτουν το κορυφαίο τρίπτυχο της νεοελληνικής ποίησης του 20^{ου} αιώνα. Τρεις δημιουργοί για τους οποίους η εγχώρια και διεθνής βιβλιογραφία είναι τεράστια, ενώ για τη ζωή και το έργο του καθενός ξεχωριστά έχει χυθεί πολύ μελάνι. Το εύρος των αναλύσεων, των κριτικών δοκιμίων και των μονογραφιών που έχουν αφιερωθεί στη ζωή και το έργο τους είναι τέτοιο, ώστε κάθε νέα απόπειρα προσέγγισης να έρχεται αντιμέτωπη με έναν τεράστιο όγκο ήδη αποτυπωμένης γνώσης. Η παρούσα μελέτη επιχειρεί να παρουσιάσει μια κοινή αφετηρία και η προσέγγιση αυτή κρίνεται απαραίτητη, καθώς οι παράλληλες τροχιές τους συναντώνται σε ένα κοινό πεδίο: εκείνο της ιταλικής μεταφραστικής υποδοχής. Στο πλαίσιο αυτό, ακολουθεί μια σύντομη, συμπυκνωμένη, ξεχωριστή παρουσίαση των βιογραφικών στοιχείων του κάθε δημιουργού, που δεν αποσκοπεί στην επανάληψη γνωστών στοιχείων, ούτε στη βιογραφική εξάντληση των δημιουργών. Πρόθεσή μας παραμένει να φωτιστούν οι ιδιαίτεροι ιστορικοί και βιοματικοί σταθμοί που διαμόρφωσαν το ποιητικό τους έργο, που αποτέλεσαν και τις κεντρικές προκλήσεις για τους Ιταλούς μεταφραστές τους και να πλαισιωθεί το ερευνητικό έργο της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

Υπό αυτό το πρίσμα, η σύντομη αυτή αναδρομή προσφέρει το απαραίτητο πραγματολογικό έδαφος για να κατανοήσουμε το μέγεθος και την ιδιοσυγκρασία των τριών ποιητών, ανοίγοντας τον δρόμο για το κεντρικό ζητούμενο της παρούσας μελέτης: την εξέταση της εκδοτικής και μεταφραστικής τους τύχης στην Ιταλία. Η κατανόηση του ποιοι ήταν και τι εκπροσωπούσαν στην πατρίδα μας αποτελεί την αφετηρία για να αναλυθεί στη συνέχεια πώς το έργο τους πέρασε τα ελληνικά σύνορα, πώς προσλήφθηκε από την ιταλική διανόηση και με ποιο τρόπο οι Ιταλοί νεοελληνιστές και μεταφραστές μετέφεραν την ελληνικότητα και τον μοντερνισμό τους στο ιταλόφωνο αναγνωστικό κοινό.

3.1. Γιώργος Σεφέρης (1900 – 1971)

Βιογραφικά στοιχεία

Ο Γιώργος Σεφέρης (το πραγματικό του όνομα ήταν Γιώργος Σεφεριάδης), γεννήθηκε στα Βουρλά της Σμύρνης στις 29 Φεβρουαρίου 1900 (σύμφωνα με το Ιουλιανό ημερολόγιο, όπως ίσχυε τότε στην περιοχή), απεβίωσε στην Αθήνα στις 20 Σεπτεμβρίου 1971 και κηδεύτηκε με τιμές εθνικού ποιητή με την κηδεία του να εξελίσσεται σε αντιδικτατορική εκδήλωση. Ο ίδιος κατά την περίοδο της δικτατορίας είχε διατηρήσει στάση σιωπής, την οποία έσπασε το Μάρτιο του 1969 όταν μίλησε στο ραδιόφωνο του BBC κάνοντας μια δημόσια δήλωση κατά της δικτατορίας με αποτέλεσμα να του αφαιρεθεί το δικαίωμα χρήσης διπλωματικού διαβατηρίου και ο τίτλος του πρέσβη επί τιμή⁵⁶. Ήταν ο πρωτότοκος γιος του Στυλιανού και της Δέσπως Σεφεριάδη, το γένος Τενεκίδη, με καταγωγή από τη Νάξο. Ο πατέρας του υπήρξε ακαδημαϊκός, καθηγητής στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, διπλωμάτης, συγγραφέας και με αγάπη για τη λογοτεχνία. Αυτά του τα ενδιαφέροντα μετέδωσε στον πρωτότοκο γιο του αλλά και στα άλλα δύο παιδιά του, τον Άγγελο και την Ιωάννα (μετέπειτα σύζυγο του φιλοσόφου και πολιτικού Κωνσταντίνου Τσάτσου). Η οικογένεια Σεφεριάδη μετακόμισε στην Αθήνα με την έναρξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου όπου ο Σεφέρης ολοκλήρωσε τις γυμνασιακές του σπουδές. Στη συνέχεια γράφτηκε στη Νομική Σχολή στο Πανεπιστήμιο της Σορβόνης. Αυτήν την

---

⁵⁶ Είπε μεταξύ άλλων: «[...]Είναι μια κατάσταση υποχρεωτικής νάρκης, όπου όσες πνευματικές αξίες κατορθώσαμε να κρατήσουμε ζωντανές, με πόνους και με κόπους, πάνε κι αυτές να καταποντιστούν μέσα στα ελώδη στεκούμενα νερά [...] Τώρα ξαναγυρίζω στη σιωπή μου. Παρακαλώ το Θεό να μη με φέρει άλλη φορά σε παρόμοια ανάγκη να ξαναμιλήσω»

περίοδο εκδηλώνεται η αγάπη του για την ποίηση και ξεκινάει να γράφει στίχους. Η παραμονή του στο Παρίσι θα διαμορφώσει καθοριστικά την ποιητική του φυσιογνωμία καθώς έρχεται σε επαφή με τα λογοτεχνικά ρεύματα της εποχής και γνωρίζει το κίνημα του μοντερνισμού που τότε βρισκόταν στην ακμή του. Ολοκληρώνοντας τις σπουδές του, επιστρέφει στην Ελλάδα και ξεκινάει την μακρά διπλωματική του καριέρα (σταδιοδρομία), η οποία φτάνει στην κορύφωσή της, περνώντας από διάφορες διπλωματικές θέσεις και αποστολές, με την τοποθέτησή του ως πρεσβευτή της Ελλάδας στη Μεγάλη Βρετανία το 1957, θέση στην οποία παρέμεινε μέχρι την συνταξιοδότησή του.

Το έργο του

Οι σπουδές του στο εξωτερικό και η διπλωματική του σταδιοδρομία τον έφεραν σε επαφή με την ευρωπαϊκή διανόηση από την οποία δεν άργησε να επηρεαστεί στο έργο του. Υπήρξε πρωτοπόρος για την ελληνική ποίηση ως προς τη χρήση των εκφραστικών μέσων και ως προς τη χρήση της γλώσσας. Μπορεί η θεματολογία του να μην ανήκε σε κάτι νεοφερμένο, όμως απαλλαγμένος από τα έως τότε πρότυπα, όπως αυτά είχαν καθιερωθεί, επέδειξε γνώση και ενδιαφέρον για τα κοινωνικά, πολιτικά και πνευματικά γεγονότα της χώρας του (τον επηρέασε βαθύτατα η Μικρασιατική Καταστροφή) και κατόρθωσε να προβάλει έναν προσωπικό τρόπο έκφρασης σε συνδυασμό με τα σύγχρονα λογοτεχνικά ρεύματα με τα οποία ήλθε σε επαφή. Χαρακτηριστικά της ποίησής του ήταν η κατάργηση του μέτρου και της ομοιοκαταληξίας, η ελλειπτική στίξη, οι παρομοιώσεις και η ασάφεια του θέματος. Ο μοντερνισμός του Σεφέρη, σύμφωνα με τον Γ. Θεοτοκά υπήρξε «ένας μοντερνισμός τολμηρός, αλλά που κρατούσε το νήμα της παράδοσης, με αίσθημα ευθύνης και με σεβασμό για τη γλώσσα».

Στα ελληνικά γράμματα εμφανίστηκε με την ποιητική συλλογή *Στροφή* το 1931⁵⁷ για τις εκδόσεις Εστία. Σύμφωνα με τον Λ. Πολίτη «ο τίτλος της συλλογής είναι διφορούμενος» καθώς μπορεί να αποτελεί έναν όρο στιχουργικό «αλλά μπορεί και να σημαίνει μια πραγματική ‘στροφή’ και βαθύτερη αλλαγή»⁵⁸. Πρόκειται για ένα

---

⁵⁷ Αυτή η συλλογή δημιούργησε ποικιλία αντιδράσεων καθώς έφερνε στην ποίηση έναν αέρα ανανέωσης και προκάλεσε το ενδιαφέρον της λογοτεχνικής κοινότητας ενώ απέκτησε σπουδαίο συμβολικό βάρος καθώς σύμφωνα με την κριτική έστρεψε την ελληνική ποίηση από την παραδοσιακή στη μοντέρνα γραφή

⁵⁸ Πολίτης, Λ., ό.π. όμοια σελ.

πρωτοποριακό βήμα και στην οποία τα ποιήματα είναι επηρεασμένα από τον συμβολισμό, την καθαρή ποίηση ενώ κάποια από αυτά διακρίνονται για τη διαφοροποίησή τους όσον αφορά τη γραφή και το μέτρο. Δικαίως ο Μ. Vittì την χαρακτηρίζει «έργο πρωτοπορίας», τόσο όσο αφορά το έργο του Σεφέρη όσο και στο πλαίσιο της νεότερης ποίησης⁵⁹. Αναφέρεται στην «καθαρή» ποίηση, που ήταν κάτι πολύ νέο για την Ελλάδα και μέσα από το έργο «ο ποιητή[ς] αναζητά τον δρόμο του σε αποκλίνουσες, μακριά από την πεπατημένη»⁶⁰. Σύμφωνα με τον Καραντώνη «ανανεώνει την εξαντλημένη παράδοση του 'λυρικού εγώ'» καθώς επηρεασμένος από τον συμβολισμό περνάει στη χρήση μιας γλώσσας και με μια φυσικότητα στην έκφραση που αγγίζει την φυσικότητα της ομιλίας, ενώ σύμφωνα με τον Πολίτη «το εγώ διευρυνόταν προς τον διπλανό και το προσωπικό δράμα υψωνόταν στην καθολικότητα της τραγωδίας»⁶¹. Ο Καραντώνης επίσης υποστήριξε ότι μπορεί να τοποθετηθεί περισσότερο στην παράδοση, που όμως χαρακτηρίζεται από ζωντάνια και είναι ακραία παρά στη μοντέρνα ποίηση, ενώ «ήταν μια ποίηση τόσο μουσική, όσο και υποβλητικά συμπτυκνωμένη και ερμητική»⁶². Πρόκειται για «στροφή που γίνεται προς καινούργιους ορίζοντες για την νεοελληνική ποίηση, [...] φέρνει δηλαδή όλα τα σημάδια του έργου που ξεφεύγει από τους καθιερωμένους δρόμους της ρουτίνας, κι έχει μια τάση ανήσυχη να εξαπλωθεί» όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Καραντώνης⁶³. Το ίδιο έτος γράφει το ποίημα *Πάνω σ' έναν ξένο στίχο*, ενώ βρισκόταν στο Λονδίνο, όπου υπηρετούσε στο ελληνικό προξενείο, το οποίο δημοσιεύτηκε πρώτη φορά στη Νέα Εστία το 1932 και περιέχεται στη συλλογή *Τετράδιο Γυμνασμάτων* (1940). Το 1932 επίσης γράφει τη *Στέρνα* από τις εκδόσεις Εστία και στη συνέχεια με το *Μυθιστόρημα* (1935) από τις εκδόσεις Κασταλία, στο οποίο ξεχωρίζει το προσωπικό του ύφος με τον ελεύθερο στίχο, ενώ εγκαταλείπει το μέτρο και την ομοιοκαταληξία και είναι ποτισμένο από τα νεοελληνικά στοιχεία: τη θάλασσα, το άνδρo νησί, την αρμύρα, το ταξίδι, τα ερείπια, τα μάρμαρα, τα αγάλματα, τα μουσεία, μαζί με τις περιπέτειες του Οδυσσέα. Είναι το ελληνικό τοπίο και η πραγματικότητα και η Ελλάδα όπως την έβλεπε σε σύγκριση με το παρελθόν και σε σχέση με τον σύγχρονο κόσμο, «φέραμε πίσω αυτά τ' ανάγλυφα μιας τέχνης ταπεινής»⁶⁴, όπως

⁵⁹ Vittì, Μ., *Η γενιά του τριάντα. Ιδεολογία και μορφή*, ό.π., σελ. 104

⁶⁰ Vittì, Μ., *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, ό.π. σελ. 353

⁶¹ Πολίτης, Λ., ό.π., σελ. 282

⁶² Καραντώνης, ό.π., σελ. 158

⁶³ Αφορά απόσπασμα από το *Ο ποιητής Γιώργος Σεφέρης*, Εκδ. Δημ. Ν. Παπαδήμα, τέταρτη έκδοση, Αθήνα 1976, σ. 9-10.

⁶⁴ Σεφέρης, Γ. *Μυθιστόρημα*, Ίκαρος, Αθήνα, 1935

έγγραψε. Σύμφωνα με τον Πολίτη είναι «έργο της ωριμότητας»⁶⁵. Παράλληλα διακρίνουμε σε αυτό την προσμονή, την αποφασιστικότητα και την τόλμη μέσα σε ένα γενικότερο κλίμα αγωνίας. Στη συνέχεια γράφει τη *Γυμνοπαιδία* (1936)⁶⁶ με την οποία ανανεώνει την ποιητική του γραφή και η οποία συνεχίζεται και στα επόμενα έργα του όπως: *Τετράδιο Γυμνασμάτων* (1940), *Ημερολόγιο καταστρώματος Α'* (1940), *Ημερολόγιο καταστρώματος Β'* (1944), στο οποίο μετουσιώνει από ποιητική πλευρά τις εμπειρίες των ετών του πολέμου, *Κίχλη* (1947), αφορά ίσως το πιο προσωπικό του έργο, το κλειδί θα λέγαμε για όλη του την ποίηση, ⁶⁷*Ημερολόγιο καταστρώματος Γ'* (με τον τίτλο *Κύπρον, οὐ μ'έθέσπισεν*) (1955), *Τρία κρυφά ποιήματα* (1966)⁶⁸. Όλες οι ποιητικές του συλλογές έχουν συμπεριληφθεί στα *Ποιήματα* (1967), που είναι τα άπαντά του.

Πέρα από ποιήματα ο Σεφέρης, ως στοχαστής και μελετητής, έγραψε και κριτικά δοκίμια, στα οποία πρόβαλε τις απόψεις του και τους προβληματισμούς του για τα ζητήματα της σύγχρονης γλώσσας, ποίησης και λογοτεχνίας αλλά και τη σημασία της ελληνικής παράδοσης όπως: *Διάλογος πάνω στην ποίηση* (1939)⁶⁹, *Δοκιμές* (1944), στα οποία κατορθώνει να συγκεράσει την πνευματική του οξυδέρκεια με τη γραφή του μέσα από την απλότητα, τη γλωσσική καθαρότητα και τη σαφήνεια. Έγραψε το ταξιδιωτικό έργο *Τρεις Μέρες στα Μοναστήρια της Καπαδοκίας* (1963). Επιμελήθηκε τις μεταφράσεις των έργων του Θ. Σ. Έλιοτ, *Η έρημη χώρα και άλλα ποιήματα* (1949) και *Φονικό στην Εκκλησιά* (1963), τις μεταφράσεις ποιημάτων ξένων ποιητών στις *Αντιγραφές* (1965), τη μεταφορά στη νέα ελληνική των έργων της Βίβλου *Άσμα Ασμάτων*, χ.ε., Αθήνα (1965), *Η Αποκάλυψη του Ιωάννη*, (1966)⁷⁰.

Στις μεταθανάτιες εκδόσεις περιλαμβάνονται: το *Χειρόγραφο Σεπτέμβρη '41* από τις εκδόσεις Ίκαρος το 1972, το μυθιστόρημα *Έξι νύχτες στην Ακρόπολη* από τις εκδόσεις Ερμής το 1974, *Τετράδιο Γυμνασμάτων Β'* από τις εκδόσεις Ίκαρος το 1976 και *Επί*

⁶⁵ Πολίτης, Λ., ό.π., σελ.283

⁶⁶ Στο περιοδικό *Τα Νέα* Γράμματα τον Φεβρουάριο του 1936

⁶⁷ Σύμφωνα με τον F. M. Pontani στο *Giorgio Seferis Poesie*, a cura di, Mondadori, Verona, 1963, σ. 332, το φως με τη διπλή του υπόσταση «αποδίδεται ποιητικά με ένα απότομο ανέβασμα του τόνου στο τελευταίο μέρος, που είναι από τις σελίδες τις πιο υψηλές στη σύγχρονη ποίηση»

⁶⁸ Ένα μεγάλο μέρος από τα έργα του για τα οποία δεν έχουμε αναφέρει εκδόσεις, έχουν εκδοθεί από τον εκδοτικό οίκο Ίκαρος

⁶⁹ Αφορά δοκίμια δημοσιευμένα κατά τα έτη 1938-1939 στα περιοδικά της εποχής. Μέσα από αυτόν τον διάλογο ο Σεφέρης απαντά υπερασπιζόμενος τη νέα ποίηση στις επικρίσεις του Κωνσταντίνου Τσάτσου αναφορικά με την «πρωτοποριακή» ποίηση των ποιητών της γενιάς του '30. Με αφορμή αυτό γίνεται συζήτηση πάνω στην μοναδικότητα της παλιάς και νέας ποίησης

⁷⁰ Τα δύο από αυτά τα έργα αφορούν και πάλι τις εκδόσεις Ίκαρος

Ασπαλάθων..., "Le Monde" στην Αθήνα το 1971, η αλληλογραφία του με τον Γ. Θεοτοκά⁷¹ όπως και οι αλληλογραφίες με τους Α. Διαμαντή, Α. Καραντώνη, με τη σύζυγό του Μαρώ, με τον Ζ. Λορεντζάτο και με τον Ε. Keeley και με την αδελφή του Ιωάννα καθώς και τα προσωπικά του ημερολόγια *Μέρες*⁷² και *Πολιτικό Ημερολόγιο Α' (1935-1944)*⁷³. Υφίσταται και το ημιτελές έργο *Βαρνάβας Καλοστέφανος, Τα Σχεδιάσματα* από τις εκδόσεις Μ. Ι. Ε. Τ. το 2007. Αξίζει σε αυτό το σημείο να αναφέρουμε ότι το 1946 του απονεμήθηκε το «έπαθλο Παλαμά», το οποίο και αποτελεί την πρώτη διάκριση της ποίησής του.

Χαρακτηριστικά της ποίησής του υπήρξαν η λιτότητα στη χρήση των εκφραστικών μέσων, ο χαμηλός και ήρεμος τόνος, με μια δόση μελαγχολίας και με συμβολισμούς, επηρεασμένα από τις συνθήκες της εποχής και αποτύπωναν την αγωνία του ποιητή για τη μοίρα του ανθρώπου. Ο λόγος του απλός, λιτός. Η χρήση απλής και καθημερινής γλώσσας αποτυπώθηκε και στα λεγόμενά του «ο ποιητής δεν έχει άλλο τρόπο να πράξει παρά με τη γλώσσα που μιλούν οι άνθρωποι που βρίσκονται γύρω του. Πάνω σ' αυτή τη γλώσσα θα ριζώσει και θα βλαστήσει η δική του λαλιά που τον εκφράζει»⁷⁴. Υπήρξε δημιουργός προσωπικού ύφους κάνοντας χρήση ελεύθερου στίχου ενώ δεν παρέλειπε να χρησιμοποιεί και παραδοσιακά στοιχεία, με το λόγο του να φτάνει στα όρια της εξομολόγησης με τη θερμότητά του καθώς ο ίδιος βίωσε το δράμα των δύο παγκοσμίων πολέμων και την προσφυγική κρίση μετά την Μικρασιατική Καταστροφή και αυτά του τα βιώματα δημιούργησαν την ανάγκη να εξισορροπήσει το βαρύ παρελθόν με την αγωνία του παρόντος. Η οριστική απώλεια της ιδιαίτερης πατρίδας απωθείται στο παρελθόν, όπως η αρχαιότητα και οι μύθοι, μαζί με τις παιδικές του αναμνήσεις. Είναι κάτι που πλέον έχει χαθεί και τώρα έρχεται αντιμέτωπος με την πραγματικότητα που μέσα από το λόγο του γίνεται ποίηση, είναι μια παρόρμηση που τείνει να ταυτιστεί με την ουσία της πνευματικής μας ζωής. Μέσα από την αμεσότητα και τη χρήση της «γνήσια[ς] λαϊκή[ς] παράδοση[ς] του λόγου»⁷⁵ αποτυπώνει τη σύγχρονή του ελληνική πραγματικότητα για να εκφράσει ό,τι συμβαίνει και βιώνει ο Έλληνας, τα οποία όμως ισχύουν και δένουν με τη ζωή του σύγχρονου ανθρώπου, στο σύνολό τους. Έχοντας την εμπειρία της ζωής στο εξωτερικό,

⁷¹ Γιώργος Θεοτοκάς & Γιώργος Σεφέρης, *Αλληλογραφία (1930-1966)*, φιολ. επιμ. Γ.Π. Σαββίδης, Ερμής, Αθήνα 1981

⁷² Από τις εκδόσεις Έκαρος το 1975

⁷³ Επίσης από τις εκδόσεις Έκαρος το 1979

⁷⁴ Απόσπασμα από τις *Δοκιμές Β' (1948-1971)*, Έκαρος, Αθήνα, 1984

⁷⁵ Καραντώνης, ό.π., σελ. 155

λόγω και της διπλωματικής του ιδιότητας, είχε το υλικό που χρειαζόταν προκειμένου να ανανεώσει τη μνήμη του, η οποία εξελίχθηκε σε συναισθηματική χωρίς να παρασύρεται από φορτισμένο συναισθηματικά λόγο, πάντα μέσα στα πλαίσια μιας «προσεχτικής αναζήτησης της ποίησης»⁷⁶. Ο Σεφέρης σύμφωνα με τον Λ. Πολίτη «δεν είναι εύκολος ποιητής», η γλώσσα του είναι δύσκολη, η φωνή του όμως «καθαρή και απερίφραστη» και στην ποίησή του «η απλότητα φτάνει στη θερμότητα μιας εξομολόγησης». Η ποίησή του «είναι απαισιόδοξη και μελαγχολική. Έχει τη θλίψη του ανθρώπου που συλλογίζεται πολύ πάνω στα ανθρώπινα»⁷⁷. Κατόρθωσε να αποδεσμευτεί από την ψυχοσύνθεση της προηγούμενης γενιάς εμφανίζοντας μια μέθοδο πολυσύνθετη. «Η πορεία του παραμένει πάντοτε μια τολμηρή ανανέωση» σύμφωνα με τον Vitti⁷⁸. Ο ίδιος ο Σεφέρης απέφευγε να ερμηνεύσει τα έργα του και υποστήριζε την πολυσημία ιδιαίτερα στη δική του και γενικά στην ποίηση. Ενώ ο Τ. Σινόπουλος στη σκέψη του που είναι αφιερωμένη στον Γ. Σεφέρη στη συλλογή *Η ποίηση της ποίησης* γράφει: «πάντα τον φανταζόμουν να γράφει τα ποιήματα ισοζυγιάζοντας τη γλώσσα της συνείδησης με τη συνείδηση της γλώσσας του»⁷⁹. Για τον ίδιο «ο Σεφέρης μιλά με συγκεκριμένες λέξεις για συγκεκριμένα πράγματα μέσα από τη λειτουργία της συγκεκριμένης του εμπειρίας», ενώ συνεχίζοντας τονίζει ότι «οργάνωσε μια καινούργια ποιητική γλώσσα. Σωστή, πειθαρχημένη, ακριβόλογη, θεμελιωμένη από το απέραντο ταμείο της ελληνικής παράδοσης, μια γλώσσα όχι «φιλολογική», όχι μαθημένη από τα βιβλία, ας το σημαδέψω αυτό, μια γλώσσα βιωμένη»⁸⁰.

Το Νομπέλ στο Γιώργο Σεφέρη

«[...] για το υπέροχο λυρικό ύφος του, εμπνευσμένο από ένα βαθύ αίσθημα για το ελληνικό πολιτιστικό ιδεώδες [...]»

Με αυτά τα λόγια, μεταξύ άλλων, η Σουηδική Ακαδημία αιτιολόγησε την απονομή του βραβείου Νομπέλ Λογοτεχνίας στο Γιώργο Σεφέρη στις 24 Οκτωβρίου του 1963, καθιστώντας τον, τον πρώτο Έλληνα λογοτέχνη που έλαβε αυτήν την παγκόσμια τιμή, αναγνωρίζοντας σε ύψιστο βαθμό το έργο του. Ήταν η τέταρτη φορά που ακουγόταν το

---

⁷⁶ Στο ίδιο, σελ. 182

⁷⁷ Πολίτης, Λ., ό.π., σελ.288

⁷⁸ Vitti, M., *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, ό.π. σελ. 357

⁷⁹ Σινόπουλος, Τ. *Η ποίηση της ποίησης, Συλλογή Ι.1951-1964*, Ερμής, Αθήνα, 1990

⁸⁰ Απόσπασμα από το άρθρο *Ο Σεφέρης κι' η γλώσσα (πρόχειρες σημειώσεις)*, *ΤΟ ΒΗΜΑ*, 26.9.1971, *Ιστορικό Αρχείο «ΤΟ ΒΗΜΑ» & «ΤΑ ΝΕΑ»*

όνομά του ως υποψήφιος για το βραβείο. Είχε προταθεί το 1955, το 1961 και το 1962 και τελικά το απέσπασε το 1963 καθώς επελέγη ανάμεσα σε 80 υποψηφίους ενώ σύμφωνα με τον τότε γραμματέα της επιτροπής Österlund, «η επιλογή του υπήρξε μια ευκαιρία να αποδώσουν έναν θαυμάσιο φόρο τιμής στη σύγχρονη Ελλάδα, μια γλωσσική περιοχή που περίμενε πάρα πολύ καιρό μια βράβευση σε αυτό το πεδίο».

Το Δίπλωμα του Βραβείου Νομπέλ
Δωρεά Μαρώς Σεφέρη προς το Μουσείο Μπενάκη.

Το χρυσό μετάλλιο του Βραβείου Νομπέλ
Δωρεά Μαρώς Σεφέρη προς το Μουσείο Μπενάκη.

Στην τελετή που πραγματοποιήθηκε στις 10 Δεκεμβρίου του 1963 στη Στοκχόλμη με τον βασιλιά της Σουηδίας να του παραδίδει το βραβείο, ο Γιώργος Σεφέρης στο λόγο που

εκφώνησε στο δείπνο που παρατέθηκε για αυτό το σκοπό, συνοψίζοντας τις πεποιθήσεις του, αναφέρθηκε στη διαχρονική παρουσία της ελληνικής γλώσσας μέσα στους αιώνες και κατ' επέκταση της ηθικής ελληνικής συνείδησης, και στη θέση και την αναγκαιότητα της ποίησης σε έναν κόσμο ταραγμένο με την ανάγκη για μια λειτουργική ποίηση που να εμπνέει εμπιστοσύνη.

[...] Ανήκω σε μια χώρα μικρή. Ένα πέτρινο ακρωτήριο στη Μεσόγειο, που δεν έχει άλλο αγαθό παρά τον αγώνα του λαού του, τη θάλασσα και το φως του ήλιου. Είναι μικρός ο τόπος μας, αλλά η παράδοσή του είναι τεράστια και το πράγμα που τη χαρακτηρίζει είναι ότι μας παραδόθηκε χωρίς διακοπή. Η ελληνική γλώσσα δεν έπαψε ποτέ της να μιλιέται. Δέχτηκε τις αλλοιώσεις που δέχεται καθετί ζωντανό, αλλά δεν παρουσιάζει κανένα χάσμα. Άλλο χαρακτηριστικό αυτής της παράδοσης είναι η αγάπη της για την ανθρωπιά· κανόνας της είναι η δικαιοσύνη.[...] Γιατί πιστεύω πως τούτος ο σύγχρονος κόσμος όπου ζούμε, ο τυραννισμένος από το φόβο και την ανησυχία, τη χρειάζεται την ποίηση. Η ποίηση έχει τις ρίζες της στην ανθρώπινη ανάσα – και τι θα γινόμασταν, αν η πνοή μας λιγόστευε; Είναι μια πράξη εμπιστοσύνης – κι ένας Θεός το ξέρει αν τα δεινά μας δεν τα χρωστάμε στη στέρηση εμπιστοσύνης. [...] νιώθει πάντα την ανάγκη ν' ακούει τούτη την ανθρώπινη φωνή που ονομάζουμε ποίηση [...] Σ' αυτό τον κόσμο, που ολοένα στενεύει, ο καθένας μας χρειάζεται όλους τους άλλους. Πρέπει ν' αναζητήσουμε τον άνθρωπο, όπου και να βρίσκεται⁸¹.

Σε συνέντευξη που έδωσε μετά την απονομή του βραβείου ανέφερε πως όταν δημοσίευσε τη *Στροφή* δύο πράγματα κυριαρχούσαν στη συνείδησή του: πως ήθελε να πει μερικά πράγματα με τρόπο απλό και πως η ποίησή του δεν θα ήταν αγαπητή⁸². Ο Τάκης Σινόπουλος στο άρθρο που του αφιέρωσε λίγες μέρες μετά το θάνατό του κάνει μεταξύ άλλων αναφορά στην βράβευσή του για την οποία ενδεικτικά αναφέρει: «η εν λόγω βράβευση ανέδειξε σε οικουμενικό επίπεδο τον πνευματικό βίο και τη λογοτεχνική παραγωγή της νεότερης Ελλάδας, που παρέμενε έως τότε στο ημίφως, στη σκιά της λαμπρής και απανταχού προβεβλημένης αρχαιοελληνικής κληρονομιάς»⁸³.

⁸¹ Σεφέρης, Γ., *Δοκίμους Β'*, Ίκαρος, Αθήνα, 1984

⁸² Πολίτης, Λ., ό.π., σελ. 281

⁸³ Απόσπασμα από το άρθρο *Ο Σεφέρης κι' η γλώσσα (πρόχειρες σημειώσεις)*, *ΤΟ ΒΗΜΑ*, 26.9.1971, *Ιστορικό Αρχείο «ΤΟ ΒΗΜΑ» & «ΤΑ ΝΕΑ»*

Η μετάφραση του έργου του

Η μεταφραστική υποδοχή της ποίησης του Γιώργου Σεφέρη στην Ιταλία ξεκίνησε κατά την πέμπτη δεκαετία του 20^{ού} αιώνα, λαμβάνοντας αρχικά τη μορφή διάσπαρτων δημοσιεύσεων σε φιλολογικά περιοδικά⁸⁴, προτού μετεξελιχθεί σε συστηματικές αυτόνομες εκδόσεις. Είχε προηγηθεί το μεταφραστικό έργο του μεταφραστή και μελετητή της ελληνικής λογοτεχνίας R. Levesque (1909-1975), ο ρόλος του οποίου ήταν καθοριστικός για την προβολή της γενιάς του '30 στη Γαλλία. Μετέφρασε στα γαλλικά ποιήματα του Σεφέρη, κι έτσι γνώρισε στο γαλλόφωνο κοινό το έργο του. Το 1945 κυκλοφόρησε η συλλογή *Seferis* από το Γαλλικό Ινστιτούτο Αθηνών, του οποίου υπήρξε διευθυντής. Στην Ιταλία, οι νεοελληνιστές, όπως ήδη έχουμε αναφέρει ζωντάνεψαν το ενδιαφέρον για την ελληνική ποίηση και ξεκίνησαν τις μεταφράσεις έργων εντάσσοντάς τα στα ακαδημαϊκά πλαίσια. Ο ίδιος αντιμετώπιστηκε ως «ευρωπαίος μοντερνιστής» και όσον αφορά το έργο του δόθηκε έμφαση στην απόδοση των νοημάτων με ακρίβεια.

---

⁸⁴ Ο F. M. Pontani συνέχισε τη σημαντική συνεισφορά του στη διάδοση της ποίησης του Σεφέρη μέσα από τις μεταφράσεις ποιημάτων του στα περιοδικά της εποχής: το 1951 στο *Pagine d'Arte* με τίτλο *La poesia greca d'oggi*, με σημείωμα και μεταφράσεις των ποιημάτων: *Δεν τους γνωρίσαμε, Ανδρομέδα*, το 1962 στο *L'Approdo Letterario*, το σχεδιάσμα για την ποίηση του Γ. Σεφέρη με μετάφραση των ποιημάτων: *Το ύφος μιας μέρας, Μυθιστόρημα Ε', Μυθιστόρημα Κ', Με τον τρόπο του Γ. Σ., Τελευταίος σταθμός, Το ναυάγιο της 'Κίχλης', Έγκωμη*, το 1962/3 στο *Terzo Programma* και με τίτλο *Poeti greci del '900*, με μετάφραση των ποιημάτων: *Ο ύπνος σε τύλιξε, σαν ένα δέντρο, Επιφάνεια 1937, Ελένη*.

3.2. Οδυσσέας Ελύτης (1911-1996)

Βιογραφικά στοιχεία

Ο ποιητής και ζωγράφος με το φιλολογικό ψευδώνυμο Οδυσσέας Ελύτης (το πραγματικό του όνομα ήταν Οδυσσέας Αλεπουδέλης), γεννήθηκε στις 2 Νοεμβρίου του 1911 στο Ηράκλειο, Κρητικής Πολιτείας καθώς η ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα έγινε την 1^η Δεκεμβρίου του 1913, και απεβίωσε στην Αθήνα στις 18 Μαρτίου του 1996. Ήταν το μικρότερο από τα έξι παιδιά (πέντε αγόρια και ένα κορίτσι που επεβίωσε πολύ νέα) του επιχειρηματία σαπωνοποιίας Παναγιώτη Αλεπουδέλη και της Μαρίας Βρανά με καταγωγή από τη Λέσβο. Το 1914 η οικογένεια εγκαταστάθηκε στην Αθήνα λόγω της μεταφοράς της επιχειρηματικής δραστηριότητας του πατέρα του, ο οποίος εξαιτίας των πολιτικών του τοποθετήσεων, υπέρ του Βενιζέλου, φυλακίσθηκε και η οικογένειά του διώχθηκε. Κατά τη διάρκεια των μαθητικών του χρόνων εκδηλώνονται και τα πρώτα πνευματικά του ενδιαφέροντα. Στην αρχή έρχεται σε επαφή με την ποίηση του Καβάφη και στη συνέχεια γνωρίζει την ποίηση του Καρυωτάκη. Αφού προχώρησε σε δημοσίευση με ψευδώνυμο στο παιδικό περιοδικό *Η Διάπλασις των Παίδων*, πέρασε σε μια φάση κατά την οποία απέκλειε την εκδοχή δημοσιότητας καθώς βρισκόταν σε διαδικασία αναζητήσεων και πειραματισμού. «Πληθωρικός και μαζί αυτοελεγχόμενος» όπως αναφέρει και ο Καραντώνης «καθόλου βιαστικός, καθόλου θορυβώδης». «Τα συρτάρια του ήταν γεμάτα από τετράδια με κάθε λογής ασκήσεις και σχεδιάσματα, με ελεύθερους στιχουργικούς

τύπους και τρόπους που κατέστρωνε υπομονετικά και μουσικά⁸⁵». Το έτος 1929 θα αποτελέσει ορόσημο για την ποιητική του διαδρομή καθώς διαβάζει Λόρκα και Ελνάρ και ανακαλύπτει τον υπερρεαλισμό και τα σύγχρονα καλλιτεχνικά ρεύματα. Το 1930 γράφεται στην Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών και το 1933 γίνεται μέλος της Ιδεοκρατικής Φιλοσοφικής Ομάδας⁸⁶ του Πανεπιστημίου μαζί με τους Π. Κανελλόπουλο, Κ. Τσάτσο, Ι. Θεοδωρακόπουλο, Ι. Συκουτρή⁸⁷. Το 1935 γνώρισε τον ποιητή και ψυχαναλυτή Α. Εμπειρίκο, ο οποίος επηρέασε την ποίησή του ενώ μαζί επισκέφτηκαν το σπίτι του Θεόφιλου και γνώρισε τη λαϊκή ζωγραφική που στην πορεία η επιρροή της υπήρξε έντονη στον προσανατολισμό των εικόνων που ένταξε στην ποίησή του. Την ίδια χρονιά ο φίλος του Γ. Σαραντάρης τον έφερε σε επαφή με την λογοτεχνική ομάδα των ιδρυτών του πρωτοποριακού περιοδικού των *Νέων Γραμμάτων*, Γ. Κατσίμπαλη, Γ. Θεοτοκά, Α. Καραντώνη και Γ. Σεφέρη, στο οποίο, όπως θα αναφέρουμε και πιο κάτω, δημοσίευσε στο προτελευταίο τεύχος της χρονιάς το πρώτο του ποίημα με τίτλο *Του Αιγαίου*⁸⁸ και με υπογραφή, 'Ελύτης'⁸⁹. «Ο Οδυσσέας Ελύτης σύρθηκε με τη βία σχεδόν στη δημοσιότητα»⁹⁰, σύμφωνα με τον Καραντώνη, ενώ «τα πρώτα ποιήματα [...] ανήκουν σε μια γραμμή παραγωγής του Ελύτη που τείνει στο επίγραμμα, στην καλλιγραφική ελλειπτική γραφή. [...] Μια συστολή κυριεύει τη διατύπωση. Ο ποιητής νιώθει άνετα μόνο μέσα στον αυτοπεριορισμό, μέσα στην αυστηρή δομή»⁹¹. Το 1936 γνώρισε τον μετέπειτα στενό του φίλο Ν. Γκάτσο, λίγο μετά υπηρέτησε στο στρατό ως έφεδρος και το 1940 βρέθηκε στο αλβανικό μέτωπο ως ανθυπολοχαγός, κατόπιν επιστράτευσης. Την επόμενη χρονιά νόσησε από κοιλιακό τύφο και κινδύνευσε η ζωή του. Στην πορεία της ζωής του και κατά την παραμονή του στο εξωτερικό θα γνωρίσει εξέχουσες προσωπικότητες της διάνοησης όπως: Καμί, Σαγκάλ, Πικάσσο, Vittì, τα καλοκαίρια του όμως τα περνά σε κάποιο από τα νησιά του Αιγαίου και οι μνήμες του μεταφέρονται ζωντανά στο έργο του, με αυτό να αποτελεί

---

⁸⁵ Καραντώνης, ό.π., σελ. 192

⁸⁶ Πρόκειται για μια πνευματική ομάδα που έπαιξε σημαντικό ρόλο στην πνευματική ζωή της Αθήνας κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου και η δράση της εκτείνεται τη δεκαετία του 1930, η οποία και αποτέλεσε κέντρο για φιλοσοφικές συζητήσεις και εκδηλώσεις με επιρροές από τους ακαδημαϊκούς κύκλους της εποχής καθώς στους κόλπους τις εντάχθηκαν σημαντικές προσωπικότητες των γραμμάτων και της πολιτικής

⁸⁷ Ελύτης, Ο., *Αυτοπροσωπογραφία σε λόγο προφορικό*, Ύψιλον, Αθήνα, 2000

⁸⁸ 'Ο έρωτας το αρχιπέλαγος κι η πλώρα των αφρών του κι οι γλάροι των ονείρων του στο πιο ψηλό κατάρτι ο ναύτης ανεμίζει ένα τραγούδι'. Πρόκειται για μια ποίηση φωτεινή και αισιόδοξη.

⁸⁹ «Μέσα σε λίγα χρόνια αναγνωρίστηκε ως ένας από τους πιο προικισμένους και τους πιο αντιπροσωπευτικούς ποιητές της νέας σχολής», Πολίτης, Λ. ό.π., σελ.293

⁹⁰ Καραντώνης, ό.π., σελ. 193

⁹¹ Vittì, Μ., *Η γενιά του τριάντα. Ιδεολογία και μορφή*, ό.π., σελ.140

μια σημαντική επιρροή για το λυρικό μέρος της ποίησής του. Δημιούργησε το προσωπικό του ποιητικό ιδίωμα και θεωρείται ανανεωτής της ελληνικής ποίησης μαζί με τους Σεφέρη, Εμπειρίκο, Ρίτσο, Εγγονόπουλο. Επιστρέφοντας στην Ελλάδα το 1952 έγινε μέλος της Ομάδας των Δώδεκα⁹² για δύο χρόνια, στη συνέχεια μέλος του Δ.Σ. του Θεάτρου Τέχνης για ένα χρόνο ενώ συνεργάστηκε ως μεταφραστής στο Εθνικό Θέατρο και στο Θέατρο Τέχνης.

Ο Οδυσσέας Ελύτης τιμήθηκε με το Πρώτο Κρατικό Βραβείο Ποίησης (1960), το Παράσημο Ταξίαρχου του Φοίνικος (1965), με το βραβείο Νομπέλ λογοτεχνίας (1979), με το Χρυσό Μετάλλιο Τιμής του Δήμου Αθηναίων (1982), με το βραβείο Μεσόγειος της Κοινότητας των Μεσογειακών Πανεπιστημίων (1988), με το Παράσημο του Ανώτατου Ταξίαρχου της Λεγεώνας της Τιμής στο Παρίσι (1989) και το 1972 αρνήθηκε βραβείο θεσπισμένο από τη δικτατορία και το 1977, αρνήθηκε την αναγόρευσή του ως Ακαδημαϊκού, ενώ το 1987 αναγορεύτηκε επίτιμος διδάκτωρ των Πανεπιστημίων της Ρώμης και της Αθήνας. Τέλος, ο Ελύτης έκανε χρήση ψευδωνύμου στο λογοτεχνικό του έργο καθώς με αυτόν τον τρόπο επιχείρησε να αποστασιοποιηθεί από το πατρικό του επίθετο στην προσπάθειά του να απομακρυνθεί από το πρακτικό πνεύμα που αυτό συμβόλιζε. Ο ίδιος είχε δηλώσει σε συνέντευξή του: «το πραγματικό μου όνομα κουβαλούσε το βάρος μιας μικρής εμπορικής και βιομηχανικής φήμης, που για όσους το έφεραν με υπερηφάνεια – και ήταν όλοι τους άνθρωποι, που μόνη τους φιλοδοξία ήτανε το κέρδος. [...] Πήρα ψευδώνυμο γιατί θα ήτανε ντροπή να φτιάξω ένα έργο, για το οποίο αφιέρωνα όλες μου τις δυνάμεις, όλο μου το πάθος για την αφιλοκέρδεια και να το ταυτίσω, ύστερα, με ένα όνομα συνυφασμένο με ό,τι ατομικά εγώ μισώ, δηλαδή, το πρακτικό πνεύμα, την εμπορική πίστη, τον άκρατο ωφελιμισμό»⁹³.

Ο ποιητής του φωτός - Το έργο του

«Εάν αποσυνδέσεις την Ελλάδα, στο τέλος θα δεις να σου απομένουν μια ελιά, ένα αμπέλι κι ένα καράβι. Που σημαίνει με άλλα τόσα την ξαναφτιάχνεις»⁹⁴.

⁹² Πρόκειται για μια ομάδα 12 Ελλήνων λογοτεχνών (ανάμεσα σε αυτούς οι: Α. Θρύλος, Κ. Ουράνης, Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος, Η. Βενέζης, Γ. Θεοτοκάς, Α. Τερζάκης κ.ά.), που ιδρύθηκε το 1951 και είχε αρχικά σκοπό τη βράβευση πεζών έργων νέων λογοτεχνών (αργότερα αυτό επεκτάθηκε και σε άλλα είδη λόγου). Τα έπαθλα δίδονταν μέχρι το 1966 οπότε και διακόπηκε η δραστηριότητά της λόγω της δικτατορίας ενώ διαλύθηκε το 1967.

⁹³ Η συνέντευξη φυλάσσεται στην ψηφιακή βιβλιοθήκη του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

⁹⁴ Ελύτης, Ο., *Ο Μικρός Ναυτίλος, Μυρίσαι το άριστον*, κεφ. 14, Ίκαρος, Αθήνα, 1985

Λόγια μεστά, με μια απλότητα και έναν σεβασμό στη διαχρονικότητα του ελληνικού στοιχείου. Η ελληνικότητα αναγεννάται και αντέχει μέσα στο χρόνο γιατί τα ουσιώδη στοιχεία της είναι αυτά που την κρατούν ζωντανή και δοκιμάζουν την αντοχή της. Με την ποίησή του φέρνει το φυσικό ελληνικό τοπίο. Εικόνες γεμάτες, δημιουργούν συναισθήματα, μια μαγεία ανεπανάληπτη που ασκεί ποιητική έλξη. Με χρήση μιας γλώσσας δροσερής, ρυθμικής. Με απόδοση της πραγματικότητας με τρόπο λυρικό, αλλά μαζί με υπαρξιακά στοιχεία. Ο Ο. Ελύτης έγραψε ποιητικές συλλογές, δοκίμια και ασχολήθηκε με μεταφράσεις ποιητικών και θεατρικών έργων. «Είναι γεμάτος από όνειρο, - από όνειρο ουσιαστικά και βαθιά ποιητικό⁹⁵». Το έργο του σημαδεύτηκε από την ταλάντευση ανάμεσα στην ελληνική παράδοση και στον μοντερνισμό όπως αυτός γινόταν αντιληπτός από τις εξελίξεις στην Ευρώπη. Με αυτόν τον τρόπο οδηγήθηκε στο να αναπτύξει ένα ύφος ξεχωριστό που χαρακτηρίζεται από λυρισμό, γλωσσικό πλούτο με παραδοσιακά και στοιχεία Ελλάδας, ενώ έμοιαζε «να αναζητάει καταφύγιο στην επίμονη λατρεία της φύσης»⁹⁶. Επηρεασμένος από τον υπερρεαλισμό κατόρθωσε να τον χρησιμοποιήσει γόνιμα προκειμένου να οδηγηθεί στην πραγμάτωση των προθέσεών του, «έχοντας ξεκινήσει από μια διάθεση για επιγραμματική ποίηση, καθαρή και α-θεματική»⁹⁷. Του έδωσε την ευκαιρία, μέσα από τις ελευθερίες που του παρείχε, «να αναδιαρθρώσει τον ποιητικό λόγο, ενώ παράλληλα διατηρούσε την ικανότητα να αποφεύγει τα άγονα ψυχικά πλεονάσματα»⁹⁸. Όμως σύμφωνα με τον Καραντώνη «είναι η απαρχή ενός νέου, μοντέρνου λυρισμού που συνδυάζει τον υπερρεαλισμό με μια κατευθυνόμενη φαντασία»⁹⁹. Τον Νοέμβριο του 1935 θα κάνει την πρώτη του εμφάνιση μέσα από τα *Νέα Γράμματα* ο Οδυσσεάς Ελύτης «ένας από τους πιο δυνατούς μοχλούς της νέας ποίησης, η σημαντικότερη μορφή έπειτα και μαζί με τον Σεφέρη»¹⁰⁰. Ο Γ. Θεοτοκάς χαρακτήρισε αυτά τα πρώτα ποιήματα «σα μυστηριακό ξημέρωμα στο Αιγαίο», προσδίδοντάς τους την αίσθηση που αφήνουν στον αναγνώστη, το φως που ξεπροβάλλει μέσα από τις σκιές του παρελθόντος δείχνοντας το δρόμο για την ποιητική ανανέωση. Ο Ελύτης υπήρξε ένας από τους τελευταίους εκπροσώπους της γενιάς του '30, η οποία βρισκόταν ανάμεσα στο

---

⁹⁵ Καραντώνης, ό.π., σελ. 193

⁹⁶ Vittì, M., *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, ό.π. σελ. 359

⁹⁷ Στο ίδιο, σελ. 358

⁹⁸ Στο ίδιο, σελ. 358

⁹⁹ Καραντώνης, ό.π., σελ. 183

¹⁰⁰ Στο ίδιο, σελ. 164

δύλημμα, ελληνική παράδοση και ευρωπαϊκός μοντερνισμός. Είναι χαρακτηριστική η θέση του «από το ένα μέρος ήμουν ο στερνός μιας γενιάς, που έσκυβε στις πηγές μιας ελληνικότητας, κι απ' την άλλη ήμουν ο πρώτος μιας άλλης που δέχονταν τις επαναστατικές θεωρίες ενός μοντέρνου κινήματος». Παράλληλα, τον βοήθησε το γεγονός ότι σε πολιτικό επίπεδο ζούσε σε ένα κλίμα βεβαιότητας και εμπιστοσύνης που καλλιεργούνταν από τον βενιζελικό φιλελευθερισμό. Σύμφωνα με τον Μ. Παπανικολάου «οι λέξεις του Ελύτη είναι οι πιο απλές, οι πιο καθημερινές, οι λέξεις της κουβέντας [...] όχι μόνο παίρνουν χίλιες σημασίες, όχι μόνο αντηχούν γεμάτες μουσική [...] κλείνουν όλη τη συγκίνηση κι όλη την ομορφιά κάποιων ονείρων»¹⁰¹.

Το πλούσιο ποιητικό του έργο, στο οποίο οι ποιητικές του συλλογές δεν έχουν συγκεντρωθεί σε τόμο και η καθεμία ξανατυπώνεται ανεξάρτητα από τις άλλες, ξεκίνησε το 1940 με την έκδοση της πρώτης του ποιητικής συλλογής, τους γεμάτους εικόνες, το Αιγαίο, τον ήλιο και τη χαρά της ζωής, *Προσανατολισμούς* από τις εκδόσεις Πυρσός. Ακολούθησε η συλλογή ο *Ήλιος ο Πρώτος, Μαζί με τις Παραλλαγές πάνω σε μian αχτίδα* (1943) από τις εκδόσεις Γλάρος. Οι δύο πρώτες συλλογές «κλείνουν έναν ολόκληρο κύκλο ποιητικής εμπειρίας»¹⁰² καθώς «ο μαγικός ελληνικός κόσμος τους, δείχνεται μέσα από μια ιδέα, από ένα χρέος, από μια εθνική και ανθρώπινη περιπέτεια: από την περιπέτεια του πολέμου, από τη φυλετική δοκιμασία μας για την ελευθερία»¹⁰³. Στη συνέχεια, και ύστερα από σχεδόν δεκαπέντε χρόνια σιωπής κυκλοφορεί από τις εκδόσεις Ίκαρος, μεταξύ άλλων, *Το Άξιον Εστί* (1959), το οποίο αποτελεί το κορυφαίο έργο του και σημείο αναφοράς¹⁰⁴ και το οποίο έγινε ευρύτερα γνωστό καθώς με τη σύνθεση του Μίκη Θεοδωράκη ξανασυστήθηκε στον κόσμο. Αποτελεί την κορυφαία στιγμή όπου λογοτεχνία και μουσική συναντώνται και υπήρξε το «διαβατήριό» του για το Νομπέλ. Θα χαρακτηριστεί από τη Σουηδική Ακαδημία κατά την ανακοίνωση της απονομής, ως «ένα από τα αριστουργήματα της ποίησης του 20^{ου} αιώνα» κατά την τελετή απονομής. Ακολουθούν το *Έζη και μια τύψεις για τον ουρανό* (1960), το συνθετικό ποίημα *Άσμα ηρωικό και πένθιμο για το χαμένο*

¹⁰¹ Παπανικολάου, Μ., *Ο ποιητής Οδυσσέας Ελύτης, Νέα Γράμματα, Αθήνα, 1938, σελ.7 και 14. Με αυτό το άρθρο συνέβαλε καθοριστικά στην καθιέρωση του Ελύτη*

¹⁰² Καραντώνης, ό.π., σελ. 195

¹⁰³ Στο ίδιο, σελ. 195

¹⁰⁴ «Ένα από τα ωραιότερα και τιμιότερα παραδείγματα αμείλικτης καλλιτεχνικής συνείδησης στην ιστορία της ευρωπαϊκής ποίησης», όπως το χαρακτήρισε ο καθηγητής ο Γ. Σαββίδης στο περιοδικό *Ο Ταχυδρόμος* στις 10 Δεκεμβρίου του 1960

ανθυπολοχαγό της Αλβανίας [1945] (1962)¹⁰⁵, *Το Φωτόδεντρο και η δέκατη τέταρτη ομορφιά και ο Ήλιος ο Ηλιάτορας* (1971), *το Μονόγραμμα* (1972), *Τα Ρω του Έρωτα* (1972) από τις εκδόσεις Αστερίας, *Μαρία Νεφέλη* (1978), *Ο Μικρός Ναυτίλος* (1985), *Τα Ελεγεία της Οζώπετρας* (1991), και οι τελευταίες του συλλογές *Δυτικά της λύπης* και *Ο κήπος με τις αυταπάτες* (1995), από τις εκδόσεις Ίκαρος. Μετά το θάνατό του εκδόθηκε η συλλογή *Εκ του πλησίον* (1998). Με την ποίησή του έδωσε μια πνοή ανανέωσης για την ελληνική ποίηση και εισήγαγε έναν αέρα ελευθερίας και αισιοδοξίας δίνοντας την ελπίδα για αλλαγή που τόσο πολύ προσδοκούσε και προσδοκά ο δοκιμασμένος κόσμος.

Ανάμεσα στα δοκίμια που δημοσίευσε είναι *Η αληθινή φυσιογνωμία και η λυρική τόλμη του Ανδρέα Κάλβου* (1946) από τη Νέα Εστία, *Ο ζωγράφος Θεόφιλος* (1973), τα κριτικά κείμενα *Ανοιχτά χαρτιά* (1974) από τις εκδόσεις Αστερίας, *Η μαγεία του Παπαδιαμάντη* (1977) από τις εκδόσεις Ερμείας/Ύψιλον, *Αναφορά στον Ανδρέα Εμπειρίκο* (1978) από τις εκδόσεις τραμ, *Τα δημόσια και τα ιδιωτικά* (1990), *Εν λευκώ* (1992) από τις εκδόσεις Ίκαρος, *Ο κήπος με τις αυταπάτες* (1995) εκδόσεις Ύψιλον/βιβλία.

Στο πλαίσιο του πολύπλευρου έργου του εντάσσονται και οι ποιητικές και θεατρικές μεταφράσεις έργων των: Paul Eluard *Ποιήματα*, *Δημόσιο Ρόδο* το 1936, Pierre Jean Jouve *Ποιήματα* το 1938 στο περιοδικό Τα Νέα Γράμματα, Ζαν Ζιρωντού *Νεράιδα Ονειρόδραμα σε τρεις πράξεις* (1973), Μπέρτολντ Μπρεχτ *Ο κύκλος με την κιμωλία στον Καύκασο* (1974), Ύψιλον/Βιβλία¹⁰⁶, *Δεύτερη Γραφή - Arthur Rimbaud - Comte de Lautreamont - Paul Eluard - Pierre Jean Jouve - Giuseppe Ungaretti - Federico Garcia Lorca - Vladimir Maiakovski* (1976), στο οποίο συγκέντρωσε δημοσιευμένες και ανέκδοτες μεταφράσεις τους, *Σαπφώ* (1984) από τις εκδόσεις Ίκαρος, *Απόστολος Ιωάννης*, *Η Αποκάλυψη* (1985), *Κριναγόρας* (1987), Ζαν Ζενέ, *Οι Δούλες* (1994) από τις εκδόσεις Ύψιλον/Βιβλία.

Επίσης ασχολήθηκε και με την τέχνη του κολλάζ και εικαστικά του έργα παρουσιάστηκαν στην Αθήνα το 1980 σε έκθεση με τίτλο «Συνεικόνες», καθώς και στο Beaubourg της Γαλλίας το 1988 και στο Μουσείο μοντέρνας Τέχνης της Άνδρου το 1992.

Όταν πρωτοεμφανίστηκε ο Ελύτης στα γράμματα έδωσε την εντύπωση σαν να τον περίμεναν, τόσο οι άνθρωποι που στηρίζονταν στην παράδοση όσο και οι υπέρμαχοι του

¹⁰⁵ «Το *Άσμα* δείχνει όλες τις ποιητικές αρετές του Ελύτη – την παρθενικότητα της λέξης, την τόλμη και τη δόνηση της έκφρασης», σύμφωνα με τον Α. Πολίτη, ό.π., σελ. 295

¹⁰⁶ Πρόκειται για θεατρική έκδοση και αφορά μετάφραση που έγινε από τη γαλλική απόδοση του έργου, η οποία και παρουσιάστηκε από το Θέατρο Τέχνης για πρώτη φορά στην Ελλάδα το 1957

μοντερνισμού. Ο ίδιος άλλωστε σημείωνε: «μπαίνοντας το 1936, γύρω από τα *Νέα Γράμματα* είχε σχηματισθεί κιόλας μια ομάδα με συμπαγή ενότητα, με συνείδηση πρωτοποριακή, με διαθέσεις αγωνιστικές, με πνεύμα αλληλεγγύης»¹⁰⁷. Η ποιητική του μέθοδος μοναδική και ιδιαίτερη καθώς προσπαθεί να συγκεράσει το 'αυθόρμητο' με την υπερρεαλιστική φαντασία. Μέσα από το ποίημα δεν αναπτύσσει μονάχα τη θεματική του με μια προκαθορισμένη στιχουργική προσέγγιση, αλλά το θέμα του είναι ελεύθερο, αυθόρμητο και ο ρυθμός που συνδέει τα στοιχεία προσδίδει τη λυρική διάθεση του δημιουργού. Είναι η στιγμή που το σκηνικό του Αιγαίου, το ελληνικό καλοκαίρι απλώνονται με λυρική μαγεία και η νεότητα δείχνει να βασιλεύει. Μια νεότητα που αντιστοιχεί με την αθανασία. «Εδώ η δροσιά και η αγνότητα είναι το ίδιο. Η πραγματικότητα γίνεται μύθος»¹⁰⁸. Οι εικόνες αποτυπώνουν το παρόν, το παρελθόν δεν αναφέρεται, το παρόν μαγεύει και όπου εμφανίζεται το παρελθόν, αυτό αποσκοπεί στο να τονίσει το παρόν. Ο Ελύτης αναμφίβολα συγκαταλέγεται από τους ιστορικούς της λογοτεχνίας στους κορυφαίους Έλληνες ποιητές του αιώνα μας. Μέσα από την ποίησή του όρισε την ελληνική ταυτότητα απέναντι στη Δύση και έδωσε τη δυνατότητα το έργο του να μεταφραστεί και να μεταδοθεί η πνευματική του αγωνία πέρα από τα σύνορα. Διαφοροποιήθηκε από τον Σεφέρη ως προς τη χρήση και τη σύλληψη του ποιητικού λόγου. «Μια θέληση ζωής, μιαν αβράδιαστη χαρά ηρεμίας και νιότης αναπηδά κάθε στιγμή από τους στίχους του Ελύτη»¹⁰⁹.

Το Νομπέλ στον Οδυσσέα Ελύτη

«For his poetry, which, against the background of Greek tradition, depicts with sensuous strength and intellectual clear-sightedness modern man's struggle for freedom and creativeness» («για την ποίησή του, η οποία, με φόντο την ελληνική παράδοση, απεικονίζει με αισθησιακή δύναμη και πνευματική διορατικότητα, τον αγώνα του σύγχρονου ανθρώπου για ελευθερία και δημιουργικότητα»). - Από την αιτιολόγηση της Σουηδικής Ακαδημίας για την ύψιστη διάκριση της απονομής του Νομπέλ Λογοτεχνίας στον Οδυσσέα Ελύτη

¹⁰⁷Ελύτης, Ο., «Το χρονικό μιας δεκαετίας» *Ανοιχτά χαρτιά*, Ίκαρος, Αθήνα, 1974, σελ. 363

¹⁰⁸Καραντώνης, ό.π., σελ. 198

¹⁰⁹Στο ίδιο, σελ. 211

Το χρυσό μετάλλιο και το δίπλωμα του βραβείου Νομπέλ με το οποίο τιμήθηκε ο Έλληνας ποιητής, τα οποία, ο ίδιος κατέθεσε και φυλάσσονται και εκτίθενται στο Μουσείο Μπενάκη

Ήταν 18 Οκτωβρίου 1979 όταν η Σουηδική Ακαδημία ανακοίνωσε ότι το Νομπέλ Λογοτεχνίας απονέμεται στον Έλληνα ποιητή Οδυσσέα Ελύτη. Για την Ελλάδα ήταν η δεύτερη διάκριση, στην ίδια κατηγορία, ύστερα από εκείνη του Γ. Σεφέρη, 16 χρόνια νωρίτερα και αφορούσε έναν ποιητή, του οποίου κανένα έργο δεν είχε μεταφραστεί στα σουηδικά. Ο ίδιος υποδέχθηκε την αναγγελία της βράβευσης με παροιμιώδη ψυχραιμία και σεμνότητα. Την επομένη της ανακοίνωσης μίλησε για τη διαδικασία της δημιουργίας και για το ρόλο της ποίησης σε έναν κόσμο που αλλάζει. Ευχαρίστησε την Ακαδημία και είπε ότι ένιωσε «να ξεπερνιέται το εμπόδιο της γλώσσας» καθώς με αυτόν τον τρόπο αναγνωριζόταν η ουσία μιας αδιάλειπτης στους αιώνες παράδοσης. Στην τελετή απονομής που έλαβε χώρα στις 10 Δεκεμβρίου 1979 στη Στοκχόλμη στην ομιλία του επισήμανε ότι η τέχνη αναλαμβάνει να προχωρήσει «εκεί όπου ο ορθός λόγος καταθέτει τα όπλα του» και ότι η ποίηση παραμένει το σταθερό πεδίο όπου διασώζονται τα μόνιμα στοιχεία της ανθρώπινης εμπειρίας. Ενώ επεσήμανε: «Μου εδόθηκε, αγαπητοί φίλοι, να γράφω σε μια γλώσσα που μιλιέται μόνον από μερικά εκατομμύρια ανθρώπων. Παρ' όλ' αυτά, μια γλώσσα που μιλιέται επί δυόμισι χιλιάδες χρόνια χωρίς διακοπή και μ' ελάχιστες διαφορές. Η

παράλογη αυτή, φαινομενικά, διάσταση, αντιστοιχεί και στην υλικοπνευματική οντότητα της χώρας μου. Που είναι μικρή σε έκταση χώρου και απέραντη σε έκταση χρόνου»¹¹⁰. Ο Ελύτης προβάλλει την Ελλάδα μέσα από το έργο του, όμως δεν εξαντλείται στο τοπίο της καθώς αυτό αποτελεί και την αφορμή για να φτιάξει ο ποιητής μέσα από τον δικό του κόσμο, μια άλλη, τη δική του Ελλάδα.

Η μετάφραση του έργου του

Ο Ελύτης περιλαμβάνεται στους Έλληνες ποιητές με τα πιο πολυμεταφρασμένα έργα, πέρα από τον Καβάφη. Ποιητικά του έργα έχουν μεταφραστεί σε πολλές γλώσσες παγκοσμίως και μάλιστα, ποιήματά του μεταφράστηκαν για πρώτη φορά στα γαλλικά το 1940 από τον Ελβετό νεοελληνιστή Σαμουέλ Μπω-Μποβύ, ο οποίος δημοσίευσε στο ελβετικό περιοδικό *Formes et Couleurs* ένα άρθρο για την ελληνική ποίηση και στο οποίο συμπεριέλαβε τις πρώτες μεταφράσεις ποιημάτων του Ελύτη σε ξένη γλώσσα. Ο R. Levesque, όπως ήδη αναφέραμε και για τον Σεφέρη, μετέφρασε από τις εκδόσεις Εστία το 1945 τα *Poèmes* του Ελύτη¹¹¹. Ειδικά μετά τον θάνατό του, εκδόθηκαν πολλές νέες μεταφράσεις έργων του, σε αυτές ξεχωρίζουμε εκείνη του Ιάπωνα ελληνιστή Chihiro Higashi (Τσιχίρο Χιγκάσι), καθηγητή στο πανεπιστήμιο Kokugakuin, που κυκλοφόρησε στο Τόκιο το 2006 με τίτλο *Οδυσσέας Ελύτης: Μεταφρασμένα Ποιήματα* από τις εκδόσεις Doyobi Bijutsu-sha και το 2015 κυκλοφόρησε από τις ίδιες εκδόσεις, σε συνεργασία με τον μελετητή Masatoshi Mogi, η εμπλουτισμένη ανθολογία *Οδυσσέας Ελύτης: Ποιήματα*. Η συγκεκριμένη ανθολογία περιελάμβανε ποιήματα, αποσπάσματα πεζών κειμένων αλλά και κάποια εικαστικά έργα, σχέδια του ποιητή, το δοκίμιο της ομιλίας του Ελύτη στη Σουηδική Ακαδημία, σε μια προσπάθεια γνωριμίας και διάδοσης του έργου του στο ιαπωνικό κοινό. Όσον αφορά τη μετά τον θάνατό του μετάφραση του έργου του στα γαλλικά, η συνθέτρια Αγγελική Ιωαννάτου μετέφρασε αποσπάσματα/ποιήματα από όλο του το έργο και συγκεκριμένα, μερικά ποιήματα από κάθε συλλογή. Το 2015 και με τίτλο *Le soleil sait* κυκλοφόρησε η ανθολογία από τον εκδοτικό οίκο Cheyne. Επίσης, από τις εκδόσεις L'Échoppe και με τίτλο *L'espace de l'Égée*, κυκλοφόρησαν πεζά κείμενά του σε μετάφραση της Μαλαματής Σουφαράπη, σε σχέδια της Ετέλ Αντνάν καθώς και ένα μέρος του *Μικρού*

¹¹⁰ Ελύτης, Ο., *Εν λευκώ*, Ίκαρος, Αθήνα, 2006

¹¹¹ Η πηγή προέρχεται από Vitti, M., (a cura di), *Poesia greca del '900*. Guanda, Parma, 1957, σελ. 364

ναυτίλου από τις ίδιες εκδόσεις. Το ιταλικό αναγνωστικό κοινό γνώρισε τον Οδυσσέα Ελύτη και ήλθε σε επαφή με την ποίησή του ουσιαστικά μέσα από τις μεταφράσεις της P. M. Minucci, η οποία προσέγγισε το ποιητικό του έργο με ουσιαστικό τρόπο, κάτι που αργότερα θα διαφανεί και στους λοιπούς μεταφραστές του. Ο Mario Vitti στην εκδήλωση που συνδιοργανώθηκε από το Πανεπιστήμιο La Sapienza της Ρώμης, την Ελληνική Πρεσβεία στην Ιταλία και το Ελληνικό Ίδρυμα Πολιτισμού, το 2011 με αφορμή τα 100 χρόνια από τη γέννησή του Ελύτη, αναφέρθηκε σχετικά στη συνάντησή τους στο Παρίσι το 1951 λέγοντας χαρακτηριστικά: «Ήμουν φίλος του και μεταφραστής του· ή μάλλον, ήμουν ο μεταφραστής του επειδή ήμουν φίλος του», ενώ τόνισε ότι ο πρώτος μεταφραστής ποίησης του Ελύτη στα ιταλικά ήταν ο φιλέλληνας Φίλιππο Μαρία Ποντάνι. Σε αυτήν την τιμητική εκδήλωση ο V. Rotolo μιλώντας για το έργο του Ελύτη ανέφερε: «οι εκφράσεις που χρησιμοποιεί ο Ελύτης αντικατοπτρίζουν το πόσο εντυπωσιακά ευέλικτη και δημιουργική μπορεί να είναι η ελληνική γλώσσα»¹¹².

Επιπλέον, πρέπει να τονιστεί πως το μεταφραστικό ενδιαφέρον περνάει τα ευρωπαϊκά σύνορα και φτάνει στην Κίνα, στη Ρωσία, στην Αρμενία, στη Χιλή. Σημαντικό να αναφέρουμε ότι το 2016 κυκλοφόρησε από τις εκδόσεις Ίκαρος, με την επιμέλεια της Ιουλίτας Ηλιοπούλου, η πεντάγλωσση ανθολογία, δίνοντας μια σφαιρική εικόνα για το έργο του¹¹³.

Εκείνοι που ασχολήθηκαν με τη μετάφραση του έργου του έδωσαν προτεραιότητα στη μουσικότητα του λόγου του και στον ρυθμό. Το λεξιλόγιο, το φως, το ελληνικό στοιχείο κατόρθωσαν να δημιουργήσουν τις κατάλληλες μεταφραστικές ισορροπίες, οι οποίες και απέδωσαν στον καλύτερο δυνατό βαθμό τον λυρισμό του.

---

¹¹² Πρόκειται για τον Πρόεδρο του Σικελικού Ινστιτούτου Βυζαντινών και Νεοελληνικών Σπουδών “Bruno Lavagnini”

¹¹³ Ελύτης, Ο., *Ο κόσμος ο μικρός ο μέγας!*, Ίκαρος, Αθήνα, 2016

3.3. Γιάννης Ρίτσος (1909-1990)

Βιογραφικά στοιχεία

Ο Γιάννης Ρίτσος γεννήθηκε την 1^η Μαΐου 1909 στη Μονεμβασιά. Ήταν το τέταρτο παιδί του Ελευθερίου Ρίτσου με καταγωγή από την Κρήτη και της Ελευθερίας Βουζουναρά με καταγωγή από το Γύθειο. Ο πατέρας του είχε κληρονομήσει μεγάλη κτηματική περιουσία ενώ η μητέρα του προερχόταν από εύπορη οικογένεια εμπόρων. Η οικογένεια δέχθηκε μεγάλο οικονομικό πλήγμα με την αγροτική μεταρρύθμιση του Ελ. Βενιζέλου με αποτέλεσμα την οικονομική τους κατάρρευση. Ακολούθησαν ασθένειες, όπως η φυματίωση, που αποδεκάτισαν την οικογένεια. Από μικρός είχε κλίση στη ζωγραφική και μάθαινε πιάνο, ενώ ολοκλήρωσε τις γυμνασιακές του σπουδές στο Γύθειο. Με την αδελφή του Λούλα ήλθαν στην Αθήνα το 1925 και αργότερα γράφτηκε στη Νομική Σχολή, την οποία και δεν ολοκλήρωσε καθώς δεν τον ενδιέφεραν οι σπουδές. Μέσα στα ενδιαφέροντά του ήταν η ποίηση και συγκεκριμένα η μελέτη του Σικελιανού και του Παλαμά, όπως και ο χορός και η υποκριτική. Νόσησε από φυματίωση και παρέμεινε στο σανατόριο του 'Σωτηρία' για τρία χρόνια περίπου κατά τη διάρκεια των οποίων γνώρισε πολλούς αριστερούς και συνδικαλιστές αλλά και την ποιήτρια Μαρία Πολυδούρη, με την οποία είχαν κοινό ενδιαφέρον, την ποίηση, και με την οποία αντάλλασσαν ποιήματα στην προσπάθεια και των δύο για φυγή από τη σκληρή πραγματικότητα. Το 1934 έγινε μέλος του ΚΚΕ και ξεκίνησε να δημοσιεύει στον *Ριζοσπάστη* τη στήλη *Γράμματα για το Μέτωπο* και το 1937

έγινε μέλος της Εταιρίας Ελλήνων Λογοτεχνών, της οποίας υπήρξε επίτιμος πρόεδρος τα τελευταία χρόνια της ζωής του. Η υγεία του παρέμενε για χρόνια ιδιαίτερα κλονισμένη και λόγω των πολιτικών του πεποιθήσεων εξορίστηκε στη Λήμνο, στη Μακρόνησο, στον Άη Στράτη, στη Γαύρο ενώ του επιβλήθηκε και κατ' οίκον περιορισμός στη Σάμο. Παντρεύτηκε την Γαρυφαλιώ Γεωργιάδου το 1954 και ένα χρόνο μετά γεννήθηκε η κόρη τους Έρη. Ο Γιάννης Ρίτσος έφυγε από τη ζωή στις 11 Νοεμβρίου 1990 στην Αθήνα ενώ η σωρός του ενταφιάστηκε στη γενέτειρά του, τη Μονεμβασιά.

Για την προσφορά του στην ελληνική βιβλιογραφία τιμήθηκε με πολλά βραβεία και διακρίσεις όπως: το Πρώτο Κρατικό Βραβείο ποίησης για τη *Σονάτα του σεληνόφωτος* (1956), το Μέγα διεθνές βραβείο ποίησης της Biennale του Knokk Le Zout (Βέλγιο, 1972), το Διεθνές βραβείο Γκεόργκι Δημητρώφ (Βουλγαρία, 1975), το Μέγα Γαλλικό Βραβείο Ποίησης Alfred de Vigny (Γαλλία, 1975), τα Βραβεία Αίτνα-Ταορμίνα και Σερένιο Μπριάντζα (Ιταλία, 1976), το Βραβείο Λένιν για την Ειρήνη (ΕΣΣΔ, 1977), το Βραβείο λογοτεχνίας Mondello (Ιταλία, 1978), το Βραβείο Ειρήνης για τον πολιτισμό από το Παγκόσμιο Συμβούλιο Ειρήνης (1979), το Σοβιετικό παράσημο «Φιλίας των Λαών» (1979), τα Βραβεία «Φελίτσε Μαστρογιάνι» και «Λα Τσιτά ντελλο Στρέττο» (Ιταλία, 1985), το Βραβείο Ποιητή Διεθνούς Ειρήνης του ΟΗΕ (1986), το Μετάλλιο Εθνικού Νομισματοκοπείου Γαλλίας (1986), το Βραβείο «Χρυσό στεφάνι» (Γιουγκοσλαβία, 1986), το Χρυσό Μετάλλιο του Δήμου Αθηναίων (1987), το Μετάλλιο Ειρήνης «Γρηγόρης Λαμπράκης» της ΕΕΔΥΕ (1989), τον Μεγάλο Αστέρα της Φιλίας των Λαών (Γερμανική Λαϊκή Δημοκρατία, 1989), τον Μεγαλόσταυρο τάγματος Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ' (Κύπρος, 1989), το Μετάλλιο Ζολιό Κιουρί, ανώτατη διάκριση του Παγκοσμίου Συμβουλίου Ειρήνης (1990).

Βραβείο Λένιν. Αρχείο Γιάννη Ρίτσου
Ιστορικό αρχείο Μουσείου Μπενάκη

Δίπλωμα βραβείου Λένιν

Υπήρξε μέλος της Εταιρείας Ελλήνων Λογοτεχνών (1937) και της Ακαδημίας Λογοτεχνών και Επιστημών Mainz της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, ανακηρύχτηκε επίτιμος διδάκτωρ του Α.Π.Θ. (1974), μέλος τα γαλλικής Ακαδημίας Μαλαρμέ (1977), επίτιμος διδάκτωρ του Πανεπιστημίου του Μπέρμινγχαμ (1978), επίτιμος δημότης Λευκωσίας (1979), επίτιμος διδάκτωρ του Πανεπιστημίου Karl Marx της Λειψίας (1984), της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου της Αθήνας (1987)¹¹⁴. Το προτάθηκε για το βραβείο Νομπέλ πέντε συνεχόμενες χρονιές (από το 1971 έως το 1975)¹¹⁵.

Ο ποιητής της Ρωμιοσύνης – το έργο του

«Αν κάποιος θα ήθελε να διαβάσει την ιστορία του αιώνα, θα την έβρισκε ακέραια στην ποίηση του Ρίτσου»¹¹⁶.

Με αυτά τα λόγια αποτυπώνεται το μεγαλείο ενός από τους σπουδαιότερους ποιητές της γενιάς του '30 και της νεότερης ελληνικής ποίησης. Η πλούσια εργογραφία του

¹¹⁴ Οι παραπάνω πληροφορίες έχουν αντληθεί από την επίσημη ιστοσελίδα του Μουσείου Γιάννη Ρίτσου στη Μονεμβασιά, το οποίο στεγάζεται στην οικία του ποιητή.

¹¹⁵ Σύμφωνα με τα αρχεία της Σουηδικής Ακαδημίας, κατόπιν αποσφράγισης των αρχείων των υποψηφιοτήτων καθώς αυτά παραμένουν κλειστά για 50 χρόνια.

¹¹⁶ Προκοπάκη, Χ., *Ανθολογία Γιάννη Ρίτσου*, Κέδρος, Αθήνα, 2015

περιλαμβάνει 100 ποιητικές συλλογές και συνθέσεις, 9 πεζογραφήματα, 4 θεατρικά έργα και μελέτες, χρονογραφήματα καθώς και πολυάριθμες μεταφράσεις, ενώ άφησε πίσω του 50 ανέκδοτες συλλογές ποιημάτων. Η ποίησή του επηρεάστηκε από τα προσωπικά του βιώματα αλλά και από τις κοινωνικές αναταραχές της χώρας, τις οποίες βίωσε με σκληρό τρόπο. Έχοντας ζήσει στην εξορία εμπνεύστηκε από τις συνθήκες και η γραφή του είναι άλλοτε βαθιά υπαρξιακή και άλλοτε ερωτική. Η κοινωνική απομόνωση και οι ασθένειες από τις οποίες ταλαιπωρήθηκε τόσο ο ίδιος όσο και τα μέλη της οικογένειάς του αποτέλεσαν το έναυσμα, την έμπνευση και καθόρισαν τον τρόπο γραφής του. Κύριο χαρακτηριστικό της ποίησής του στάθηκαν η αγάπη, η ελληνικότητα και ο άνθρωπος. Υπήρξε πληθωρικός στην παραγωγή του και τα έργα του είχαν συνεχή ροή αυθόρμητη αλλά και ανεξέλεγκτη¹¹⁷. Στα εξήντα χρόνια δημιουργικής πορείας χαρακτηρίστηκαν από τον νεορομαντισμό, τον νεοσυμβολισμό του μεσοπολέμου και τα πολιτικά γεγονότα τον ώθησαν σε μια τέχνη πολιτικά στρατευμένη. Μέσα από τον λυρισμό του ανέδειξε μια πραγματικότητα όπως και ο ίδιος τη βίωνε. Υπήρξε ο ποιητής «με ποιητική φωνή πιο ευκρινή και εκτεινόμενη σε μεγαλύτερη κλίμακα»¹¹⁸. «Ονειρικά λυρικός ο Ρίτσος, εμπνευσμένος, εύλωτος, κυκλικός, με κάτι το επικά ρωμαλέο, μπορεί συχνά και δίνει τη μορφή οράματος στην κοινωνική του ιδεολογία»¹¹⁹.

Στα γράμματα εμφανίστηκε το 1924 με το ψευδώνυμο «Ιδανικό Όραμα», στο περιοδικό *Η Διάπλασις των Παίδων*, ακολουθούν οι ποιητικές συλλογές *Τρακτέρ* (1934) και *Πυραμίδες* (1935), στις οποίες εκθέτει τις πληγές του και επιχειρεί μια ρήξη με το παρελθόν, από τις εκδόσεις Γκοβόστη. Γράφει «απ' την πληγή μου κοίταξα του κόσμου την πληγή»¹²⁰, λόγια στα οποία συμπυκνώνεται η ποιητική του κοσμοθεωρία, αναζητά τη λύτρωση και ο προσωπικός του πόνος μετατρέπεται σε συλλογική εμπειρία.¹²¹ Το Μάιο του 1936 οι κινητοποιήσεις των εργατών στη Θεσσαλονίκη κορυφώνονται και η μεγάλη απεργία και διαδήλωση των καπνεργατών πνίγηκε στο αίμα από την κυβέρνηση Μεταξά. Ανάμεσα στους 12 νεκρούς των γεγονότων ήταν και ο 25χρονος αυτοκινητιστής Τάσος Τούσης. Η

¹¹⁷ Κάπως έτσι χαρακτηρίζει, μεταξύ άλλων, ο Λ. Πολίτης την ποίηση του Ρίτσου στην *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*

¹¹⁸ Πολίτης, Λ., ό.π., σελ.297

¹¹⁹ Καραντώνης, Α., ό.π., σελ. 285-286

¹²⁰ Ρίτσος, Γ., *Ποιήματα, τόμος Α'*, Κέδρος, Αθήνα, 1961

¹²¹ Ο Λ. Πολίτης στην *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, αναφέρει ότι αυτές συλλογές «δεν ξεφεύγουν [...] από τον 'καρνωτακισμό' της εποχής, αλλά διακρίνονται για την εκφραστική ακρίβεια και το επαναστατικό τους περιεχόμενο. Πολίτης, Λ., ό.π. σελ. 297

φωτογραφία της μητέρας που θρηνεί πάνω από τη σωρό του γιου της, όπως αυτή δημοσιεύτηκε στον *Ριζοσπάστη*, συγκλόνισε τον ποιητή και τον ενέπνευσε να γράψει τα τρία πρώτα μέρη του περίφημου *Επιταφίου*. Πρόκειται για ένα πολύστιχο ποίημα που γράφτηκε σε ομοιοκατάληκτο δεκαπεντασύλλαβο στίχο και ακολουθούσε την παράδοση του δημοτικού τραγουδιού. Ακολουθεί από τις εκδόσεις Γκοβόστη, το πολύστιχο *Το τραγούδι της αδελφής μου* (1937), «ό,τι αγάπησα μου το πήρε ο θάνατος και η τρέλα. Έμεινα μόνος κάτω απ' τα ερείπια του ουρανού μου να αριθμώ τους θανάτους», γράφει συγκλονισμένος από την ψυχική ασθένεια της αδελφής του Λούλας και του εγκλεισμού της στο ψυχιατρείο. Του χάρισε το «χρίσμα» του Παλαμά:

«Το ποίημά σου το πικρό, το ζουν ιχώρ κι αθέρας
Καθάριος όρθρος της αυγής, μηνάει το φως της μέρας.

Σε μια φρικίαση τραγική χαμογελάει μιας πλάσης
ρυθμός. Παραμερίζουμε ποιητή για να περάσεις»¹²².

«Η συμβολική χειροθεσία του Παλαμά στον Ρίτσο με τον στίχο 'παραμερίζουμε ποιητή για να περάσεις' στηριζόταν σε σχέση δασκάλου-μαθητή, όπως δείχνουν τουλάχιστον τα στοιχεία της έρευνας. Για τον Ρίτσο είναι ο 'πατέρας' που θαυμάζει απεριόριστα, ο Παλαμάς το ξέρει αυτό όταν γράφει το 1938: 'θαύμασα και κήρυξα την πρωτοφανή του δεξιόσυνή στον στίχο και τη μεγαλοσύνη του στην ποίηση'. Στον Ρίτσο διακρίνει ένα φυσικό, πληθωρικό ταλέντο και, σε αντίθεση με τον δύσκολο μοντερνισμό του Σεφέρη, έναν ποιητή ανοιχτό στην επικοινωνία του με το πλατύ κοινό»¹²³. Εδώ παρατηρείται μια «αλλαγή και στη μορφή και στην ψυχική διάθεση, που οφείλεται στην επίδραση της νέας ποιητικής τέχνης»¹²⁴.

Ακολουθούν: η *Εαρινή Συμφωνία* (1938), όπου προσπαθεί να επουλώσει τις πληγές του μέσα από τον έρωτα, *Το εμβατήριο του ωκεανού* (1940), που θεωρείται ένα από τα πιο λυρικά έργα του, με το όνειρο του μεγάλου ταξιδιού να τρέφεται με τη μνήμη της Μονεμβασιάς, η *Παλιά μαζούρκα σε ρυθμό βροχής* (1943), η *Δοκιμασία* (1943), *Ο σύντροφός μας Νίκος Ζαχαριάδης* (1945), αφιερωμένο στον ιστορικό ηγέτη και

¹²² Αυτό το τετράστιχο αποτελεί τον χαιρετισμό και την αναγνώριση του Κωστή Παλαμά προς τον Γ. Ρίτσο. Δημοσιεύτηκε στο *Ελεύθερο Βήμα* το 1938 και αφορμή στάθηκε το σπαραχτικό ποίημα του Ρίτσου *Το τραγούδι της αδελφής μου* (1937)

¹²³ Απόσπασμα από τη συνέντευξη της Χ. Ντουνιά στον Κ. Στοφόρο στις 22 Φεβρουαρίου 2022 στον ιστότοπο edromos.gr

¹²⁴ Πολίτης, Λ., ό.π., σελ.297

γενικό γραμματέα του ΚΚΕ, όλα από τις εκδόσεις Γκοβόστη, *Ο άνθρωπος με το γαρύφαλλο* (1952), το οποίο κυκλοφόρησε από την *Νέα Ελλάδα*, τον εκδοτικό οίκο του ΚΚΕ στο Βουκουρέστι και είχε στο εξώφυλλο το σκίτσο του Νίκου Μπελογιάννη, ζωγραφισμένο από τον Πάμπλο Πικάσο, η *Αγρύπνια* (1954), από τις εκδόσεις Πυξίδα, το *Πρωινό άστρο* (1955), εμπνευσμένο από τη γέννηση της κόρης του Έρης, η εμβληματική *Σονάτα του σεληνόφωτος* (1956), από τις εκδόσεις Κέδρος, που θα αποτελέσει την αρχή για τη διεθνή του αναγνώριση και θα μεταφραστεί στα γαλλικά από τον Λ. Αραγκόν, ενώ το ίδιο έτος έγγραψε και το ταξιδιωτικό *Εντυπώσεις από τη Σοβιετική Ένωση*. Το έτος 1957 έγγραψε τα εξής: *Χρονικό*, από τις εκδόσεις Δίφρος, που ανήκει στον τόμο *Τέταρτη διάσταση*, με περιγραφή της ζωής των ανθρώπων μέσα από τις καθημερινές αλλαγές και τα γεγονότα της εποχής καθώς και τον πόνο, *Αποχαιρετισμός Οι τελευταίες ώρες του ΓΡΗΓΟΡΗ ΑΥΞΕΝΤΙΟΥ μες στη φλεγόμενη σπηλιά, Χειμερινή διαύγεια*, σε ελεύθερο στίχο, *Πέτρινος χρόνος*, γραμμένο κατά την εξορία του στη Μακρόνησο, *Οι Γειτονιές του Κόσμου*, επίσης γραμμένο στη Μακρόνησο και στον Άη Στράτη, *Όταν έρχεται ο ξένος*, πεζόμορφο έργο με μυθικά στοιχεία και βιωματικό ύφος, *Ανυπότακτη Πολιτεία* (1958), το οποίο γράφει όταν επιστρέφει από την εξορία και αναφέρεται στην Αθήνα, *Οι γερόντισσες και η θάλασσα* (1959) από τις εκδόσεις Δίφρος, *Το παράθυρο, Η γέφυρα* (1960), από τις εκδόσεις Κέδρος, οι συλλογές: *Ποιήματα τόμος Α΄, Ποιήματα τόμος Β΄* (1961), *Το νεκρό σπίτι, Κάτω απ' τον ίσκιο του βουνού* (1962), από τις εκδόσεις Κέδρος, *Το δέντρο της φυλακής και οι γυναίκες*, η συλλογή *Δώδεκα ποιήματα για τον Καβάφη*, η συλλογή *Μαρτυρίες [Σειρά Πρώτη]* (1963), η συλλογή *Ποιήματα τόμος Γ΄, Παιχνίδια τ' ουρανού και του νερού* (1964), στα οποία κυριαρχούν το φως, τα χρώματα της άνοιξης και του καλοκαιριού και η θάλασσα με την ύπαιθρο, *Φιλοκτήτης* (1965), μια προσπάθεια σύγχρονης προσέγγισης του μύθου, όλα από τις εκδόσεις Κέδρος, *Ρωμιοσύνη*, μια αναφορά στην αντίσταση και στην έννοια της ελευθερίας, από τις εκδόσεις Θεμέλιο (5^η έκδ.), *Ορέστης*, ο μύθος μέσα από σύγχρονες αναφορές, η συλλογή *Μαρτυρίες [Σειρά Δεύτερη]* (1966), *Όστραβα* (1967), *Πέτρες, Επαναλήψεις, Κιγκλίδωμα*, στο οποίο καταγγέλλει το δικτατορικό καθεστώς, *Η Ελένη*, αναφορά στο μύθο της, στον οποίο προσδίδει πολιτικές και κοινωνικές διαστάσεις, *Χειρονομίες, Τετάρτη διάσταση* (1972), η συλλογή *Δεκαοχτώ λιανοτράγουδα της πικρής πατρίδας*, τα οποία γράφτηκαν όταν βρισκόταν στο στρατόπεδο πολιτικών κρατουμένων στη Λέρο και τη Σάμο, *Διάδρομος και σκάλα, Γκραγκάντα, Σεπτήρια και Δαφνηφόρια* (1973), *Ο αφανισμός της Μήλος, Ύμνος και θρήνος για την Κύπρο*, αναφερόμενος στα γεγονότα στην Κύπρο,

Καπνισμένο Τσουκάλι, Κωδωνοστάσιο, Χάρτινα, Ο τοίχος μέσα στον καθρέπτη (1974), *Η Κυρά των Αμπελιών, Τα Επικαιρικά, Το Υστερόγραφο της Δόξας* (Άρης Βελουχιώτης), *Ημερολόγια Εξορίας* (1975), *Μαντατοφόρες* (1975), οι συλλογές: *Ποιήματα τόμος Δ', Ποιήματα τόμος Ε', Θυρωρείο* (1976), *Γίγνεσθαι, Το μακρινό* (1977), *Βολιδοσκόπος, Τοιχοκολλητής, Τροχονόμος, Η Πύλη, Το σώμα και το αίμα, Μονεμβασιώτισσες, Το τερατώδες αριστούργημα, Φαίδρα, Λοιπόν;, Μια πυγολαμπίδα φωτίζει τη νύχτα* (1978), *Γραφή τυφλού* (1979), *Όνειρο καλοκαιρινού μεσημεριού, Διαφάνεια, Πάροδος, Μονόχορδα, το ταξιδιωτικό Ιταλικό τρίπτυχο, ποιήματα γραμμένα στην Ιταλία* (1980), *Τα Ερωτικά, Συντροφικά τραγούδια* (1981), *Αρίοστος ο Προσεχτικός, Υπόκωφα, Μονοβασιά* (1982), *Το χορικό των σφουγγαράδων, Τειρεσίας, Τι παράξενα πράγματα* (1983), *Με το σκούνημα του αγκώνα, Ταναγραίες* (1984), *Τα ερωτικά, Ανταποκρίσεις, 3X111 Τρίστιχα* (1987), *Αργά πολύ αργά μέσα στη νύχτα* (1991).

Επίσης έγγραψε το δοκίμιο *Μελετήματα* (1974), τα θεατρικά: *Μια γυναίκα πλάι στη θάλασσα* (1942), *Πέρα απ' τον ίσκιο των κυπαρισσιών* (1958), *Τα ραβδιά των τυφλών, Ο λόφος με το σιντριβάνι* (1959) και τα πεζά: *Στους πρόποδες της σιωπής* (1943), *Η Αθήνα στ' άρματα* (1944), *Εικονοστάσιο Ανώνυμων Αγίων* (1982-1986).

Πλούσιο είναι και το μεταφραστικό του έργο. Έχει μεταφράσει: Ναζίμ Χικμέτ, *Ποιήματα* (1953), από τις εκδόσεις Σύγχρονα Βιβλία με το όνομα Βελιώτης Πέτρος, Α.Τολστόι, *Η γκρινιάρη κατσίκα* (1956) σε απόδοση Γ. Ρίτσου με το όνομα Βελιώτης Πέτρος, Αλέξανδρο Μπλοκ, *Οι δώδεκα* (1957), σε απόδοση Γ. Ρίτσου, *Ανθολογία Ρουμανικής ποίησης* (1961), με πρόλογο και απόδοση, Αττίλα Γιόζεφ, *Ποιήματα* (1963), Βλαντιμίρ Μαγιακόφσκι, *Ποιήματα* (1964) με πρόλογο και απόδοση, Ντόρα Γκαμπέ, *Εγώ, η μητέρα μου και ο κόσμος* (1965), Ιλία Έρεμπουργκ, *Το δέντρο* (1966) με πρόλογο και απόδοση, όλα από τις εκδόσεις Κέδρος, *Ανθολογία Τσέχων και Σλοβάκων ποιητών* (1966) σε απόδοση, Νικόλα Γκυλιέν, *Ο μεγάλος ζωολογικός κήπος* (1966) σε απόδοση, από τις εκδόσεις Θεμέλιο, Σεργκέη Γεσένιν, *Ποιήματα* (1981) σε απόδοση, Φ.Φαριάντ, *Όνειρα με χαρταετούς και περιστέρια* (1988) σε απόδοση, από τις εκδόσεις Κέδρος.

Η μετάφραση του έργου του

Η τεράστια απήχηση του έργου του διαφαίνεται και από το γεγονός ότι τα ποιήματά του μεταφράστηκαν σε πάνω από 40 γλώσσες. Συγκεκριμένα, το 1957 στο

περιοδικό *Les Lettres Françaises* δημοσιεύτηκε η γαλλική μετάφραση της *Σονάτας του Σεληνόφωτος*, η οποία συνοδευόταν από το δοκίμιο *Pour saluer Ritsos* του ποιητή και στενού του φίλου Louis Aragon. Σε αυτό το δοκίμιο τον αποκαλεί «Έλληνα Άμλετ». Επίσης το 1971 κυκλοφόρησε σε δίγλωσση έκδοση από τον γαλλικό εκδοτικό οίκο Gallimard η συλλογή *Πέτρες, Επαναλήψεις, Κιγκλίδωμα*, τον πρόλογο της οποίας έγραψε ο Aragon. Το έργο *Ο Πέτρινος Χρόνος* κυκλοφόρησε επίσης σε δίγλωσση έκδοση, σε συνεργασία του Γ. Ρίτσου με τον Πέρση ποιητή Φ. Φαριάντ, η οποία αποτελεί και τη μεγαλύτερη δίγλωσση έκδοση έργου του που έχει κυκλοφορήσει παγκοσμίως. Για αυτήν ο Φαριάντ έλαβε το Κρατικό Βραβείο Μετάφρασης το 2005. Επίσης, ο Χιλιανός μεταφραστής Miguel Castillo Didier μετάφρασε μέρος του έργου του στα ισπανικά. Το έντονο ενδιαφέρον για την ποίηση του Γ. Ρίτσου ενισχύθηκε τη δεκαετία του 1970, κυρίως λόγω και της πολιτικής του τοποθέτησης στο χώρο της αριστεράς, καθώς το ενδιαφέρον των Ιταλών για τα ελληνικά δρώμενα κατά τη διάρκεια της δικτατορίας ήταν έντονο και αυτή η πολιτική συγκυρία προκαλούσε ιδιαίτερο συναισθηματικό ενδιαφέρον σε όλη την Ευρώπη.

4. Η μελοποιημένη ποίηση των Σεφέρη, Ελύτη και Ρίτσου ως μηχανισμός μετάφρασης και υποδοχής στην Ιταλία

Η σχέση ποίησης και μουσικής στην Ελλάδα αποτελεί διαχρονικό φαινόμενο με βαθιές ρίζες. Κατά το δεύτερο μισό του 20ού αιώνα, η ελληνική μελοποιημένη ποίηση, αυτό που αποκαλούμε έντεχνο λαϊκό τραγούδι, αναδείχθηκε σε κυρίαρχη πολιτισμική έκφραση. Συνθέτες όπως ο Μίκης Θεοδωράκης και ο Μάνος Χατζιδάκις γεφύρωσαν το χάσμα ανάμεσα στη λόγια παράδοση και τη λαϊκή κουλτούρα. Η μουσική τους δεν λειτούργησε ως μια απλή αισθητική επένδυση, αλλά ως ένας πανίσχυρος μηχανισμός κοινωνικού εκδημοκρατισμού. Μετέτρεψαν το λόγο της υψηλής γραμματείας σε συλλογικό, λαϊκό βίωμα. Η μελοποίηση επαναπροσδιόρισε την εθνική ταυτότητα και τη συλλογική μνήμη της Ελλάδας της μεταπολεμικής περιόδου. Ωστόσο, αυτό το φαινόμενο δεν περιορίστηκε εντός των εθνικών και γλωσσικών συνόρων. Αποτέλεσε έναν καθοριστικό παράγοντα για τη διεθνή προβολή και την πολιτισμική εξωστρέφεια. Η μελοποίηση των έργων του Γιώργου Σεφέρη, του Οδυσσέα Ελύτη και του Γιάννη Ρίτσου διευκόλυνε τη διάδοση, τη μετάφραση και τη συστηματική ένταξη και υποδοχή της νεοελληνικής ποίησης στο διεθνές λογοτεχνικό πεδίο.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η περίπτωση της Ιταλίας. Εκεί η πρόσληψη της ελληνικής λογοτεχνίας επηρεάστηκε άμεσα από το πολιτικό και μουσικό πλαίσιο της εποχής. Η μουσική λειτούργησε ως οικουμενικός κώδικας που προηγήθηκε της πλήρους γλωσσικής κατανόησης καθώς η ελληνική γλώσσα, ως γλώσσα περιορισμένης εξάπλωσης, βρήκε στη μελωδία την κινητήριου δύναμη για τη μεταφραστική δραστηριότητα. Η μουσική επένδυση ποιημάτων δημιούργησε ένα υπόβαθρο και αυξημένο ενδιαφέρον μελέτης και μετάφρασης. Σε αυτό το πλαίσιο, η Ιταλία αποτέλεσε έναν από τους πιο γόνιμους χώρους υποδοχής της νεοελληνικής ποίησης, λόγω γεωγραφικής, ιστορικής και πολιτισμικής εγγύτητας. Η ιταλική διάνοηση και οι έδρες Νεοελληνικών Σπουδών στα ιταλικά πανεπιστήμια, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, αντέδρασαν άμεσα στα ερεθίσματα της νεοελληνικής λογοτεχνίας όσον αφορά τους Γ. Σεφέρη και Ο. Ελύτη, ενώ η ιταλική Αριστερά και τα κοινωνικά κινήματα της δεκαετίας του 1970 είδαν στο πρόσωπο του Γ. Ρίτσου και στη μουσική του Μ. Θεοδωράκη έναν ιδεολογικό σύμμαχο.

4.1. Η εγχώρια υποδοχή

Οι ποιητές της Γενιάς του '30 κατόρθωσαν να κάνουν γνωστό το έργο του μέσα από τις συνθέσεις σπουδαίων μουσικών και καλλιτεχνών, οι οποίοι έντυσαν τους στίχους με τις μελωδίες τους και τα τραγούδια τους πλέον έγιναν η απαρχή για την μελέτη της σύγχρονης ποίησης. Ανάμεσα σε αυτούς συγκαταλέγονται ο Μίκης Θεοδωράκης (κυρίως), ο Μάνος Χατζιδάκις, ο Γιάννης Μαρκόπουλος, ο Θάνος Μικρούτσικος, ο Μάριος Τόκας, οι οποίοι μελοποίησαν ποιήματα που τραγουδήθηκαν και εξακολουθούν να βγαίνουν από τα χείλη του κόσμου που, κατά κάποιο τρόπο, μπορούμε να πούμε ότι αποτέλεσαν την απαρχή του λεγόμενου 'έντεχνου τραγουδιού'.

Ποιήματα του Γ. Σεφέρη μελοποίησε ο Μ. Θεοδωράκης το 1960, ενώ ήταν στο Παρίσι και περιλαμβάνονται στο δίσκο *Επιφάνια* που κυκλοφόρησε από την Columbia το 1962 σε δίσκο των 45 στροφών, σε εξώφυλλο του Μποστ, με ερμηνευτή τον Γρηγόρη Μπιθικώτση.

Αυτά είναι: η *Άρνηση* (Στο περιγιάλι το κρυφό), *Κράτησα τη ζωή μου*, *Άνθη της πέτρας* και *Μέσα στις θαλασσινές σπηλιές*. Το 1968, και ενώ ήταν κρατούμενος στις φυλακές Αβέρωφ μελοποίησε τέσσερα ποιήματα του Σεφέρη από το *Μυθιστόρημα*, τα οποία ηχογράφησε το

1971 με τη Μαρία Φαραντούρη στο Παρίσι. Πρόκειται για τα: *Ανδρομέδα-Στο στήθος μου η πληγή, Λίγο ακόμα, Τώρα που θα φύγεις, Ο ύπνος σε τύλιζε.*

Ο Γιάννης Μαρκόπουλος μελοποίησε έξι ποιήματα του Γ. Σεφέρη το 1973, τα οποία περιλαμβάνονται στο δίσκο «Ο Στρατής Θαλασσινός ανάμεσα στους αγάπανθους και άλλα τραγούδια» και αφορούν τα: *Ο Στρατής Θαλασσινός ανάμεσα στους αγάπανθους (α),(β), Δημοτικό τραγούδι, Ο γυρισμός του ξενιτεμένου, Ανάμεσα σε δύο πικρές στιγμές, Ο τόπος μας είναι κλειστός (χορικό), Λίγο ακόμα.*

Επίσης, το 1975 και από τη δισκογραφική εταιρεία Columbia, κυκλοφόρησε ο δίσκος του Δήμου Μούτση *Τετραλογία πάνω σε στίχους Ελλήνων ποιητών* (περιλαμβάνονται στίχοι και των: Καβάφη, Καρυωτάκη, Ρίτσου), στον οποίο εμπεριέχονται μεταξύ άλλων, και τρία ποιήματα του Σεφέρη: *Κι αν ο αγέρας φυσά, Είναι παλιό το λιμάνι, Πες της το μ' ένα γιουκαλίλι* και ένα του Γ. Ρίτσου: *Μετά την ήττα*. Το επόμενο έτος επίσης από την Columbia κυκλοφόρησε ο *Κύκλος Σεφέρη*, που περιλάμβανε έντεκα τραγούδια του Ηλία Ανδριόπουλου σε ποίηση Γ. Σεφέρη: *Εμείς που ξεκινήσαμε, Επιτύμβιο, Τρία κόκκινα περιστέρια, Σαντορίνη, Κι αν ο αγέρας φυσά, Αγιανάπα Β' (Συκομουριά), Το αίμα σου πάγωνε, Τρεις βράχοι, Εδώ αράξαμε το καράβι, Όνειρο, Εδώ τελειώνουν τα έργα της θάλασσας*. Επίσης το 1987 κυκλοφόρησε ο δίσκος *Στον Μάνο Λοΐζο/Νύχτα με σκιές χρωματιστές* του Θάνου Μικρούτσικου από την MINOS - EMI. Το πρώτο μέρος του δίσκου περιλαμβάνει το έργο *Στον Μάνο Λοΐζο* σε ποίηση Γιώργου Σεφέρη με ερμηνευτή τον βαθύφωνο Φραγκίσκο Βουτσίνο.

Ο Οδυσσέας Ελύτης, όπως ήδη έχουμε αναφέρει, διαμόρφωσε ένα προσωπικό ποιητικό ιδίωμα και για αυτό έχει αναγνωριστεί ως ένας από τους ανανεωτές της ελληνικής ποίησης. Πολλά ποιήματά του μελοποιήθηκαν, ενώ συλλογές του έχουν μεταφραστεί μέχρι σήμερα σε πολλές ξένες γλώσσες. Μεγάλο και σημαντικό μέρος του έργου του προσέλκυσε το ενδιαφέρον από καταξιωμένους συνθέτες και τραγουδοποιούς ώστε να μελοποιηθεί, σφραγίζοντας και με αυτόν τον τρόπο την ελληνική ποίηση. Ο Μάνος Χατζιδάκις το 1959 παρουσίασε τα τραγούδια που έγραψε για την παράσταση του Θεάτρου Τέχνης *Ο κύκλος με την κιμωλία* του Μπ. Μπρέχτ σε απόδοση Ο. Ελύτη με ερμηνευτή τον Γ. Μούτσιο. Το 1964 έγινε η πρώτη παρουσίαση του *Άξιον Εστί* του Μίκη Θεοδωράκη σε ποίηση Ο. Ελύτη στο οποίο τραγούδησαν οι: Γ. Μπιθικώτσης, ο Θ. Δημήτριάδης και η Μικτή Χορωδία Θάλειας Βυζαντίου και απήγγειλε ο Μάνος Κατράκης. Το εξώφυλλο του δίσκου, που κυκλοφόρησε από την Columbia/EMI ήταν δημιουργία του Γιάννη Τσαρούχη.

Υπήρξε αναμφίβολα ένα από τα σπουδαιότερα έργα της ελληνικής μουσικής, ένα αξιομνημόνευτο αριστούργημα, το οποίο εδραιώθηκε στο μυαλό και στην καρδιά του κόσμου και αποτελεί μέχρι και σήμερα κομμάτι της ιστορίας της ελληνικής μουσικής. Ο Γ. Μαρκόπουλος μελοποίησε τον *Ήλιο τον πρώτο* το 1969 με ερμηνευτές τους: Μαρία Δημητριάδη, Σταύρο Πασπαράκη και τη χορωδία Αινιάν και με αφηγητή τον Γιάννη Φέρτη. Το 1972 ο Λίνος Κόκοτος μελοποιεί *Το Θαλασσίνο Τριφύλλι* με ερμηνεύτρια την Ρένα Κουμιώτη. Το 1982 μελοποιείται από τον Δημήτρη Λάγιο *Ο Ήλιος ο Ηλιάτορας* με ερμηνευτές τους: Γιώργο Νταλάρα, Ελένη Βιτάλη, Νίκο Δημητράτο και τη Χορωδία Λαμίας. Από τη συλλογή *Τα Ρω του έρωτα* (1972) και από την ενότητα *Τ' αφανέρωτα* προέρχεται και ένα από τα πιο αγαπημένα ποιήματα του Ελύτη που έγινε τραγούδι: *το Παράπονο* σε σύνθεση Δημήτρη Παπαδημητρίου και ερμηνεία Ελευθερίας Αρβανιτάκη ([...]δεύτερη ζωή δεν έχει[...]) το 1996. Από την ίδια συλλογή υπάρχει μεγάλος αριθμός ποιημάτων που έχουν ερμηνευτεί από την Μαρία Φαραντούρη σε σύνθεση Μίκη Θεοδωράκη. Ενώ το 1984 η Άλκηστις Πρωτοψάλτη ερμηνεύει τους *Προσανατολισμούς* σε μουσική Ηλία Ανδριόπουλου με απαγγελία από την Ρηνιώ Παπανικόλα.

Είκοσι χρόνια μετά το θάνατό του, όπως ήδη αναφέραμε εκδόθηκε η πεντάγλωσση ανθολογία (σε ελληνικά, αγγλικά, γαλλικά, ιταλικά, ισπανικά), η οποία περιλαμβάνει πέρα από πλούσιο φωτογραφικό υλικό, εμπλουτισμένο και από εικαστικά έργα του ποιητή, και δύο CD, στα οποία εμπεριέχονται μελοποιημένα ποιήματα με τη μουσική του Γιώργου Κουρουπού και αναγνώσεις ποιημάτων, συνθέτοντας μια επετειακή έκδοση. Πρόκειται για Διπλωματική εργασία

αποσπάσματα του έργου του, ανθολογημένα από την Ιουλία Ηλιοπούλου, η οποία υπογράμμισε και τη σημασία της συνέργειας των τεχνών καθώς στην ίδια ο ποιητής ανέθεσε τη φροντίδα, μετά το θάνατό του και στα οποία (αποσπάσματα) υπάρχουν μεταφράσεις τριάντα επτά διαφορετικών μεταφραστών.

«Εδώ είναι ένας δρόμος για να πλησιάσει η ποίηση μέσω της μουσικής εκείνους τους ανθρώπους που δεν θα τους πλησίαζε ίσως ποτέ»

Είναι τα λόγια του Γιάννη Ρίτσου, για τα ποιήματά του, τα οποία μελοποιήθηκαν από το Μίκη Θεοδωράκη και έγιναν λόγια – σύνθημα, κατεβάζοντας τον κόσμο στους δρόμους, ο οποίος τα τραγουδούσε ως βάλαμο, ελπίδα, κατά τις σκοτεινές ώρες της ιστορίας μας και έχουν μείνει ανεξίτηλα στις καρδιές μας, καθώς αφηγούνται τα οράματα και την πάλη του λαού. Ίσως οι κοινές πολιτικές πεποιθήσεις να ήταν εκείνες που οδήγησαν τον Θεοδωράκη να μελοποιήσει πολλά από τα ποιήματα του Ρίτσου. Το 1960 κυκλοφόρησε τον *Επιτάφιο* με ερμηνευτή τον Γρ. Μπιθικώτση από την Columbia, που αφορά έναν κύκλο τραγουδιών που συνέθεσε στο Παρίσι το 1958 πάνω στην ποίηση του Ρίτσου από την ομώνυμη συλλογή του. Το 1966 κυκλοφόρησε την *Ρωμιοσύνη*, πάλι με ερμηνευτή τον Γρ. Μπιθικώτση από την MINOS-EMI.

Εξώφυλλο φιλοτεχνημένο από τον Γιάννη Τσαρούχη

Εξώφυλλο φιλοτεχνημένο από τον ζωγράφο και χαράκτη Γιάννη Μόραλη

Ακολούθησαν: 18 λιανοτράγουδα της πικρής πατρίδας, που αφορούσαν δεκαοκτώ τετράστιχα τα οποία εμπεριείχαν στοιχεία από την κοινωνική και πολιτική κατάσταση της εποχής, σε σύνθεση Μίκη Θεοδωράκη και ερμηνευτές τους Π. Πανδή, Μ. Φαραντούρη, Α. Μάνου, Α. Κωστούλη, (αφορά την πρώτη παρουσίαση του έργου στο Albert Hall το 1973, το οποίο ηχογραφήθηκε στη συνέχεια στο Παρίσι, ενώ μέσα στο ίδιο έτος ηχογραφήθηκε

στην Ελλάδα από τη MINOS – EMI με βασικό ερμηνευτή τον Γ. Νταλάρα και με συμμετοχή της Α. Βίσση). Ο Λουκιανός Κηλαηδόνης το 1973 συνέθεσε το γνωστό τραγούδι *Το Γαϊτανάκι* βασισμένο στο *Αν όλα τα παιδιά της γης*, από τη δισκογραφική εταιρεία Columbia. Επίσης έχει μελοποιηθεί από τον Χρήστο Λεοντή το 1975 το *Καπνισμένο Τσουκάλι* με ερμηνευτή τον Νίκο Ξυλούρη, την Τάνια Τσανακλίδου, τον Βασίλη Μπάρνη, το οποίο κυκλοφόρησε από την Columbia. Το 1979 από τη MINOS – EMI κυκλοφόρησαν οι *Γειτονιές του Κόσμου*, με απαγγελία του Γ. Ρίτσου και ερμηνεία της Μ. Φαραντούρη και του Γ. Θωμόπουλου. Το 1990 κυκλοφόρησε από τη LYRA η *Εαρινή συμφωνία* με συνθέτη τον Νίκο Μαμαγκάκη και ερμηνεία των Τάση Χριστογιαννόπουλου, Μπέσσυ Μάλφα και κιθάρα Έλενας Παπανδρέου. Ο Θ. Μικρούτσικος συνέθεσε τον *Σχοινοβάτη* με ερμηνευτές τους Κ. Θωμαΐδη, Γ. Συλλαίου. Στο δίσκο που κυκλοφόρησε από την MINOS – EMI, συμπεριλαμβάνονται μελοποιημένα ποιήματα του Γ. Ρίτσου από τη συλλογή *Κιγκλίδωμα* και αποσπάσματα από τη *Σονάτα του Σεληνόφωτος*. Έργα του έχουν συνθέσει ο Μάνος Λοΐζος (αφορά το *Γράμματα στην αγαπημένη*, που αφορά απόδοση από τον Γ. Ρίτσο στα ελληνικά, ποιημάτων του Ν. Χικμέτ), που κυκλοφόρησε το 1983 από την MINOS – EMI, ένα χρόνο μετά το θάνατο του συνθέτη και ερμηνευτή, ο Σταύρος Ξαρχάκος, ο οποίος διασκεύασε τη σύνθεση του Μίκη Θεοδωράκη στον *Επιτάφιο κατά Σταύρο Ξαρχάκο*, το 2000 σε ηχογράφηση στο Ωδείο Ηρώδου Αττικού υπό τη διεύθυνσή του.

Ο Θεοδωράκης συντροφία με σπουδαίους ερμηνευτές, μεταξύ των οποίων, ο Γρ. Μπιθικώτσης, συνέθεσε έργα βασισμένα σε σπουδαία ποιήματα, είχε την κατάλληλη μαγιά και σε αυτήν έντυσε τις μελωδίες του για να μας δείξει ότι τελικά σε αυτόν τον κόσμο δεν περισσεύει κανένας. Χαρακτηριστικά έγραψε: «Ακούω την ανάσα των ποιητών, τους παλμούς της καρδιάς και το τραγούδι τους». Με αυτόν τον τρόπο, ο ελληνικός λαός ήταν ο μοναδικός που τραγούδησε μαζί με έργα σπουδαίων ποιητών με την σύμπραξη σπουδαίων μουσικοσυνθετών και ερμηνευτών.

4.2 Η απήχηση στο εξωτερικό

Η ανακοίνωση της βράβευσης Ελλήνων Ποιητών με το Νομπέλ Λογοτεχνίας από τη Σουηδική Ακαδημία στάθηκε για τους καλλιτέχνες του εξωτερικού, τραγουδοποιούς και άλλους, η αφορμή για να φέρουν σε επαφή το ευρωπαϊκό κοινό με την νεότερη ελληνική ποίηση. Όπως αναφέραμε νωρίτερα, η συνθέτρια Αγγελική Ιωαννάτου (γνωστή στο Διπλωματική εργασία

εξωτερικό ως Angélique Ionatos), δημιούργησε μέσα από τις ιδιόμορφες μελοποιήσεις της έργα στα οποία συνυπήρχαν ποικίλα στοιχεία. Με αυτόν τον τρόπο μέσα από τα άλμπουμ της έκανε γνωστά ποιήματα του Ελύτη, από τη συλλογή *Μαρία Νεφέλη, Ήλιος ο Ηλιάτορας, Το Μονόγραμμα*, χτίζοντας μια ιδιαίτερη ατμόσφαιρα γύρω από τα έργα. Επιπλέον η σπουδαία Ιταλίδα τραγουδίστρια Μίλβα, συνεργάστηκε με τον επίσης σπουδαίο μουσικοσυνθέτη Θάνο Μικρούτσικο, ερμηνεύοντας μελοποιημένα ποιήματα, ενώ σε συνεργασία με τον Μ. Θεοδωράκη κυκλοφόρησε το 1979 το άλμπουμ της *La mia età* από τη δισκογραφική εταιρεία Ricordi, το οποίο περιέχει τραγούδια του Μ. Θεοδωράκη σε ιταλικό στίχο και το οποίο είναι γνωστό και ως *Milva canta Theodorakis*. Ανάμεσα στα τραγούδια ξεχωρίζουμε το *Sogno di libertà*, το οποίο είναι ιταλική απόδοση που βασίζεται στο ποίημα του Γ. Σεφέρη *Άρνηση* (Στο περιγιάλι το κρυφό).

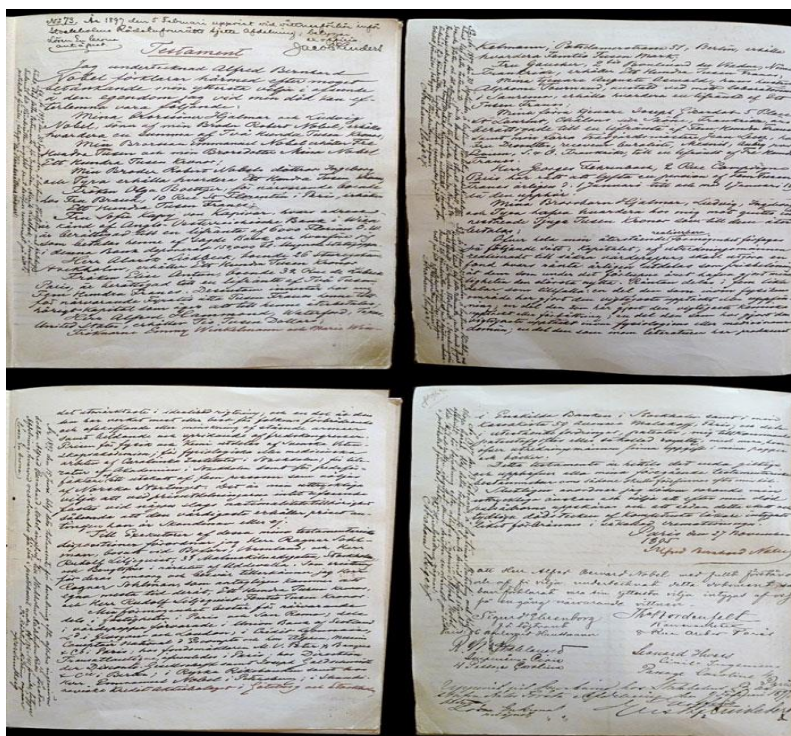
Ο Μίκης Θεοδωράκης ήταν εκείνος μέσω του οποίου οι Ιταλοί γνώρισαν τον Ρίτσο, καθώς μέσα από τις μουσικές του εκτελέσεις έγιναν γνωστά τα ποιήματά του πριν ακόμα διαβαστούν. Συγκεκριμένα, η *Ρωμιοσύνη* αντιμετωπίστηκε ως αντιφασιστικό ή ακόμα και λαϊκό έπος και η πρόσληψή της από το ιταλικό κοινό ήταν τέτοια με την απήχηση του ποιητή να λαμβάνει μεγαλειώδεις διαστάσεις κυρίως όσον αφορά τον αριστερό χώρο και την έντεχνη σκηνή. Η *Ρωμιοσύνη* και ο *Επιτάφιος* ακούγονταν σε εκδηλώσεις της ιταλικής Αριστεράς και η πολιτική και λυρική διάστασή τους προσέλκυσε το ενδιαφέρον Ιταλών διανοουμένων και μουσικών. Τραγουδοποιοί στην Ιταλία, οι οποίοι συνδέθηκαν με το αντιδικτατορικό κίνημα και το “canto sociale”, όπως η Giovanna Marini, χρησιμοποίησαν στις εμφανίσεις και στις παρουσιάσεις τους έργα με πολιτική χροιά όπως εκείνα του Ρίτσου, ενώ άλλοι όπως ο Luigi Nono ή ο Francesco De Gregori επηρεάστηκαν από τον πολιτικό λόγο του έργου του Ρίτσου, που έγινε πηγή έμπνευσης. Σε αυτούς θα προσθέσουμε τη διεθνή ερμηνεύτρια Μίλβα, η οποία μέσα από τις συνεργασίες της με τον Θεοδωράκη ερμήνευσε ποιήματά του Ρίτσου, στα πλαίσια συναυλιών σε εκτελέσεις του μεγάλου μας συνθέτη.

Ο κατάλογος με μελοποιημένα ποιήματα των σπουδαίων Ελλήνων ποιητών είναι ανεξάντλητος και πολυπληθής και καταδεικνύει το ενδιαφέρον των συνθετών για τους ποιητές των οποίων τα ποιήματα ακούγονταν και ακούγονται από καταστήματα εστίασης (ταβέρνες) μέχρι και σε πορείες και διαδηλώσεις. Πρόκειται για ποιήματα που εξακολουθούν να μελοποιούνται ακόμη και σήμερα τονώνοντας την έμπνευση των δημιουργών.

Εν κατακλείδι, η μελοποίηση των Σεφέρη, Ελύτη και Ρίτσου στην Ελλάδα δεν αποτέλεσε μια απλή διασκευή κειμένων, αλλά μια αναδημιουργία του ποιητικού κανόνα. Στην περίπτωση της Ιταλίας, η μελοποίηση λειτούργησε ως ο κύριος αγωγός για την ιταλική πρόσληψη. Επέτρεψε στην ελληνική ποίηση να ξεφύγει από τα στενά όρια των ακαδημαϊκών κύκλων και να γίνει μέρος της ιταλικής πολιτισμικής και πολιτικής πραγματικότητας κατά τη μεταπολεμική περίοδο.

5. Το βραβείο Nobel. Η συμβολή του στην πορεία και εξέλιξη της μετάφρασης των έργων των ποιητών της Γενιάς του '30

«[...]το κεφάλαιο, που θα μετατραπεί σε ασφαλείς τίτλους από τους εκτελεστές μου, θα αποτελέσει ένα κεφάλαιο, οι τόκοι του οποίου θα διανέμονται ετησίως ως βραβεία σε όσους, κατά τη διάρκεια του προηγούμενου έτους, έχουν προσφέρει το μεγαλύτερο όφελος στην ανθρωπότητα. Οι τόκοι θα διαιρεθούν σε πέντε ίσα μέρη και θα κατανεμηθούν ως εξής: [...] ένα μέρος στο άτομο που, στον τομέα της λογοτεχνίας, παρήγαγε το πιο εξαιρετικό έργο προς μια ιδανική κατεύθυνση [...] αυτό για τη λογοτεχνία [θα απονέμεται] από την Ακαδημία στη Στοκχόλμη. [...] Είναι ρητή μου επιθυμία, κατά την απονομή των βραβείων, να μην λαμβάνεται υπόψη η εθνικότητα, αλλά το βραβείο να απονέμεται στο πιο άξιο άτομο, είτε είναι Σκανδιναβός είτε όχι»¹²⁵.

Οι τέσσερις σελίδες από τη χειρόγραφη διαθήκη του Α. Νομπέλ, που φυλάσσεται στο ίδρυμα Νομπέλ με ημερομηνία σύνταξης την 27 Νοεμβρίου 1895 στο Παρίσι

¹²⁵ Η αυθεντική διαθήκη φυλάσσεται σε χρηματοκιβώτιο στο Ίδρυμα Νομπέλ και εκτέθηκε για πρώτη φορά στο κοινό το 2015 στο μουσείο βραβείων Νομπέλ στη Στοκχόλμη, στο οποίο εκτίθενται μεταξύ άλλων και αντικείμενα που έχουν δωρίσει βραβευθέντες

Το μετάλλιο που συνοδεύει την βράβευση

Ο Σουηδός χημικός, εφευρέτης Άλφρεντ Μπέρνχαρντ Νομπέλ, ο οποίος ασχολήθηκε και με τη λογοτεχνία και τη φιλοσοφία, ήταν εκείνος που με τη διαθήκη του καθιέρωσε τον θεσμό των βραβείων το 1895 με βασικό όρο να αποδίδονται με βάση την προσφορά στην ανθρωπότητα και με αντικειμενικά κριτήρια. Για αυτό το σκοπό μέσα από τη διαθήκη του διέθεσε και το μεγαλύτερο μέρος της περιουσίας του. Η απονομή τους ξεκίνησε το 1901 και απονέμονται κάθε χρόνο αδιάλειπτα, πέρα από την περίοδο των Παγκοσμίων Πολέμων. Στη μακρόχρονη ιστορία τους τα Νομπέλ αποτελούν, ίσως, τη σημαντικότερη διεθνή αναγνώριση που μπορεί να αποδοθεί σε μια προσωπικότητα και είναι η επιβράβευση του έργου, ανθρώπων, των οποίων τα επιτεύγματα συνέβαλαν καταλυτικά στη διεθνή επιστημονική και πολιτισμική ανάπτυξη και αφορούν τους τομείς της φυσικής, της χημείας, της ιατρικής, των οικονομικών επιστημών, της λογοτεχνίας, της ειρήνης.

Από το βήμα της Σουηδικής Ακαδημίας ακούστηκαν τα ονόματα των δύο σπουδαίων ποιητών, οι οποίοι ως εκπρόσωποι της ελληνικής λογοτεχνικής μας παρουσίας στη Σουηδία, τοποθετήθηκαν στο πάνθεο των βραβευμένων, με το έργο και την προσφορά τους να παραμένουν χαραγμένα στη συλλογική μνήμη και το βραβείο τους να αποτελεί την ύψιστη τιμή. Στο πρόσωπό τους η Σουηδική Ακαδημία τίμησε τα ελληνικά γράμματα και τον πολιτισμό μας. Το έργο τους ύμνη σε τον ελληνικό κόσμο, φορτισμένο με συναίσθημα, αγάπη και λυρισμό, με αναφορές στην παράδοση και στην ομορφιά της Ελλάδας. Αυτό

εντάσσεται, σύμφωνα με τον Καραντώνη, «[στην] ανάγκη να εκφραζόμαστε 'ποιητικά' για βρίσκουμε λύτρωση από κάτι που ευχάριστα ή οδυνηρά μας πιέζει»¹²⁶.

Ο Γιώργος Σεφέρης και ο Οδυσσέας Ελύτης παραλαμβάνουν το Νομπέλ Λογοτεχνίας

Ταξίδεψαν την ελληνική ποίηση σε όλον τον κόσμο και ενίσχυσαν το ενδιαφέρον για τη μετάφραση και τη μελέτη των έργων τους. Κατά αυτόν τον τρόπο το βραβείο συνέβαλε σημαντικά στη διεθνή προβολή και μετάφραση του έργου τους, ιδιαίτερα στην Ευρώπη, καθώς παρατηρήθηκε σημαντική αύξηση στις μεταφράσεις ποιημάτων τους σε πολλές γλώσσες (κυρίως αγγλικά, γαλλικά, γερμανικά, ισπανικά, ιταλικά). Οι μεταφράσεις λειτούργησαν ως βασικό μέσο διεθνούς διάδοσης και διάκρισης της νεοελληνικής ποίησης και εντατικοποιήθηκαν με αφορμή το βραβείο.

Πιο συγκεκριμένα, η μεταφραστική τύχη των έργων τους στην Ιταλία υπήρξε ιδιαίτερα θετική. Όπως ήδη έχει αναφερθεί σε προηγούμενο κεφάλαιο, οι φορείς που συνέβαλαν στην προβολή των έργων μέσω της ακαδημαϊκής τους ιδιότητας, είτε ως

---

¹²⁶ Καραντώνης, ό.π., σελ. 17

εκδότες, είτε ως μεταφραστές μαζί με τους νεοελληνιστές και οδήγησαν στη διάδοση των ιταλικών μεταφράσεων. Παράλληλα, οι αυτοτελείς εκδόσεις και οι ανθολογίες, λειτούργησαν ως «πρεσβευτές» του ελληνικού πολιτισμού, εξασφαλίζοντας την παρουσία ελληνικών έργων στο εξωτερικό.

Όσον αφορά τους δύο Νομπελίστες, η απονομή του βραβείου οδήγησε στη θετική αποτίμηση του έργου τους, μέσα από την παγκόσμια αναγνώρισή του, με τεράστια συμβολή στη γλωσσική και λογοτεχνική άνθιση. Έθεσαν τα θεμέλια για μια πιο συστηματική μετάφραση της νεοελληνικής ποίησης στο εξωτερικό, καθώς αυξήθηκε το ενδιαφέρον για μετάφραση, η οποία δεν σταμάτησε στα βραβεία. Επίσης, καθώς ο σύγχρονος άνθρωπος να φάνταζε μέσα από το έργο τους, ελεύθερος και δημιουργικός ξανά, όλο αυτό διευρύνει στη συνέχεια και τη θεματολογία και τους δημιουργούς με τους Γ. Ρίτσο και Ν. Καζαντζάκη να συγκαταλέγονται στους πιο μεταφρασμένους Έλληνες συγγραφείς. Είχε προηγηθεί η μετάφραση ποιημάτων από τον Robert Levesque (1909-1975), εισηγητή της γενιάς του '30, ανθολόγο και μεταφραστή του Σολωμού, του Σικελιανού, του Σεφέρη και του Ελύτη.

Αναμφίβολα, η περίοδος μετά την απονομή των βραβείων Νομπέλ, ήταν ο χρόνος κατά τον οποίο παρατηρείται απογείωση της μετάφρασης και οι μεταφραστές έχοντας περισσότερες γνώσεις και εργαλεία κατόρθωσαν να ολοκληρώσουν το έργο της γλωσσικής μεταφοράς αναλαμβάνοντας το ρόλο ενός παραγωγού πολιτισμικού έργου.

Οι πίνακες που ακολουθούν παρέχουν μια συστηματική ανασκόπηση της μεταφραστικής δραστηριότητας αναφορικά με το έργο των Ελλήνων ποιητών που εξετάζουμε στην παρούσα μελέτη. Περιλαμβάνονται τα χρόνια πριν από τις βραβεύσεις με τα Νομπέλ για τους δύο πρώτους και τη διεθνή αναγνώριση και των τριών, με το βάρος της έρευνας να πέφτει στην ετήσια βιβλιογραφική καταγραφή από τα έτη της απονομής έως και τη σύγχρονη εποχή. Κατά αυτόν τον τρόπο αναδεικνύονται οι μεταφραστές, οι εκδοτικοί οίκοι, η παρουσία δίγλωσσων εκδόσεων και επανεκδόσεων.

6. Πίνακες μεταφραστικής δραστηριότητας

Πίνακας 1

Τίτλος έργου στα ιταλικά	Έτος έκδοσης	Εκδότης/πόλη	Μεταφραστής/ Επιμελητής
Η εξέλιξη των ιταλικών μεταφράσεων πριν και μετά από την απονομή των βραβείων Νομπέλ στους Γ. Σεφέρη και Ο. Ελύτη και η παρουσία του Γ. Ρίτσου			
<i>Poeti greci d' oggi</i>	1949	Idea/Roma	Pontani, F. M.
<i>La poesia neogreca contemporanea</i>	1950	Rivista di Critica, vol.1/6/Roma	Pontani, F. M.
<i>La poesia greca d'oggi</i>	1951	Pagine d' Arte/Milano	Pontani, F. M.
<i>La letteratura neoellenica</i>	[1954] 1969	Sansoni/Firenze	Lavagnini, B.

Τίτλος έργου στα ιταλικά	Έτος έκδοσης	Εκδότης/πόλη	Μεταφραστής/ Επιμελητής
<i>Storia della letteratura neoellenica</i>	1955	Nuova Accademia/ Milano	Lavagnini, B.
<i>Introduzione alla poesia greca del Novecento</i>	1957	(s.n)/Napoli	Vitti, M.
<i>Arodafnusa 32 Poeti neogreci (1880-1940)</i>	1957	Edizioni dell' Istituto Italiano/Atene	Lavagnini, B.
<i>Poesia greca del '900</i>	[1957] 1966	Guanda/Parma	Vitti, M. (a cura di)
<i>Poesia greca. Poesia straniera del Novecento</i>	1958	Garzanti/Milano	Bertolucci, A, (a cura di)

Τίτλος έργου στα ιταλικά	Έτος έκδοσης	Εκδότης/πόλη	Μεταφραστής/ Επιμελητής
<i>Poesia greca contemporanea</i>	1968	Dall'Oglio/ Milano	Sangiglio, C.G.
<i>Sette poeti greci contemporanei</i>	1968	Ausonia23,no.2 -3/Roma	Sangiglio, C.G.
<i>Panorama della poesia greca contemporanea</i>	1969	La cultura nel mondo/Roma	Sangiglio, C.G.
<i>L'altra Grecia. Testi poetici e scrittori</i>	1969	La Nuova Italia/Firenze	Pontani, F.M.
<i>Album di poesia greca d'oggi</i>	1971	Ceschina/Milano	Sangiglio, C.G.
<i>Da Palamas a Vretakos.La</i>	1974	Edizioni Accademia/ Milano	Maspero, F. (a cura di)

Τίτλος έργου στα ιταλικά	Έτος έκδοσης	Εκδότης/πόλη	Μεταφραστής/ Επιμελητής
<i>moderna poesia greca</i>			
<i>Bibliografia della letteratura neoellenica in Italia. 1900-1972</i>	1974	Istituto Italiano di Cultura in Atene/ Αθήνα	Oliveti, L.
<i>Poeti greci della libertà. 22 poeti della Grecia contemporanea dalla guerra civile alla lotta contro i colonnelli</i>	1976	Savelli/Roma	Sangiglio, C.G.
<i>Poeti greci. Per un'introduzione alla poesia greca contemporanea</i>	1992	Associazione Piemonte- Grecia «Santorre di Santarosa»/ Torino	Minucci, P.M.

Τίτλος έργου στα ιταλικά	Έτος έκδοσης	Εκδότης/πόλη	Μεταφραστής/ Επιμελητής
<i>Antologia della poesia greca contemporanea</i>	2004	Crocetti/Milano	Pontani, F. (a cura di)
<i>Poeti greci del Novecento</i>	2010	Meridiani Mondadori/ Milano	Crocetti, N., Pontani, F.
Πίνακας 2			
Ο Νομπελίστας ποιητής Γιώργος Σεφέρης			
<i>Poesie</i>	1949	La Rassegna d'Italia 4, no. 7- 8	Pontani, F.M. (traduzione e nota)
<i>Ghiorgos Seferis</i>	1962	L' Approdo Letterario/ Torino, vol.VIII, n.17-18	Pontani, F. M.

Τίτλος έργου στα ιταλικά	Έτος έκδοσης	Εκδότης/πόλη	Μεταφραστής/ Επιμελητής
<i>Poesie</i>	1963 (Δίγλωσση έκδοση) Εκδόθηκε το ίδιο χωρίς το ελληνικό κείμενο το 1967)	Mondadori/ Lo Specchio/ Milano	Pontani, F.M. (a cura di)
<i>Le parole e i marmi</i>	1965	Il Saggiatore/ Milano	Pontani, F.M. (a cura di)
<i>Dodici poesie</i>	1966	Istituto Siciliano di Studi Bizantini e Neoellenici/ Palermo	Lavagnini, B. (tradotte da)
<i>Tre poesie segrete</i>	1966	Istituto Siciliano di Studi Bizantini e Neoellenici/ Palermo	Lavagnini, B. (tradotte da)

Τίτλος έργου στα ιταλικά	Έτος έκδοσης	Εκδότης/πόλη	Μεταφραστής/ Επιμελητής
<i>Note per una Settimana</i>	1968 (δύγλωσση έκδοση)	All' insegna del pesce d'oro/Milano	Pontani, F.M. (traduzione e nota di)
<i>Tre poesie segrete</i>	1968 (δύγλωσση έκδοση)	Arnoldo Mondadori Editore/Verona	Pontani, F.M. (a cura di)
<i>Poesie e Prose</i>	1969	Fratelli Fabbri Editori/ Milano	Pontani, F.M. (traduzione di)
<i>Le gatte di San Nicola</i>	1970	s.e./Roma [stampata in pochi esemplari per gli amici di Enzo e Grazia Grea]	Pontani, F.M. (traduzione di)

Τίτλος έργου στα ιταλικά	Έτος έκδοσης	Εκδότης/πόλη	Μεταφραστής/ Επιμελητής
<i>Omaggio a Seferis</i>	1970	Università di Padova/Liviana	Συλλογικό
<i>Giorgio Seferis Opere</i>	1971	Unione Tipografico - Editrice Torinese/ Torino	Sereni, V., Pontani, F. M.
<i>Le gatte di San Nicola</i>	1971	La Fiera Letteraria/Roma	Pontani, F.M. (traduzione di)
<i>Giorgio Seferis, poeta dell' anima greca</i>	1971	O.G.C./Roma	Sangiglio, C.G.
<i>Memoria di Seferis</i>	1976	Leo S. Olschki/Firenze	Crea, E.

Τίτλος έργου στα ιταλικά	Έτος έκδοσης	Εκδότης/πόλη	Μεταφραστής/ Επιμελητής
<i>Ghiorgos Seferis</i>	1978	La nuova Italia/Firenze	Vitti, M.
<i>Kavafis, Seferis, Elitis: traduzioni</i>	1994	Feltrinelli/Milano	Vetta, M.
<i>Poesia greca contemporanea</i>	2000	Comune di Trieste	Sangiglio, T.
<i>Diario di bordo III</i>	2003	Sellerio/Palermo	Lavagnini, R.
<i>Sei notti sull' Acropoli</i>	2012	La Zisa/Palermo	Caracausi, M. (traduzione di)

Τίτλος έργου στα ιταλικά	Έτος έκδοσης	Εκδότης/πόλη	Μεταφραστής/ Επιμελητής
<i>Giorni, 16 febbraio 1925 - 17 agosto 1931</i>	2015	Sommavampagna/ Cierre	Stevanoni, Cr. (a cura di)
<i>Un poeta greco a Stoccolma</i> Οι δύο ομιλίες του Γιώργου Σεφέρη που εκφώνησε κατά την απονομή του Νομπέλ λογοτεχνίας στη Σουηδική Ακαδημία το 1963, μεταφρασμένες στα ιταλικά. Η έκδοση περιλαμβάνει ακόμα, σε ιταλική μετάφραση, τα δύο ποιήματά του Ο βασιλιάς της Ασίνης και Οι γάτες τ' Αη - Νικόλα	2016	Αιώρα/Αθήνα	Caracausi, M. (traduzione di)

Τίτλος έργου στα ιταλικά	Έτος έκδοσης	Εκδότης/πόλη	Μεταφραστής/ Επιμελητής
<i>G. Seferis, Le poesie</i>	2020	Crocetti/Milano	Crocetti, N. (a cura di)
<i>Alla maniera di G.S. e altre poesie</i>	2021 (δίγλωσση έκδοση – επιλογή ποιημάτων)	Αιώρα/Αθήνα	Caracausi, M. (traduzione di)
<i>Seferis. Diario di bordo, III... Cipro, dove mi predisce...</i>	2021	Quaderni di poesia Neogreca, 15/Palermo	Lavagnini, R.
Πίνακας 3			
Ο Νομπελίστας ποιητής Οδυσσέας Ελύτης			

Τίτλος έργου στα ιταλικά	Έτος έκδοσης	Εκδότης/πόλη	Μεταφραστής/ Επιμελητής
<i>Elytis Odisseo.Poesie [precedute dal Canto eroico e funebre per il sottotenente caduto in Albania]</i>	1952	Il Presente/ Roma	Vitti, M. (traduzione e note di)
<i>Elitis 21 poesie</i>	1968	Istituto Siciliano di Studi Bizantini e Neoellenici/ Palermo	Rotolo, V. (tradotte da)
<i>Elytis Odisseo Sole il primo</i>	1979	Guanda/Milano	Crocetti, N. (a cura di)
<i>Elytis Odisseo Le opere (Poesie- prosa)</i>	1982	Club degli Editori/ Roma – Milano	Vitti, M. (a cura di)
<i>Diario di un invisibile Aprile –</i>	1990	Crocetti/Milano	Minucci, P. M.

Τίτλος έργου στα ιταλικά	Έτος έκδοσης	Εκδότης/πόλη	Μεταφραστής/ Επιμελητής
<i>con 7 disegni di Alekos Fasianos</i>	(δύγλωση έκδοση)		
<i>Tre poemetti sotto bandiera ombra</i>	1993	Ponte alle Grazie/ Milano	Minucci, P. M.
<i>Kavafis, Seferis, Elitis: traduzioni</i>	1994	Feltrinelli/Milano	Vetta, M.
<i>Il metodo del dunque e altri saggi sul lavoro del poeta</i>	[1995]	Donzelli Editore/Roma	Minucci, P. M.
<i>[lo stesso con postfazione di Iulita Iliopulu]</i>	2011	Nuova ed. Accresciuta Donzelli Editore/Roma	

Τίτλος έργου στα ιταλικά	Έτος έκδοσης	Εκδότης/πόλη	Μεταφραστής/ Επιμελητής
<i>Elegie di Oxopetra. A occidente del dolore</i>	1997 (δύγλωση έκδοση)	Crocetti/Milano	Minucci, P. M.
<i>Il giardino che entrava in mare: poesie dal 1940 al 1996</i>	2004 (δύγλωση έκδοση)	Argo/ Lecce	Cazzulo M., Iliopulu, I.
<i>La materia leggera. Pittura e purezza nell'arte contemporanea</i>	2005	Donzelli Editore/ Roma	Minucci, P. M. [για το οποίο έλαβε το Κρατικό Βραβείο Μετάφρασης έργου ελληνικής λογοτεχνίας σε ξένη γλώσσα του Υπουργείου Πολιτισμού της Ιταλίας]

Τίτλος έργου στα ιταλικά	Έτος έκδοσης	Εκδότης/πόλη	Μεταφραστής/ Επιμελητής
<i>Monogramma nel mondo</i>	2006	Donzelli Editore/Roma	Minucci, P. M.
<i>Odisseas Elitis (Συνολική ανθολογία έργων)</i>	2010	Donzelli Editore/Roma	Minucci, P. M.
<i>Odisseas Elitis Un europeo per metà</i>	2010	Donzelli Editore, Roma	Minucci, P.M., Bintoudis, Chr. (a cura di)
<i>La Romiossini nella poesia neogreca. Da Solomos a Elitis</i>	2010	Istituto Giuliano di Storia, Cultura e Documentazion e/ Gorizia, Trieste	Sangiglio, C.

Τίτλος έργου στα ιταλικά	Έτος έκδοσης	Εκδότης/πόλη	Μεταφραστής/ Επιμελητής
<i>È presto ancora...</i>	2011	Donzelli Editore/Roma	Minucci, P. M.
Πίνακας 4			
Ο βραβευμένος ποιητής Γιάννης Ρίτσος			
<i>Epitaffio</i>	1965	E. Mazzocchi, Il Confronto 1, no. 4, Pavia	Rewttmeyer, N. (a cura di)
<i>Città indomita, XIII</i>	1967	Enzo Cea/Roma	Pontani, F.M.

Τίτλος έργου στα ιταλικά	Έτος έκδοσης	Εκδότης/πόλη	Μεταφραστής/ Επιμελητής
<i>Epitaffio e Makronis sos</i>	1970 (δίγλω σσο)	Guanda/Parma	Crocetti, N., Makris, D.
<i>Poesie</i>	1970	All'insegna del pesce d'oro/Milano	Pontani, F.M.
<i>Poesie inedite</i>	aprile 1971a	La Fiera Letteraria/Milano	Pontani, F.M.
<i>Contro la Grecia dei colonnelli rimangon o solo le parole</i>	maggio 1971b	La Fiera Letteraria/Milano	Pontani, F.M.

Τίτλος έργου στα ιταλικά	Έτος έκδοσης	Εκδότης/πόλη	Μεταφραστής/ Επιμελητής
<i>Prima dell' uomo</i>	1972 (δίγλωσσο)	Arnoldo Mondadori Editore/Milano	Pontani, F.M.
<i>Diciotto canzonett e della patria amara</i>	1974	Franco Riva/Verona	Pontani, F.M.
<i>Diciotto canzonett e per la patria amara</i>	1974 (δίγλωσσο)	Galleria Trentadue/Milano	Crocetti, N.
<i>Graganda e altre poesie</i>	1975 (δίγλωσσο)	Longo editore/Ravenna	Sangiglio, Cr.

Τίτλος έργου στα ιταλικά	Έτος έκδοσης	Εκδότης/πόλη	Μεταφραστής/ Επιμελητής
<i>La signora delle vigne</i>	[1976] 1987 (δίγλωσσο)	Guanda/Milano	Crocetti, N.
<i>Agamemnone</i>	1976	La Fiera Letteraria/Roma	Pontani, F.M.
<i>Antica fortezza</i>	1977	Collana grafica del "Testimonio"/ Trieste	Sangiglio, T.
<i>Epitaffio</i>	1977 (δίγλωσσο)	Giorgio Katos/Θεσσαλονίκη	Sangiglio, Cr.
<i>Tre poemetti (Crisante</i>	1977	Guanda/Milano	Crocetti, N.

Τίτλος έργου στα ιταλικά	Έτος έκδοσης	Εκδότης/πόλη	Μεταφραστής/ Επιμελητής
<i>mi, Elena, Ismene)</i>	(δύγλωσσο)		
<i>Poesie</i>	1978 (δύγλωσσο)	Newton Compton editori/Roma	Crocetti, N.
<i>Pietre, ripetizioni, sbarre, Poesie 1968- 1969</i>	[1978] 2004 2020	Feltrinelli/Milano	Crocetti, N.
<i>Pietre e parole. Sei poesie inedite e sei disegni su pietra</i>	1978 (δύγλωσσο)	All'insegna del pesce d'oro/Milano	Crocetti, N.

Τίτλος έργου στα ιταλικά	Έτος έκδοσης	Εκδότης/πόλη	Μεταφραστής/ Επιμελητής
<i>La pignatta affumicat a e Trasparen za invernale</i>	1978	Todariana/Milano	Sangiglio, Cr.
<i>Diari d' esilio (1948- 1950)</i>	1978	N. Giannotta/Catania, Verona	Sangiglio, Cr.
<i>Antica Fortezza</i>	1978	Collana Grafica del "Testimonio"/ Verona	Sangiglio, T.
<i>Gesti</i>	1978	Newton Compton Editori/Roma	Crocetti, N.

Τίτλος έργου στα ιταλικά	Έτος έκδοσης	Εκδότης/πόλη	Μεταφραστής/ Επιμελητής
<i>Elena</i>	1979	Niccolò Giannotta Editore/Catania, Verona	Sangiglio, Cr.
<i>Diari d' esilio (1948- 1950) II</i>	1979	Niccolò Giannotta Editore/Catania, Verona	Sangiglio, Cr.
<i>L' attacchin o</i>	1979	Sintesi/Palermo	Sangiglio, Cr.
<i>12 poesie su Kavafis</i>	1979	Tipografia La Ciclografica/Padova	Pontani, F.M.
<i>Monocordi. 336 poesie inedite di un verso</i>	1980 (δύλωσσο)	All'insegna del pesce d'oro/Milano	Crocetti, N.

Τίτλος έργου στα ιταλικά	Έτος έκδοσης	Εκδότης/πόλη	Μεταφραστής/ Επιμελητής
<i>Trasfusione (Poesie italiane)</i>	1980 (δίγλωσσο)	Einaudi/Torino	Crocetti, N.
<i>Il valore delle cose nude</i>	1980	Edizioni del Paniere/Verona	Sangiglio, Cr.
<i>Il mondo è uno</i>	1981	Vanni Scheiwiller. Alexander Iolas. Galleria Zarathustra/Milano	Crocetti, N.
<i>Erotica. Piccola suite in rosso maggiore. Corpo nudo. Parola carnale</i>	[1981] 1985 1987 2002	Crocetti/Milano	Crocetti, N.

Τίτλος έργου στα ιταλικά	Έτος έκδοσης	Εκδότης/πόλη	Μεταφραστής/ Επιμελητής
	2021		
<i>Quattro poemetti, Crisotemi -Ismene- Fedra- Elena</i>	1981	Feltrinelli/Milano	Crocetti, N.
<i>Lotteria. 1977</i>	1981	Edizioni del Paniere/Verona	Crocetti, N.
<i>Trittico italiano</i>	1982	Crocetti/Milano	Crocetti, N.
<i>L' albero della prigione e le donne</i>	1983	A.Lalli/ Poggibonsi	Sangiglio, Cr.

Τίτλος έργου στα ιταλικά	Έτος έκδοσης	Εκδότης/πόλη	Μεταφραστής/ Επιμελητής
<i>Il funambolo e la luna e altre poesie inedite</i>	[1984] 1987 2005 (δίγλωσσο)	Crocetti Editore/Milano Corriere della sera/Milano	Crocetti, N. Savino, E.
<i>Statuette di Tanagra</i>	[1984] 1987	Edizioni del Tornasole/Trieste	Sangiglio, T.
<i>Elena</i>	1985	Fiorini/Verona	Pontani, F.M.

Τίτλος έργου στα ιταλικά	Έτος έκδοσης	Εκδότης/πόλη	Μεταφραστής/ Επιμελητής
<i>Otto poesie inedite</i>	1987	[s.e.]/Trieste	Sangiglio, T.
<i>Le vecchie e il mare</i>	[1987] 2009	Lalli//Poggibonsi Mesogea/Messina	Sangiglio, Cr. Auteri, G.
<i>Tre corali</i>	1987 (δίγλωσσο)	Edizioni del Leone/Venezia	Sangiglio, T.
<i>Quarta dimensione. Crisotemi Ismene Fedra Elena Persefone</i>	[1993] 2013 2020	Crocetti/Milano	Crocetti, N.

Τίτλος έργου στα ιταλικά	Έτος έκδοσης	Εκδότης/πόλη	Μεταφραστής/ Επιμελητής
<i>Poesie scelte</i>	2001 (δίγλωσσο)	Edizioni della Comunità greco- orientale/Trieste	Sangiglio, T.
<i>Diciotto canzonett a della patria amara e altre poesie</i>	2009 (δίγλωσσο)	Argo/Lecce	Sangiglio, T.
<i>Il capolavoro mostruoso</i>	2011	Crocetti/Milano	Crocetti, N.
<i>Delfi: La sonata al chiaro di luna</i>	2012	Crocetti editore/Milano	Crocetti, N.

Τίτλος έργου στα ιταλικά	Έτος έκδοσης	Εκδότης/πόλη	Μεταφραστής/ Επιμελητής
<i>Quarta dimensione</i>	2013	Crocetti editore/Milano	Crocetti, N.
<i>Il loggione</i>	2018 (δίδλωσσο)	Aiora/Αθήνα	Caracausi, M.
<i>Neppure la mitologia. 36 poesie da 'Ripetizioni'</i>	2018 (δίδλωσσο)	Torri del Vento Edizioni/Palermo	Caracausi, M.
<i>Bianche macule sopra il bianco</i>	2019 (δίδλωσσο)	Torri del Vento Edizioni/Palermo	Caracausi, M.
<i>Elena</i>	2021	Morrone Editore/Florida	Amato, S.

Τίτλος έργου στα ιταλικά	Έτος έκδοσης	Εκδότης/πόλη	Μεταφραστής/ Επιμελητής
<i>Testimoni anze</i>	2022	Crocetti Editore/Milano	Crocetti, N.
<i>Grecità</i>	2022	Palermo University Press/Palermo	Rotolo, V.
<i>La signora delle vigne e Grecità</i>	2023	Crocetti Editore/Milano	Crocetti, N.
<i>Le più belle poesie I Ghiannis Ritsos</i>	2024	Crocetti editore/Milano	Crocetti, N.

Για την συγκεκριμένη παρουσίαση σε μορφή πίνακα των έργων του Γ. Ρίτσου έγινε χρήση από το: <https://lsn.seai.uniroma1.it/node/223>, το οποίο και εμπλουτίστηκε σε συνδυασμό με το εγχειρίδιο Σταυροπούλου, Ε.-Λ., *Βιβλιογραφία μεταφράσεων νεοελληνικής λογοτεχνίας*, ΕΛΙΑ, Αθήνα, 1986. Για την κατάρτιση των ανωτέρω πινάκων αντλήθηκαν πληροφορίες, όσον αφορά το μεταφραστικό έργο του F.M. Pontani σε περιοδικά, από το κείμενο του Γεράσιμου Ζώρα για τον FILIPPO MARIA PONTANI (1913-1983). Α΄ Η ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ, Β΄ ΑΝΑΓΡΑΦΗ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΩΝ (1935-1983)
Διαθέσιμο στην ΕΒΕ στο: <http://epet.nlg.gr/all1.asp?id=916&pg=0>

7. Διερεύνηση της μεταφραστικής παρουσίας με βάση τους παραπάνω πίνακες

7.1. Χρονολογική εξέλιξη της πρόσληψης της νεοελληνικής ποίησης στην Ιταλία

Τα βιβλιογραφικά δεδομένα που παρατέθηκαν πιο πάνω οδηγούν σε μια ενδιαφέρουσα εικόνα για την πρόσληψη και τη διάδοση της νεοελληνικής ποίησης στην Ιταλία. Στο επίκεντρο της έρευνάς μας βρίσκονται οι ανθολογήσεις και η μετάφραση ολόκληρων συλλογών. Η συστηματική εξέτασή τους επιτρέπει να αναδειχθούν οι βασικές φάσεις της ιταλικής υποδοχής των σημαντικότερων εκπροσώπων της Γενιάς του '30.

Όσον αφορά τη χρονολογική εξέλιξη και το ιστορικό πλαίσιο, παρατηρούμε ότι η πρώτη περίοδος (1949-1952) σηματοδοτεί την έναρξη του ενδιαφέροντος του ιταλικού κοινού για τη σύγχρονη ελληνική ποίηση αμέσως μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Το 1949 εκδίδεται η ανθολογία *Poeti greci d' oggi* από τον F.M. Pontani, ενώ την ίδια χρονιά εμφανίζεται και η πρώτη καταγεγραμμένη παρουσίαση του Γ. Σεφέρη στο περιοδικό *La Rassegna d'Italia*. Ο Ο. Ελύτης ακολουθεί το 1952 με τη μετάφραση των *Poesie* και του *Canto eroico e funebre per il sottotenente caduto in Albania* από τον M. Vitti.

Κατά τις δεκαετίες 1950-1960 αναπτύσσεται μια συνεχής παραγωγή ανθολογιών και ιστοριών της νεοελληνικής λογοτεχνίας από τους Pontani, Lavagnini, Vitti, Bertolucci, οι οποίες λειτουργούν ως προπαρασκευαστικό στάδιο για την εμφάνιση των συγκεκριμένων ποιητών κατά τα επόμενα έτη. Η πορεία αυτή συνεχίζεται και κατά τις επόμενες δεκαετίες έως και σήμερα με τα έργα των C.G. Sangiglio (1968, 1969, 1971, 1976), F.M. Pontani (1969, 2004), F. Maspero (1974), L. Olivetti (1974), P.M. Minucci (1992), N. Crocetti, F. Pontani (2010).

Η περίοδος 1963-1979 χαρακτηρίζεται από σημαντική αύξηση των μεταφράσεων, ιδιαίτερα μετά την απονομή των Βραβείων Νομπέλ, ενώ παράλληλα εμφανίζεται σταδιακά και ο Γ. Ρίτσος στην ιταλική εκδοτική παραγωγή. Από τη δεκαετία του 1980 έως τα τέλη του 20^{ού} αιώνα παγιώνεται η παρουσία του Ο. Ελύτη, με κυρίαρχους μεταφραστές τους N. Crocetti και P.A. Minucci. Τέλος, κατά την περίοδο 2000-2024 παρατηρείται διεύρυνση της μεταφραστικής δραστηριότητας μέσω νέων εκδοτικών οίκων, επανεκδόσεων και αυξανόμενου αριθμού δίγλωσσων εκδόσεων.

7.2. Γιώργος Σεφέρης – Η μεταφραστική του πορεία

Σχετικά με τον Γ. Σεφέρη, προηγείται η πρόωγη αναγνώριση του έργου του και αυξάνονται οι μεταφράσεις του κατά τη δεκαετία του '60. Πιο συγκεκριμένα, το 1962 στο περιοδικό *L' Approdo Letterario* ο F.M. Pontani παρουσιάζει ένα σχέδιασμα για την ποίηση του Γ. Σεφέρη και μετάφραση στα ιταλικά των ποιημάτων του: *Το ύφος της ημέρας, Μυθιστόρημα Ε', Μυθιστόρημα Κ', Με τον τρόπο του Γ.Σ., Τελευταίος σταθμός, Το ναυάγιο της «Κίχλης», Έγκωμη* καθώς και σημειώσεις¹²⁷. Στις δεκαετίες που ακολουθούν παρατηρείται μεταφραστική και εκδοτική έκρηξη. Ειδικότερα, μετά την απονομή του Βραβείου Νομπέλ το 1963, εκδίδεται η δίγλωσση συλλογή *Poesie* από τον F.M. Pontani και τις εκδόσεις Mondadori, η οποία επανεκδόθηκε το 1967 χωρίς το ελληνικό κείμενο. Αυτό λειτούργησε καταλυτικά στην εκδοτική του προβολή κάτι που φαίνεται από το μπαράζ μεταφράσεων αυτοτελών τόμων από το 1965 με το *Parole e marmi* σε μετάφραση F.M. Pontani από τις εκδόσεις Il Saggiatore, το 1966 το *Dodici poesie* και το *Tre poesie segrete* από τον B. Lavagnini και το Istituto Siciliano di Studi Bizantini e Neoellenici. Το 1968 F.M. Pontani επιμελείται το *Notte per una settimana* σε δίγλωσση έκδοση από τον εκδοτικό οίκο All'insegna del pesce d'oro και το *Tre poesie segrete* επίσης σε δίγλωσση έκδοση από τις εκδόσεις Arnoldo Mondadori. Ακολουθούν, το 1969 το *Poesie e Prose* σε έκδοση Fratelli Fabbri και το 1970 χ.έ. *Le gatte di San Nicola* σε μετάφραση F.M. Pontani. Επίσης το 1970 εκδίδεται από το Πανεπιστήμιο της Πάδοβα το συλλογικό έργο *Omaggio a Seferis*. Κατά τη δεκαετία του '70 εκδίδονται, το *Opere* το 1971 από τον UTET, στη σειρά *Scrittori del mondo: i Nobel* με εισαγωγή του V. Sereni και μεταφράσεις στα ιταλικά έργων του Σεφέρη από τον F.M. Pontani. Ακολουθεί το ίδιο έτος η μετάφραση του *Le gatte di San Nicola* από τον F.M. Pontani, αυτή τη φορά για το περιοδικό *La Fiera Letteraria*, το έργο *Giorgio Seferis, poeta dell' anima greca* του C.G. Sangiglio από τις εκδόσεις O.G.C. Στη συνέχεια, το έτος 1976 εκδίδεται το *Memoria di Seferis* του E. Crea από τις εκδόσεις Olschki, το έτος 1978 το *Ghiorgos Seferis* από τον M. Vitti και τις εκδόσεις La nuova Italia. Κατά τη

---

¹²⁷ Στην παρουσίαση των συγκεκριμένων μεταφρασμένων έργων καθώς και στα επόμενα, σπουδαία είναι η συμβολή του κειμένου του Γεράσιμου Ζώρα για τον F. M. Pontani (1913-1983). Α' Η ζωή και το Έργο του, Β' Αναγραφή Δημοσιευμάτων (1935-1983), ό.π.

δεκαετία του 1990 και συγκεκριμένα το 1994 εκδίδεται ανθολογία με τίτλο *Kavafis, Seferis, Elitis traduzioni* σε μετάφραση M. Vetta από τις εκδόσεις Feltrinelli. Κατά την εικοσαετία 2000-2021 εξακολουθεί η μεταφραστική και εκδοτική παραγωγή, ενώ εντοπίζεται μια ποικιλία όσον αφορά τους εκδότες και το μεταφραστικό ενδιαφέρον συγκεντρώνεται σε συγκεκριμένους μεταφραστές. Έτσι το 2000 ο T. Sangiglio παρουσιάζει το *Poesia greca contemporanea* από τις εκδόσεις Comune di Trieste, η R. Lavagnini το *Diario di bordo III* το 2003 από τις εκδόσεις Sallerio. Η M. Caracausi μεταφράζει το *Sei notti sull' Acropoli* το 2012 από τις εκδόσεις La Zisa, το 2016 μεταφέρει στα ιταλικά τις ομιλίες του Γ. Σεφέρη προς τη Σουηδική Ακαδημία στο *Un poeta greco a Stoccolma*, με την έκδοση να περιλαμβάνει σε ιταλική μετάφραση τα ποιήματα *Ο βασιλιάς της Ασίνης* και *Οι γάτες τ' Αη – Νικόλα* από τις εκδόσεις Αιώρα, το 2021 μεταφράζει το *Alla maniera di G.S. e altre poesie* στη δίγλωσση έκδοση από τις εκδόσεις Αιώρα. Στο μεταξύ, ο Cr. Stevanoni επιμελείται το 2015 το *Giorni, 16 febbraio 1925 - 17 agosto 1931* από τις εκδόσεις Sommavampagna, ο N. Crocetti το *G. Seferis, Le poesie* το 2020 από τις ομώνυμες εκδόσεις και η R. Lavagnini μεταφράζει το 2021 το *Seferis. Diario di bordo, III...Cipro, dove mi predisse...* στα Quaderni di poesia Neogreca.

7.3. Ο. Ελύτης – Η μεταφραστική του πορεία

Αναφορικά με τον Ο. Ελύτη, σύμφωνα με τους πίνακες, είχε προηγηθεί το 1968 η μετάφραση από τον V. Rotolo του *Elitis 21 poesie* στο Istituto Siciliano di Studi Bizantini e Neoellenici. Το 1979 ο N. Crocetti επιμελήθηκε το *Elytis Odisseo Sole il primo* από τις εκδόσεις Guanda, ενώ από την απονομή του Βραβείου Νομπέλ έως και σήμερα υπάρχει αυξανόμενη δραστηριότητα. Ο M. Vitti επιμελείται το 1982 το *Elytis Odisseo Le opere (Poesie-prosa)* από τις εκδόσεις Club degli Editori, με την P.M. Minucci να μεταφράζει το 1990 το *Diario di un invisibile Aprile – con 7 disegni di Alekos Fasianos* (αφορά δίγλωσση έκδοση του οίκου Crocetti), το 1993 το *Tre poemetti sotto bandiera ombra* από τις εκδόσεις Ponte alle Grazie, το 1995 το *Il metodo del dunque e altri saggi sul lavoro del poeta* από τις εκδόσεις Donzelli, το 1997 μεταφράζει το *Elegie di Oxopetra. A occidente del dolore* (αφορά δίγλωσση έκδοση από τις εκδόσεις Crocetti, το 2005 το *La materia leggera. Pittura e purezza nell'arte contemporanea* από τις εκδόσεις Donzelli και για το οποίο απέσπασε το Κρατικό Βραβείο Μετάφρασης έργου ελληνικής λογοτεχνίας σε ξένη γλώσσα του Διπλωματική εργασία

Υπουργείου Πολιτισμού της Ιταλίας, το 2006 το *Monogramma nel mondo* επίσης από τις εκδόσεις Donzelli, το 2010 τη συνολική ανθολογία έργων *Odisseas Elitis*, από τις εκδόσεις Donzelli. Το ίδιο έτος επιμελήθηκε μαζί με τον Chr. Bintoudis το *Odisseas Elitis Un europeo per metà*, από τις εκδόσεις Donzelli και το 2011 το *È presto ancora...* επίσης από τις εκδόσεις Donzelli. Στο μεταξύ το 1994 εκδίδεται ανθολογία με τίτλο *Kavafis, Seferis, Elitis traduzioni* σε μετάφραση M. Vetta, από τις εκδόσεις Feltrinelli, το 2004 εκδίδεται το *Il giardino che entrava in mare: poesie dal 1940 al 1996* (αφορά δίγλωσση έκδοση από τις εκδόσεις Argo) από τους Cazzulo M., Iliopulu, I. και το 2010 ο C. Sangiglio παρουσιάζει το *La Romiosini nella poesia neogreca. Da Solomos a Elitis* στο Istituto Giuliano di Storia, Cultura e Documentazione. Η ποίησή του αναγνωρίστηκε όχι μόνο ως κορυφαία, αλλά και ως μια ολοκληρωμένη αισθητική πρόταση για το μεσογειακό φως και τη σύγχρονη τέχνη και φαίνεται να γνωρίζει πιο σταθερή και μακροχρόνια εκδοτική παρουσία μετά τον θάνατό του.

7.4. Γ. Ρίτσος – Η μεταφραστική του πορεία

Σε ό,τι αφορά τον Γ. Ρίτσο, η υποδοχή του στην Ιταλία ξεκινά το 1965 με τη δημοσίευση του *Epitaffio* στο λογοτεχνικό περιοδικό *Il Confronto* από τον N. Rewttmeyer. Το 1967 ο F. M. Pontani εκδίδει στη Ρώμη, σε επιμέλεια του E. Crea, το *Città indomita XIII*, μια έκδοση εκτός εμπορίου με μετάφραση του ποιήματος *Ανυπότακτη Πολιτεία, XIII*, συνοδευόμενο από εισαγωγικό σημείωμα με το έργο του ποιητή, σηματοδοτώντας την έναρξη μιας συστηματικότερης μεταφραστικής παρουσίας του ποιητή. Κατά τη δεκαετία του 1970 η μεταφραστική δραστηριότητα εντείνεται σημαντικά. Πρωταγωνιστικό ρόλο διαδραματίζουν οι F. M. Pontani, N. Crocetti και Cr./T. Sangiglio, οι οποίοι μεταφράζουν τόσο μεμονωμένα ποιήματα όσο και σημαντικές ποιητικές συλλογές, όπως τα *Epitaffio e Makronisos*, *Poesie*, *Η σονάτα του σεληνόφωτος*, *Αγρύπνια*, *La signora delle vigne*, *Elena*, *Pietre, ripetizioni, sbarre* και *Diciotto canzonette della patria amara*. Πολλές από τις εκδόσεις είναι δίγλωσσες, συνοδεύονται από εισαγωγές και βιβλιογραφικά σημειώματα και γνωρίζουν επανεκδόσεις, γεγονός που μαρτυρά τη διαρκή απήχυσή τους. Η μεταφραστική παραγωγή κορυφώνεται τη δεκαετία του 1980, με κυρίαρχη μορφή τον N. Crocetti, ο οποίος μεταφράζει και εκδίδει μεγάλο αριθμό έργων του Ρίτσου, συμβάλλοντας καθοριστικά στην καθιέρωσή του στο ιταλικό αναγνωστικό κοινό. Παράλληλα, οι Cr. Sangiglio, T. Sangiglio

και F.M. Pontani συνεχίζουν να εμπλουτίζουν την ιταλική βιβλιογραφία με νέες μεταφράσεις. Από τη δεκαετία του 1990 έως σήμερα, η μεταφραστική παρουσία του Ρίτσου παραμένει αδιάλειπτη, κυρίως χάρη στον N. Crocetti, ο οποίος επανεκδίδει παλαιότερα έργα και μεταφράζει νέες συλλογές (*Quarta dimensione*, *Testimonianze*, *Grecità*, *Le più belle poesie*). Παράλληλα, μεταφραστές, όπως οι T. Sangiglio, M. Caracausi, S. Amato και V. Rotolo, συνεχίζουν να εμπλουτίζουν την ιταλική πρόσληψη του έργου του, επιβεβαιώνοντας τη διαχρονική του απήχηση.

7.5. Συγκριτική αποτίμηση των μεταφραστικών δεδομένων

Από τη μελέτη των πιο πάνω πινάκων καταλήγουμε σε μια γενική παραδοχή ότι οι μεταφράσεις ολοκληρωμένων ποιητικών συλλογών είναι αισθητά λιγότερες σε σύγκριση με τις μεταφράσεις μεμονωμένων ποιημάτων που δημοσιεύθηκαν σε ανθολογίες ή και περιοδικά. Συγκεκριμένα, παρατηρούμε ότι ο Γ. Σεφέρης αναδεικνύεται ο πρώτος λογοτέχνης, του οποίου η ποίηση αντιμετωπίστηκε με ιδιαίτερη προσήλωση και υψηλή εκτίμηση από τους μεταφραστές και τους κριτικούς και μεταφράζεται πρώτος, ο Ο. Ελύτης αποκτά συστηματική παρουσία αργότερα ενώ ο Γ. Ρίτσος έχει μεγαλύτερη αριθμητικά εκδοτική και μεταφραστική παρουσία. Επίσης, διαφορετικοί μεταφραστές λειτουργούν ως κεντρικοί διαμεσολαβητές για κάθε ποιητή, ενώ μετά το 1990 αυξάνονται οι δίγλωσσες εκδόσεις και μετά το 2000 κυριαρχούν συγκεκριμένοι εκδοτικοί οίκοι. Ο παρακάτω πίνακας αποτυπώνει συγκεντρωτικά και συνοπτικά, μέρος από τα παραπάνω στοιχεία.

Πίνακας 5

Ποιητής	Πρώτη μετάφραση	Εκδόσεις/μεταφράσεις	Κυριότεροι Μεταφραστές/ Επιμελητές	Εκδοτικοί οίκοι
Γ. Σεφέρης	1949	~ 25	F.M. Pontani	Παρατηρείται ποικίλος αριθμός εκδοτικών οίκων και ιδρυμάτων

Ποιητής	Πρώτη μετάφραση	Εκδόσεις/μεταφράσεις	Κυριότεροι Μεταφραστές/ Επιμελητές	Εκδοτικοί οίκοι
			(σε 10 περιπτώσεις)	
Ο. Ελύτης	1952	~17	P. M. Minucci (σε 9 περιπτώσεις)	Donzelli (σε 6 περιπτώσεις) Crocetti (σε 2 περιπτώσεις) και ποικίλοι άλλοι εκδοτικοί οίκοι ή ιδρύματα
Γ. Ρίτσος	1965	>50	F.M. Pontani (σε 9 περιπτώσεις) N. Crocetti (σε 23 περιπτώσεις) M. Caracausi (σε 3 περιπτώσεις)	Crocetti (σε 10 περιπτώσεις) και ποικίλοι άλλοι εκδοτικοί οίκοι ή λογοτεχνικά περιοδικά

Ποιητής	Πρώτη μετάφραση	Εκδόσεις/μεταφράσεις	Κυριότεροι Μεταφραστές/ Επιμελητές	Εκδοτικοί οίκοι
			κυρίως από το 2018 και μετά) Cr./T. Sangiglio (σε 17 περιπτώσεις)	

7.6. Οι διαμεσολαβητές της πρόσληψης: μεταφραστές, νεοελληνιστές και εκδότες

Τα δεδομένα των πινάκων δίνουν την εικόνα μέσα από την οποία αναδεικνύεται η πρόσληψη της νεοελληνικής ποίησης στην Ιταλία, η οποία δεν ήταν αποτέλεσμα μιας διάχυτης μεταφραστικής δραστηριότητας, αλλά στηρίχθηκε σε έναν μεγάλο αριθμό ακαδημαϊκών και νεοελληνιστών - φάρων του μεταφραστικού έργου.

Σε αυτούς εντάσσεται ο καθηγητής πανεπιστημίου F.M. Pontani, ο οποίος αποτελεί τον απόλυτο θεμελιωτή της πρόσληψης του ποιητικού έργου του Γ. Σεφέρη στην Ιταλία, καθώς μεταφράζει και επιμελείται το έργο του από το 1949 έως και τις αρχές της δεκαετίας του '70. Ωστόσο, το έργο του Σεφέρη προσελκύει εξίσου τον καθηγητή B. Lavagnini, τη δεκαετία του '60, τον καθηγητή και νεοελληνιστή M. Vitti, το 1978, τους καθηγητές Cr./T. Sangiglio, το 1971 και το 2000, τον E. Crea, το 1976, τον M. Vetta, το 1994, την καθηγήτρια R. Lavagnini, το 2003 και το 2021, τον Cr. Sevanoni, το 2015, την καθηγήτρια M. Caracausi, το 2012, το 2016 και το 2021, τον εκδότη N. Crocetti, το 2020. Διαπιστώνουμε λοιπόν ότι το μεταφραστικό ενδιαφέρον περνά από πολλές γενιές μεταφραστών, ακαδημαϊκών και εκδοτών και διατηρείται ζωντανό για πάνω από 70 χρόνια.

Η υποδοχή του Ελύτη μετά το 1990 χαρακτηρίζεται από μια εντυπωσιακή μεταφραστική πιστότητα και αποκλειστικότητα. Η καθηγήτρια πανεπιστημίου P.M. Minucci, μπορούμε να πούμε ότι είναι η «φωνή» του Ο. Ελύτη στην Ιταλία, καθώς από το 1990 έως το 2011 μονοπωλεί την επιμέλεια και μετάφραση του έργου του Ελύτη, κυρίως μέσα από τον εκδοτικό οίκο Donzelli. Σε αυτό το διάστημα μεταφράζει και επιμελείται 9

έργα. Είχε προηγηθεί ο καθηγητής και νεοελληνιστής M. Vitti το 1952 και το 1982, ο καθηγητής V. Rotolo το 1968. Στη συνέχεια ο M. Vetta το 1994, ο M. Cazzulo με την I. Iliorulu το 2004, ο C. Sangiglio το 2010.

Ο πολυματαφρασμένος Γ. Ρίτσος έτυχε θερμής υποδοχής από τους ακαδημαϊκούς με το βάρος «να πέφτει» στον καθηγητή F.M. Pontani, ο οποίος εμφανίζεται σε 9 έργα, ενώ το μονοπώλιο δείχνει να κατέχει ήδη από το 1970 έως και το 2024 με 23 έργα, με το διπλό του ρόλο ο N. Crocetti. Το μεταφραστικό έργο συμπληρώνεται από τους Cr./T. Sangiglio από το 1975 έως το 2009 και τον S. Amato το 2021 και την M. Caracausi κυρίως από το 2018.

Από τη επισκόπηση των πρώτων πινάκων, εντοπίζονται οι συνδετικοί κρίκοι για τις μεταφράσεις που ενώνουν ολόκληρη τη Γενιά του '30 στη Ιταλία. Αυτοί είναι ο B. Lavagnini, ο M. Vitti, ο N. Crocetti, ο F.M. Pontani, ο C.G. Sangiglio, η P.M. Minucci, οι οποίοι εμφανίζονται τόσο στις ανθολογίες πριν τη βράβευση των ποιητών όσο και στα έργα τους. Πιο συγκεκριμένα, ο καθηγητής και νεοελληνιστής B. Lavagnini ασχολήθηκε κυρίως κατά τη δεκαετία 1950-1960 με την ιστορία της λογοτεχνίας και τις μεταφράσεις, ανάμεσα σε αυτές και το *Tre poesie segrete* του Γ. Σεφέρη το 1966. Η καθηγήτρια R. Lavagnini ασχολήθηκε με πιο ειδικά θέματα μετάφρασης (*Diario di bordo III*) του Γ. Σεφέρη το 2003. Ο καθηγητής και νεοελληνιστής M. Vitti φαίνεται ότι λειτούργησε ως γέφυρα και για τους δύο ποιητές. Εισάγει τον Ελύτη το 1952, ανθολογεί και τους δύο το 1957 στο *Poesia greca del '900*, συνεχίζει με την *Introduzione alla poesia greca del Novecento* και τέλος υπογράφει τη μονογραφία για τον Σεφέρη το 1978 και το *Le opere (poesie-prosa)* του O. Ελύτη το 1982. Ο N. Crocetti με διπλό ρόλο, εκείνο του μεταφραστή και εκείνο του εκδότη, συνέβαλε καθοριστικά στην μακροχρόνια εκδοτική και μεταφραστική παρουσία του Ρίτσου από το 1970 έως το 2024 ενώ παράλληλα, εμφανίζεται ως ο συνδετικός κρίκος στην ύστερη περίοδο, καθώς το 2010 παρουσίασε μαζί με τον F. Pontani το ογκώδες και συγκεντρωτικό έργο του *Poeti greci del Novecento* για να φτάσει το 2020 με την επιμέλεια των *Ποιημάτων* του Σεφέρη. Είχε προηγηθεί το 1979 το *Il sole primo* του O. Ελύτη. Ο F.M. Pontani αναλαμβάνει να μεταφράσει Γ. Σεφέρη, ξεκινώντας με το *Poesie* το 1949 μέχρι το 1971 με το *Le gatte di San Nicola* και κυρίως Γ. Ρίτσο από το 1967 με το *Città indomita XIII* έως το 1985 με το *Elena*. Ο C.G. Sangiglio μετέφρασε και τους τρεις ποιητές όπως και ο T. Sangiglio. Η M. Caracausi μετέφρασε το 2021 το *Alla maniera di G.S. e altre poesie* και από το 2018 ασχολήθηκε με τον Γ. Ρίτσο. Κάποιοι από αυτούς έχουν μεταφράσει και

άλλους δημιουργούς της ίδιας γενιάς όπως ο M. Vitti τους N. Εγγονόπουλο και Α. Εμπειρίκο, ο V. Rotolo και ο Cr. Sangiglio έχουν μεταφράσει Ν. Βρεττάκο, ενώ μεταφράσεις έργων τους περιλαμβάνονται στο *Da Palamas a Vretakos. La moderna poesia greca* του F. Maspero και στο *Poeti greci del Novecento* των N. Crocetti και F. Pontani. Με αυτόν τον τρόπο η ιταλική νεοελληνιστική σχολή λειτούργησε ως δίκτυο διάδοσης του ελληνικού μοντερνισμού.

Όσον αφορά τους εκδοτικούς οίκους, πέρα από τον οίκο Crocetti, οι πανεπιστημιακές εκδόσεις συνέβαλαν στην ανάδειξη του έργου των Ελλήνων ποιητών και κυρίως εκεί όπου υπήρχαν έδρες Νεοελληνικών Σπουδών, όπως το Istituto Siciliano di Studi Bizantini e Neoellenici στο Palermo, οι εκδοτικοί οίκοι Guanda, Garzanti, Mondadori, Il Saggiatore, Feltrinelli, Sellerio, Donzelli, ανέδειξαν την ελληνική ποίηση πέρα από τα όρια των πανεπιστημιακών ιδρυμάτων, εντάσσοντας στις εκδόσεις και δίγλωσσα κείμενα. Χαρακτηριστικό της ιταλικής πρόσληψης των ποιητών υπήρξε η αυξανόμενη προτίμηση σε δίγλωσσες εκδόσεις. Συγκεκριμένα, από τη δεκαετία του '60 και εξής με το πρωτότυπο κείμενο στα ελληνικά δίπλα στη μετάφραση εντείνεται η προσπάθεια προσέγγισης ενός συγκεκριμένου και «εκπαιδευμένου» αναγνωστικού κοινού με ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη νεοελληνική λογοτεχνία. Δίγλωσσες εκδόσεις εμφανίζονται στα έργα του Σεφέρη και του Ελύτη με μια μέτρια συχνότητα ενώ το έργο του Ρίτσου όσον αφορά τα πρωτότυπα κείμενα, εμφανίζει μια εκτόξευση στη συχνότητα έκδοσης από το 1970 και ύστερα.

Όσον αφορά τις επανεκδόσεις, το έργο του Σεφέρη *Poesie* από τις εκδόσεις Mondadori και τον F.M. Pontani εκδίδεται το 1963 και επανεκδίδεται το 1967, το *Tre poesie segrete* από το Istituto Siciliano di Studi Bizantini e Neoellenici και τον B. Lavagnini εκδίδεται το 1966 και επανεκδίδεται το 1968 από τις εκδόσεις Mondadori και τον F.M. Pontani, το *Le gatte di San Nicola* εκδίδεται το 1970 σε περιορισμένα αντίτυπα από τον F.M. Pontani και επανεκδίδεται το 1971 από το λογοτεχνικό περιοδικό La Fiera Letteraria και τον F.M. Pontani. Στον Ελύτη το έργο *Il metodo del dunque e altri saggi sul lavoro del poeta* εκδίδεται το 1995 από τις εκδόσεις Donzelli και την P.M. Minucci και επανεκδίδεται σε νέα επαυξημένη έκδοση από τον ίδιο εκδοτικό οίκο με επίλογο της Ι. Ηλιοπούλου. Στο έργο του Γ. Ρίτσου συναντάμε επανεκδόσεις από το 1976 και μετά, οποίες και κορυφώνονται κατά τη δεκαετία 1980-1990. Οι επανεκδόσεις, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι συγκεκριμένοι εκδοτικοί οίκοι συνεχίζουν έως και σήμερα να εκδίδουν συγκεντρωμένες ανθολογίες ποιημάτων (π.χ. Crocetti το 2020 και το 2024 για Σεφέρη και Ρίτσο αντίστοιχα,

Donzelli το 2011 για τον Ελύτη και η ανθολογία του 2010 από τις εκδόσεις Mondadori) μας οδηγούν στη διαπίστωση ότι οι τρεις Έλληνες ποιητές έχουν πλέον ενταχθεί και εδραιωθεί στο ιταλικό μεταφραστικό πλαίσιο.

7.7. Δείκτες εκδοτικής υποδοχής και καθιέρωσης

Η παρουσία εισαγωγικών κειμένων, προλόγων, κριτικών σημειωμάτων σε συγγράμματα, του πρωτότυπου κειμένου και οι επανεκδόσεις αποτελούν έναν βασικό δείκτη για το πώς το ιταλικό κοινό υποδέχθηκε τους τρεις ποιητές. Ο παρακάτω πίνακας αποτυπώνει αυτές τις τάσεις:

Πίνακας 6

Ποιητής	Εισαγωγές Πρόλογοι Κριτικά σημειώματα	Παράλληλο κείμενο	Επανεκδόσεις
Γ. Σεφέρης	~20	4	~8
Ο. Ελύτης		3	~4
Γ. Ρίτσος		18	~20

Ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του '40 με αρχές της δεκαετίας του '50, κορυφαίοι Ιταλοί ακαδημαϊκοί όπως ο F.M. Pontani το 1949 με το *Poeti greci d'oggi* και το 1951 με το *La poesia greca d'oggi*, ο B. Lavagnini το 1954 (επανεκδοση το 1969) με το *La letteratura neoellenica* και ο M. Vitti το 1957 με το *Introduzione alla poesia greca del Novecento* εισάγουν τη νεοελληνική ποίηση στα ιταλικά γράμματα, ενώ στη συνέχεια, οι

ανθολογίες λειτούργησαν ως «γέφυρα». Όπως για παράδειγμα, το σύγγραμμα του F. Maspero, *Da Palamas a Vretakos. La moderna poesia greca*, το 1974, στο οποίο ανθολογείται η Γενιά του '30 δίπλα σε παλαιότερους ποιητές. Με αυτόν τον τρόπο γίνεται προσπάθεια δημιουργίας ενός ευρύτερου πλαισίου υποδοχής, με τους δύο νομπελίστες να παρουσιάζονται στο κοινό ως η κορυφή ενός ζωντανού λογοτεχνικού γίγνεσθαι.

Επιπλέον, η παράλληλη παράθεση του ελληνικού πρωτοτύπου (δίγλωσση έκδοση), η οποία για τον Σεφέρη ξεκινά το 1963 με το *Poesie*, με την πρώτη μεγάλη αυτόνομη παρουσίαση από τον εκδοτικό οίκο Mondadori, για τον Ελύτη, αργότερα, το 1990 με το *Diario di un invisibile Aprile* και για τον Ρίτσο το 1970 με το *Epitaffio e Makronisos*, μαζί με τις εκτενείς σημειώσεις και τους προλόγους οδηγούν στο συμπέρασμα ότι οι Ιταλοί εκδότες αντιμετώπισαν το έργο τους ως κλασικά κείμενα υψηλής αισθητικής αξίας, τα οποία απευθύνονται σε ένα συγκεκριμένο κοινό.

Τα συγγράμματα στα οποία εμφανίζεται υψηλή συχνότητα παρουσίας κειμένων με εκτενείς αναφορές στους εν λόγω ποιητές, αποδεικνύουν ότι οι ιταλικοί εκδοτικοί οίκοι και οι συγγραφείς δεν αντιμετώπισαν τους δημιουργούς ως αποκομμένες μονάδες, αλλά προσπάθησαν να «εκπαιδεύσουν» το ιταλικό αναγνωστικό κοινό, εντάσσοντας το έργο τους στο ιστορικό και πολιτισμικό πλαίσιο της γενιάς του '30 και της σύγχρονης Ελλάδας. Επιπλέον, διαφαίνεται ότι η αυτόνομη εκδοτική παρουσία των Σεφέρη και Ελύτη στην Ιταλία δεν υπήρξε ένα τυχαίο γεγονός, αλλά το αποτέλεσμα μιας συστηματικής προετοιμασίας του εδάφους μέσα από συλλογικές ανθολογίες και λογοτεχνικά περιοδικά.

Συνολικά, η μεταφραστική παρουσία των τριών ποιητών αποκαλύπτει ότι η υποδοχή της νεοελληνικής ποίησης στην Ιταλία, εξελίχθηκε μέσα από διακριτές ιστορικές φάσεις, οι οποίες συνδέονται με διεθνείς διακρίσεις, την παρουσία των νεοελληνικών σπουδών, τη δράση συγκεκριμένων ακαδημαϊκών, μεταφραστών, εκδοτικών οίκων. Οι μεταφράσεις δεν αποτελούν έναν δείκτη εκδοτικής παραγωγής, αλλά αποτυπώνουν τους μηχανισμούς εκείνους, μέσα από τους οποίους η νεοελληνική ποίηση εντάχθηκε σταδιακά στον ιταλικό λογοτεχνικό χώρο.

Συμπεράσματα – Συμβολή της έρευνας – Περαιτέρω έρευνα

Η παρούσα διπλωματική εργασία επικεντρώθηκε στη μελέτη της παρουσίας και της πρόσληψης των ποιητών της Γενιάς του '30 στον ιταλικό χώρο, αναδεικνύοντας τη συμβολή τους στη διαμόρφωση της νεοελληνικής λογοτεχνίας και τη διεθνή απήχηση του έργου τους. Η Γενιά του '30 σηματοδότησε την ανανέωση της ελληνικής λογοτεχνικής παραγωγής, αφού εισήγαγε νέες αισθητικές και ποιητικές τάσεις, έχοντας ως κύρια χαρακτηριστικά την εξωστρέφεια, τον δημιουργικό διάλογο με τα ευρωπαϊκά ρεύματα και την αναζήτηση μιας σύγχρονης ελληνικής ταυτότητας.

Σε αυτό το πλαίσιο εξετάστηκαν σημαντικοί εκπρόσωποι της γενιάς, με ιδιαίτερη έμφαση στους Γιώργο Σεφέρη, Οδυσσέα Ελύτη και Γιάννη Ρίτσο. Μεγαλύτερη βαρύτητα δόθηκε στους Σεφέρη και Ελύτη, καθώς η απονομή του Βραβείου Νομπέλ Λογοτεχνίας συνέβαλε καθοριστικά στη διεθνή αναγνώριση του έργου τους και στην ενίσχυση του ενδιαφέροντος για τη μετάφραση και την έκδοσή του στο εξωτερικό. Απαντήθηκαν ερωτήματα σχετικά με την παρουσία και την πρόσληψη των έργων τους, με έμφαση στην αποδοχή στην Ιταλία και τη συνεισφορά των βραβείων Νομπέλ στη επακόλουθη μεταφραστική δραστηριότητα, την ανάπτυξη της σχετικής κριτικής βιβλιογραφίας και την εκδοτική άνθιση. Παράλληλα, διαπιστώθηκε το αυξημένο ενδιαφέρον για το έργο του Γιάννη Ρίτσου, ειδικά καθώς αυτό συνδέθηκε με τα κοινωνικά και πολιτικά γεγονότα της εποχής και προσέλκυσε το ενδιαφέρον μεταφραστών και μελετητών.

Καθώς η έρευνα προχωρούσε, διαπιστώθηκε ιδιαίτερη προτίμηση στα έργα των βραβευμένων λογοτεχνών, όπως αποτυπώνεται στις μεταφράσεις και στις κριτικές μελέτες. Η διαδικασία συγγραφής ανέδειξε την ανάγκη για πιο εκτεταμένη και συστηματική μελέτη πρόσθετων πηγών και αναλυτική χαρτογράφησή τους. Παράλληλα, υπογραμμίζεται η αναγκαιότητα περαιτέρω έρευνας στην Ιταλία, προκειμένου να συλλεχθεί υλικό σε πραγματικό χρόνο σχετικά με τη μετάφραση έργων που δημοσιεύτηκαν σε περιοδικά και ανθολογίες.

Η παρούσα εργασία φιλοδοξεί να αποτελέσει ένα χρήσιμο σημείο αναφοράς για τους μελλοντικούς μελετητές, καθώς προσφέρει συγκεντρωμένο υλικό σχετικά με τους χώρους στους οποίους δραστηριοποιήθηκαν οι μεταφραστές, οι μελετητές και οι εκδότες των ποιητών της Γενιάς του '30 στον ιταλικό χώρο. Παράλληλα αναδείχθηκε η σημασία

προβολής της νεοελληνικής λογοτεχνίας στο εξωτερικό μέσα από το μεταφραστικό έργο και τη διαπολιτισμική επικοινωνία.

Στο μέλλον θα ήταν σημαντική μια περαιτέρω σχολαστική καταγραφή του συνόλου των ιταλικών μεταφράσεων των ποιητών της Γενιάς του '30. Επιπλέον, θα ήταν χρήσιμο να πραγματοποιηθεί μια αξιολόγηση των μεταφραστικών πρακτικών που εφαρμόστηκαν μαζί με την πρόσληψη του έργου τους από το αναγνωστικό κοινό και τους κριτικούς. Εξαιρετικά αποδοτική θα ήταν η επιτόπια έρευνα σε αρχεία πανεπιστημιακών και λοιπών ιδρυμάτων, βιβλιοθήκες, εκδοτικούς οίκους, ακόμα και επικοινωνία με τους εν ζωή μεταφραστές και μελετητές προκειμένου να εντοπιστεί υλικό που παραμένει έως σήμερα ανεξερεύνητο.

Συνοψίζοντας, η συμβολή της έρευνας έγκειται στην ενίσχυση της γνώσης για τη λογοτεχνική Γενιά του '30 και τη δυναμική της διεθνούς της απήχησης, ενώ θέτει τις βάσεις για πιο συστηματική καταγραφή και ανάλυση του μεταφραστικού έργου μεταξύ Ελλάδας και Ιταλίας, οδηγώντας στην πληρέστερη κατανόηση της διάδοσης της ελληνικής ποίησης στο εξωτερικό.

Παράρτημα Α'

Φωτογραφίες – άρθρα – συνεντεύξεις μεταφραστών – οπτικοακουστικό υλικό

[Γιώργος Θεοτοκάς-Γιώργος Σεφέρης, Προπύλαια] – από το οπισθόφυλλο Σαββίδης, Γ. Π., (φιολ. επιμ.), Γιώργος Θεοτοκάς & Γιώργος Σεφέρης, *Αλληλογραφία (1930-1966)*, Ερμής, Αθήνα, [1975], 1981

Στα μέρους του Γιώργου Σεφέρη.
Προς δημοσίευση.

Πάει καιρός που ήμαρ την έκδοσή να κρατήσω έχω από τα πολιτικά του τόπου. Προσέδοσα άλλοτε να το ελπίσω, αυτό δε σημαίνει διόλου πως μου είναι αδιάφορη η πολιτική ζωή μας.

Όσοι, από τα χρόνια εκείνα ως τώρα τελευταία έγραφα κατά κανόνα, «Άγγισμα τέτοια μέποτε». Τώρα έλασαν τα δυο δημοσιεύματα ως τις αρχές του 1967, και η κατοικημένη στίση μου (ότι έχω δημοσιεύσει τέτοια στην «Αθήνα» από τότε που φημιόμην ή ελευθερία) έδειχναν, μου φαίνεται άρκετά καθαρά τη σκέψη μου.

Μολαταύτα, μήνες τώρα, είσπένοναι μέσα μου και γύρω μου, άκοινα κι' ελπιόμενα, το χρέος να έχω ένα λόγο για τη σημερινή κατάσταση μας. Με όλα τα δυνατά συντομικά, να τ' είπα:

Εκείνοι που χρόνια από μας έχει εκβληθεί ένα καθεστώς άλλος διόλου αντίθετο με τα ιδεώδη για τα οποία κόλλησε ο κόπος μας και τόσο περπατήσαμε ο ένας μας, στην τελευταία κατηγόρια πόλεμο.

Είναι μια κατάσταση ύποπτης νύκτας, όπως πνευματικές άξεις κατορθώσαμε να κρατήσουμε ζωντανές, με πόνο και με κόπο, κι' αυτές να καταποντιστούν μέσα στη λάσπη στεκόμενα νερά, δε να μου είναι άσχημο να καταλάβω πως τέτοιες ζημιές δε λυγερύζουν ποτέ πολύ για άριστους άνθρωπους. Άνθρωποι δεν κινείται μόνο για 'αυτών τον κίνδυνο.

Όσοι και το διόχτησαν και το ζέσουν πως στις δικτατορικές καταφύσεις, ή άρχη μπορεί να μοιάζει εύκολη, όμως η τραγωδία περιμένει, αναπόφευκτη, στο τέλος. Το όραμα αυτού του τόπου μας θασάνει, συνειδητά ή άσυνείδητα, όπως στους παρακάτω χροσός του άσχημου. Όσο μένει η άνωμαλία, τόσο προχωρεί το κακό.

Είναι ένας άνθρωπος χωρίς κανένα άπλότως πολιτικό όραμα, και, μπορεί να το πω, μιλώ χωρίς φόβο και χωρίς κόπο. Ελέω μορσός μου τον γαρμό σου ως οδηγεί ή κατακείσε που κλάψε τον τόπο. Αύτη ή άνωμαλία πρέπει να σταματήσει. Είναι 'άντικειμενική.

Τώρα ζωντανίζω στη σκέψη μου. Παρακαλώ το θεό, να με φέρει άλλη φορά σε καλή μορφή να ξαναμίσω.

29 Μαρτίου 1969.

Σεφέρης

Η δακτυλογραφημένη δήλωση του Σεφέρη εναντίον της δικτατορίας

Πηγή: Γιώργος Σεφέρης *Εκατό Χρόνια από την Γέννησή του*, Ερμής, Αθήνα, 2000

Διπλωματική εργασία

Οι τελευταίες μέρες

MARTIN, a relatively young man, looks like a typical American. He is tall, with dark hair and a friendly smile. He is wearing a dark jacket over a light-colored shirt. He is standing in front of a plain background.

[illegible][illegible]

Ὁ Σεφέρης
κι' ἡ γλώσσα
(Πρόχειρες σημειώσεις)

Σ VINCENZO di Amadeo Italia, 1898, pittore, decoratore, disegnatore, nato a Milano nel 1898, dove ha una casa di lavoro. Ha studiato alla scuola di Brera, e ha fatto un anno di tirocinio presso il maestro Giovanni Segantini. Ha lavorato per il teatro, ha fatto disegni per la casa di Brera, ha fatto disegni per la casa di Brera, ha fatto disegni per la casa di Brera.

[illegible][illegible]

TAKH ZIN

[illegible]

and the importance of the lowest frequency and then with the value of the material. It is said to be a common mistake to think that the lowest frequency, with the highest value of the material, is the best. It is said to be a common mistake to think that the lowest frequency, with the highest value of the material, is the best. It is said to be a common mistake to think that the lowest frequency, with the highest value of the material, is the best.

OSSERVARE attentamente, prima del consumo ogni preparato per la nutrizione e la idratazione dei bambini, ed osservare con attenzione ogni cambiamento nell'aspetto e nel comportamento del bambino. Se si osserva un sintomo di allergia, come eruzione cutanea, gonfiore, vomito o diarrea, consultare immediatamente il medico.

ΟΡΟΥΛΟΥ

Είπατε στην συνάντησή, στην συν-
διάσκεψη, στην παρουσίαση. Είπατε
στον κόσμο ότι έχετε πετύχει, ότι
είστε η πρώτη συνάντηση της αμε-
ρικής με την ελληνική, με την
ευρωπαϊκή, με την ασιατική. Είπατε
στον κόσμο, στην Ελλάδα, στην
Ευρώπη, στην Ασία, στην Αφρική
και στην Ουκρανία ότι είστε η
πρώτη συνάντηση της αμερικής
με την ελληνική, με την ευρωπαϊκή,
με την ασιατική, με την αφρικανική
και με την ουκρανική. Είπατε
στον κόσμο ότι είστε η πρώτη
συνάντηση της αμερικής με την
ελληνική, με την ευρωπαϊκή, με την
ασιατική, με την αφρικανική και
με την ουκρανική. Είπατε στον
κόσμο ότι είστε η πρώτη συνάντηση
της αμερικής με την ελληνική,
με την ευρωπαϊκή, με την ασιατική,
με την αφρικανική και με την
ουκρανική. Είπατε στον κόσμο
ότι είστε η πρώτη συνάντηση της
αμερικής με την ελληνική, με την
ευρωπαϊκή, με την ασιατική, με την
αφρικανική και με την ουκρανική.
Είπατε στον κόσμο ότι είστε η
πρώτη συνάντηση της αμερικής
με την ελληνική, με την ευρωπαϊκή,
με την ασιατική, με την αφρικανική
και με την ουκρανική. Είπατε
στον κόσμο ότι είστε η πρώτη
συνάντηση της αμερικής με την
ελληνική, με την ευρωπαϊκή, με την
ασιατική, με την αφρικανική και
με την ουκρανική. Είπατε στον
κόσμο ότι είστε η πρώτη συνάντηση
της αμερικής με την ελληνική,
με την ευρωπαϊκή, με την ασιατική,
με την αφρικανική και με την
ουκρανική. Είπατε στον κόσμο
ότι είστε η πρώτη συνάντηση της
αμερικής με την ελληνική, με την
ευρωπαϊκή, με την ασιατική, με την
αφρικανική και με την ουκρανική.

8

Είπατε στον κόσμο
ότι είστε η πρώτη συνάντηση της
αμερικής με την ελληνική,
με την ευρωπαϊκή, με την ασιατική,
με την αφρικανική και με την
ουκρανική. Είπατε στον κόσμο
ότι είστε η πρώτη συνάντηση της
αμερικής με την ελληνική, με την
ευρωπαϊκή, με την ασιατική, με την
αφρικανική και με την ουκρανική.

α.κ.α.α.α.

‘Ενα γράμμα γιά τήν ‘Ακαδημία

Το 1965, 4 δεκάετηρες και επτάκι πέλας του μοναχού Κωνσταντίνου Κωνσταντίνου της δεκά-
βης, γ' τάξης διαβιβάσαντες, τις γραμμάτιες με σκοπό να ε'λθουν Ιεροσολίμ με άλλες
τις δεκάετηρες Αθηνών. Ο Κωνσταντίνος Ιεροσολίμ του άγιου τόπου άρτίως με προσέδωκε παλαιόν

ATTRE ES 20/6/65
ADRA (N)

[illegible]

ΤΟ ΒΗΜΑ, 26.9.1971, Ιστορικό Αρχείο ΤΟ ΒΗΜΑ & ΤΑ ΝΕΑ

Μάριο Βίττι, Πως «έμπλεξα» με τη γενιά του '30

(Απόσπασμα από τη συνέντευξη στον Γ.Ν.Μπασκόζο, 2001)

Η γενιά του '30 δεν έφυγε ποτέ από την προσοχή των μελετητών, τα έργα της επανεκδίδονται συνεχώς ενώ οι φιλόλογοι προσθέτουν νέες οπτικές. [...] Πρόσφατα σε μια συνομιλία μας ο Μάριο Βίττι σημείωσε τις δυσκολίες που είχε να «βουτήξει» σε αχαρτογράφητα νερά εκείνη την εποχή και να δώσει την πρώτη πρόωμη μελέτη για την ομάδα εκείνων των λογοτεχνών που έμεινε στα χρονικά της ελληνικής γραμματείας ως γενιά του '30.

Κύριε Βίττι πώς εκτιμάτε σήμερα τη γενιά του '30 , όρος αμφισβητούμενος , αφού υπάρχουν τεράστιες διαφορές ανάμεσα σε όσους κατατάσσονται σε αυτήν;

Η μελέτη μου για την Γενιά του Τριάντα είναι ένα ντοκουμέντο της εποχής εκείνης. Πρέπει να την τοποθετήσουμε μέσα στα ιστορικά και πολιτισμικά συμφραζόμενα της εποχής. Γεγονός είναι ότι κανείς πριν από αυτή την απόπειρα δεν είχε αναμετρηθεί με το θέμα. Ο προβληματισμός μου διαμορφώθηκε μέσα από μια προοπτική από έξω από την Ελλάδα. Την πρώτη φορά που βρέθηκα μπρος σε αυτό το πρόβλημα ήταν όταν ένας εκδότης της Πάρμα, ο περίφημος Ugo Guanda, που παράγγελλε τα βιβλία αφού τα είχε συζητήσει με τους συγγραφείς, και που ήταν ειδικευμένος στην ποίηση, μου ζήτησε μία ανθολογία της ελληνικής ποίησης του Εικοστού αιώνα. Το βιβλίο κυκλοφόρησε, σε πρώτη έκδοση, το 1957. Η εισαγωγή σχεδόν εκατό σελίδων, έχει στο τέλος «Υδρα 1955».

Μέχρι τότε δεν υπήρχε στην Ελλάδα καμιά μελέτη συνολική που να συμπεριλάμβανε, σε ιστορική τάξη αυτό που σήμερα εννοούμε με τον συμβατικό όρο «Γενιά του Τριάντα», ούτε καν σχετικά με τους ποιητές που είχαν για όργανο το περιοδικό *Τα Νέα Γράμματα*. Το βιβλίο του Α. Καραντώνη *Εισαγωγή στη νεώτερη ποίηση* κυκλοφόρησε το 1958. Το ίδιο κενό υπήρχε και όσον αφορά την πεζογραφία.

Όμως γνωρίζατε αρκετούς από αυτούς, δεν ήταν αυτό μία καλή πηγή;

Η βιβλιογραφική ανεπάρκεια δεν μπορούσε να βοηθηθεί ούτε από τις προσωπικές επαφές. Όταν πρωτοβρέθηκα στην Αθήνα, το 1947 ή το 48, με τους Έλληνες να σφάζονται στον Εμφύλιο, μπήκα σε πολλούς κύκλους με πρωταγωνιστές ανθρώπους διαφορετικών γενεών. Λόγου χάρη ο Τάκης Παπατσώνης, ο Ι.Μ. Παναγιωτόπουλος, ο Κλέων Παράσχος, μα ακόμη και ο Σεφέρης, όλοι τους ήταν της γενεάς του Καρυωτάκη. Ταυτόχρονα έκανα παρέα με τον Ελύτη, τον Α.Μάτσα, τον Δικταίο, τον Σαχτούρη, τον Ν.Βαλαωρίτη. Ανάμεσα στους πεζογράφους συναντούσα τον Μυριβήλη (γ.1892), τον Κοσμά Πολίτη (γ. 1888). Όλοι τους ήταν ακμαίοι, δραστήριοι, μέσα στα πράγματα. Η σαφώς μεταπολεμική γενιά ήταν ακόμη άφαντη, θα ερχόμουν σε επαφή μαζί της αργότερα.

Θέλω να πω ότι αυτή η ποικίλη κοινωνία συγγραφέων που είχα το προνόμιο να σχετιστώ ή και να πιάσω φιλία πολύχρονη με αρκετούς από αυτούς, ήταν, βεβαίως, ένα προνόμιο για μένα, αλλά δεν βοηθούσε καθόλου στο να ξεχωρίσω τον ρόλο του καθενός μέσα στην «ιστορία»... [...] Η προσωπική επαφή δεν βοηθούσε την μελέτη, που μπορούσε να γίνει μόνο μέσα από τα βιβλία, τα περιοδικά, τέλος μόνο μέσα από την λεγόμενη έρευνα.

Έχοντας γράψει την Ιστορία της Ελληνικής Λογοτεχνίας σκέφτεστε σήμερα ότι – στο πλαίσιο των εποχών που εξετάσατε – κάτι της λείπει και θα θέλατε να το συμπληρώσετε;

Καλοσύνη σας να πιστεύετε ότι εγώ στα σχεδόν εκατό μου χρόνια ηλικίας θα είχα τα κότσια να διαβάσω και να παρακολουθώ όλη τη λογοτεχνική κίνηση της Ελλάδας ώστε να μπορώ να συμπληρώσω ή να αλλάξω κάτι από την Ιστορία μου!

Νομίζετε ότι η ελληνική λογοτεχνία παρακολουθεί ισότιμα την παγκόσμια;

Και βέβαια η ελληνική λογοτεχνία (παρ)ακολουθεί ισότιμα, την ίδια ροή με την παγκόσμια. Οι άνθρωποι που γράφουν επαγγελματικά στην Ελλάδα σήμερα δεν είναι καθόλου απομονωμένοι. Κάθε άλλο, εξάλλου το ίδιο συμβαίνει και με τα παγκόσμια πολιτικά και πολιτισμικά ζητήματα. Από την άλλη πλευρά το ενδιαφέρον των ξένων αναγνωστών για το ελληνικό βιβλίο δεν θα μπορούσε να εξηγηθεί αν δεν υπήρχε αυτό το ίδιο κλίμα σε παγκόσμιες διαστάσεις.

Υπάρχουν αλλαγές στη σύγχρονη λογοτεχνία που σας ενθουσιάζουν, σας σοκάρουν, σας κάνουν σκεπτικό ή πολύ αισιόδοξο , και ποιες;

Να με ενθουσιάζουν; Λίγο δύσκολο, λόγω χαρακτήρα και λόγω... ηλικίας!

Διαθέσιμη στο: <https://www.oanagnostis.gr/mario-vitti-pos-emplexa-me-ti-genia-toy-30-synenteyxi-ston-g-n-mpaskozo/>

MARIO VITTI Νεοελληνιστής.

Αγγελάκος, Κ. (σενάριο – σκηνοθεσία), *Παρασκήνιο*, ΕΡΤ, 2012-2013, διαθέσιμο στο: https://www.youtube.com/watch?v=fG_VYOBLOvU

«Η ποίηση θα χωνέψει τις εμπειρίες της εποχής μας»

• ΤΗΣ ΣΤΥΛΙΑΝΗΣ ΜΠΕΛΟΓΙΑΣ

Ο Μάριο Βίττι είναι μια γυμναστική φιλοσοφία για το ελληνικό πράγμα. Μοιράζει τον χρόνο του ανάμεσα στην Ιταλία και την Ελλάδα. Πιο συγκεκριμένα ανάμεσα στη Ρώμη και την Υόρρα που στις 20 Αυγούστου τον πήραν και τον αναπαύει επίγειο δαίμον. Με αυτή την αφορμή έγινε και η συνέντευξή μας.

Γεννήθηκε στην Ενωμένη Πολιτεία από μητέρα Ρωμά και έναν πατέρα δούκα. Έγινε πανεπιστημιακός καθηγητής και πρόεδρος της Ιταλικής Ένωσης των Νέων Ελλήνων Επιστητών.

Αποφασιστές μελέτες είναι αυτές που τον έφεραν να γεννηθεί το 1926 - σε έναν θεωρητικό διάλογο με όσα συμβαίνουν στην ελληνική λογοτεχνία. Η αναγκαστική απόλυση από τη χώρα μας τον επέτρεψε μόνο στο χρόνο να διατηρήσει την αντίληψη της σωφίας του. Ένα στοιχείο που αναδεικνύει τη δύναμη του νοήματος.

Η μεγάλη του συσκευασία αποτυπώθηκε σε ένα σενάριο οφθαλμών μελέτης για σημαντικές μορφές, για κρίση ζητήματα ή καθόλου σαφείς της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Μάλιστα για το έργο του Γιώργου Σαράντη και του Οδυσσέα Ελύτη, για την ιδεολογική φύση και τη λειτουργία της ελληνικής λογοτεχνίας, για τη Γενιά του '30 και όλα τα άλλα πολιτικά θέματα με τα επιτεύγματα του σύγχρονου ελληνικού πνεύματος. Υπήρξε πολέμιος «προσβετικής» του ελληνικού πολιτισμού στη γερμανική χώρα, στην κρίση εποχή μετά τον δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Η

Γιάννης Βίττι
Μάριο Βίττι
Με τον πατέρα του

ελληνική λογοτεχνία κρυφά στον Βίττι τη δεύτερη γέννηση του παλαιότερου κεφάλου του σύγχρονου ελληνικού θέματος ή διάλογος του Νικολάου Σοφοπούλου, του δημοκρατικού δρόμου «Ευθύνη» (Πανεστία 1946) του Οδυσσέα Ελύτη. Από τη Σελήνη και δύο άλλων κεφάλων του Αλφρέου Κάλβου. Ο Βίττι ανακάλυψε και έκανε γνωστό το βιβλίο ενός απόλυτου Έλληνα συγγραφέα, που δημοσιεύθηκε στην Ιταλία της Ρωμανίας το 1870, με τίτλο «Η στρατιωτική ζωή στην Ελλάδα».

Το σύνθετο έργο του κορυφώθηκε με τη συγγραφή της Ιστορίας της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, έργο στη δεκαετία του '70, η οποία προσέφερε μια νέα μορφή, μια νέα προσέγγιση στην λογοτεχνική κριτική του ελληνικού λαού. Γίνοντας μια δυνατή έκδοση της διασύνδεσης των κοινωνικών εξελίξεων και της λογοτεχνικής παραγωγής. Οι μεταφράσεις και οι επανεκδόσεις της Ιστορίας του (η τελευταία μορφή της κυκλοφόρησε το 2016 από τις εκδόσεις Ca' Foscatti).

Το Πανεπιστήμιο της Βενετίας το έδωσε την ευκαιρία να ανακαταστεί το δεδομένο και να εμπλουτιστεί ή να αναθεωρηθεί το συγγραμμάκι του, δίνοντας σταδιακά μια πληρότητα στην κριτική της ιστορίας της νεοελληνικής λογοτεχνίας.

• **Πώς βιώνει αυτή την παράδοση εποχή του Covid-19;**
Οι μεταφράσεις που γράφει να αφιερώσει, αποστασιοποίηση και τα λοιπά, με ενσπείρων επειδή οδηγούν τον πληθυσμό σε κρίση κοινωνική και οικονομική. Είναι προσωπικά και τη

γονικά μου δεν μας πλύνουν ιδιαίτερα επειδή λόγω ηλικίας έχω μια πιο ακίνητη δράση. Είπα μόνοι μου να περπατήσω. Μένω να περπατήσω από πριν και το πόδι γίνεται έτσι κι αλλιώς πιο σπένιο και περίεργο.

• **Αλλάζουν οι σχέσεις των ανθρώπων. Η αποστασιοποίηση γίνεται πιο νόμος. Θα αλλάξουν όμως μορφή η ποίηση και η λογοτεχνία;**

Η ποίηση έχει έναν δυνατό παράγοντα και κρύβεται από πολλούς είδους εμπειρίες. Αποσβεστικές θα κινούνται και τις νεότερες εμπειρίες της εποχής μας.

• **Η σύγχρονη Ελλάδα, τα γράμματα και ο πολιτισμός της βρίσκουν σε σας έναν δέσμο με τη ζωή. Πώς άρπασαν όλα;**

Όλα άρπασαν πολύ νωρίς, όταν πήγαμε στην Αθήνα. Αγαπούσε τη λογοτεχνία, με αποσπασμόν και το πολυάριθμο και τη ελληνική, και όπως συμβαίνει με τις φίλες και έθεσε να βάλουμε σε επαφή δύο φίλους που αγαπούσαν αλλά δεν γνωρίζονταν ο ένας με τον άλλον. Ο ένας ήταν αρχιτέκτονας, να δώσω να γνωριστούν οι δυο με τους δε. Περιμένοντας παραμένοντας στη μέση της βόρας της νεοελληνικής

Γραφείο με κοσμοπολίτικη θέα ...

ΤΟ ΝΟΡΦΟΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ είναι η Τρανζίς και ο άλλος Υόρρα διοργανώνουν και παρουσιάζουν την έκθεση φωτογραφίας «Η Υόρρα για τον Mario Vitti: Γραφείο με θέα, φωτογραφίες 1948-1981» στην ανακαινισμένη αίθουσα τέχνης και πολιτισμού «Μελίνα Μερκερή» (πρώην Λογοδοκτήριον). Στον ίδιο χώρο, την ημέρα των γεγονότων, την παρασκευή 14 Αυγούστου, έγινε η επίσημη για την αναγόρευση του Μάριο Βίττι σε επίτιμο δόκτορα της Υόρρας. Για τον μεγάλο ελληνιστή μέλλον οι δασκάλους Κωνσταντίνος, συγγραφέας και διευθυντής του **MET**, Σπυριδών

Αμπαζοπούλου, σύγχρονος καθηγητής Νεοελληνικής Φιλολογίας στο ΑΠΘ, Ευκλείδης Γαλαντάσης, καθηγητής Νεοελληνικής Φιλολογίας στο ΕΚΠΑ. Η έκθεση θα διαρκέσει μέχρι τις 14/9.

Μέσα από τις φωτογραφίες του Βίττι παρουσιάζονται πρόσωπα και πράγματα της λογοτεχνίας μας μιας τριακονταετίας, αλλά και του κοσμοπολίτικου λόγου περιβάλλοντος στο οποίο έζησε και έγραψε ο συγγραφέας. «Ήταν όλες φίλες μου, άλλες περισσότερο, άλλες λιγότερο, με όλους τους φωτογράφους». Απαικώς αναφέρει ο Βίττι. Το βιβλίο «Mario Vitti. Γραφείο με θέα,

φωτογραφίες 1948-1981» εκδόθηκε το 2007 από το **Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τρανζίς** σε επιμέλεια και επιμέλεια του Γιάννη Καράλη. Το αρχείο του φωτογράφου, ύψους από δωδεκά του ίδιου, αποδίδει πλέον στο **MET**.

Στο «Γραφείο με θέα» του Μάριο Βίττι βρίσκονται οι άνθρωποι που γνώρισαν: ο Γιώργος Σαράντης, ο Οδυσσέας Ελύτης, ο Μανώλης Αναγνωστάκης, ο Μ. Καρυπίδης, ο Τζορτζίνι Κίρκις, ο Τζορτζίνι Ουγκάρτι, ο Γιώργος Καταμπελίνης, ο Σπυρίδης Τσίρκας, ο Τίμης Σαββίδης, ο Μίχης Θεοδωράκης, ο Μάνος Χατζιδάκις, ο Σπύρος Βασιλει-

ας, ο Γιάννης Μόραλης και πολλοί άλλοι συνάντησαν τον ασπράχμο κόσμο του. Έναν κόσμο τον οποίο άρπασε να καταγράψει από τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια στην Ελλάδα ως και τη Μεταπολίτευση. Ήταν οι άνθρωποι του Μάριο Βίττι, οι δεκάδες και μέρες φωτογραφίες βίβλου με πρόσωπα που ο κόσμος με τον τρόπο του και από τη μεταρρύθμιση βουλή βολή στην ανθρώπινη κατάσταση. Ποιές, συγγραφείς, μουσικοί, ζωγράφοι, καλλιτέχνες στους δρόμους της Αθήνας, αλλά και της Ρώμης και του Παρισιού ή και σε εσωτερικούς χώρους που μετατρέπονται σε σκηνές καταιγισμών στην αίσθηση την τότε ανακατασκευάζει με την ιδιότητα της φωτογραφίας ότι αυτό υπήρξε κάποια πραγματικότητα. Αλλά στο παρελθόν.

ΠΟΡΤΡΕΤΑ ΤΩΝ ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΩΝ/ΤΡΙΩΝ
ΚΑΙ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΣΤΩΝ/ΤΡΙΩΝ ΤΟΥ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ

Επιμέλεια: ΑΝΤΩΝΗΣ Δ. ΣΚΙΑΘΑΣ, ΑΛΕΞΗΣ ΖΗΡΑΣ, ΑΝΝΑ ΑΦΕΝΤΟΥΛΙΔΟΥ

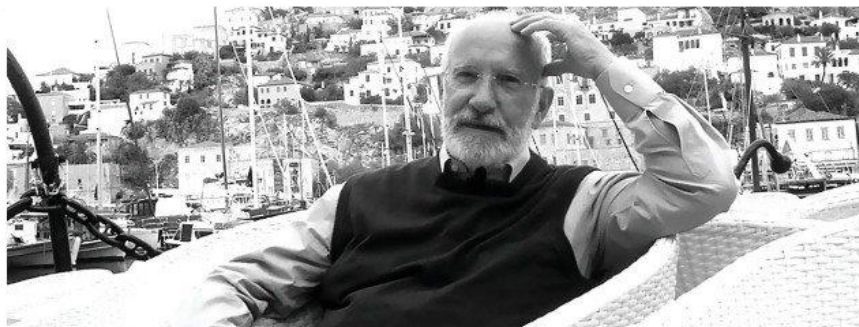
MARIO VITTI (1926 – 2023)

Ενας μέγιστος νεοελληνιστής

Του ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΑΝΤ. ΑΝΔΡΙΟΠΟΥΛΟΥ

Στα βόρεια περίχωρα της Ρώμης, στη μεσαιωνική πόλη Βιτέρμπο, έζησε τον περισσότερο χρόνο της ζωής του ο μέγας Ιταλός νεοελληνιστής Μάριο Βίτι, «αποκολλόμενος με τα αγαθά της γης και των γραμμάτων». Εκεί και πέθανε πλήρης ημερών, σε ηλικία 97 ετών, την Τρίτη 14 Φεβρουαρίου 2023. Ο Μάριο Βίτι γεννήθηκε από Ιταλό πατέρα και Ρωμιά μητέρα στην Κωνσταντινούπολη το 1926, και από το 1946 έζησε στην Ιταλία, όπου σταδιοδρόμος ως καθηγητής της νεοελληνικής φιλολογίας στην ανώτατη παλιή εκπαίδευση. Τμήθηκε με τον τίτλο του επίσημου διδάκτορα φιλολογίας από τα Πανεπιστήμια της Θεσσαλονίκης, του Παρισιού και της Λειψκίας. Ερευνητής γραμματόλογος, μεταφραστής της ελληνικής λογοτεχνίας στα Ιταλικά και μελετητής της ποίησης του Σκαφρα και του Ελύτη, συνέγραψε μεταξύ άλλων τα έργα *Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας* (1978, 2003), *Η Γενιά του Τριάντα. Ιδεολογία και μορφή* (1977) και *Ιδεολογία και μορφή της ελληνικής ποίησης* (1974), συμβάλλοντας στη μελέτη του μοντερνισμού, της ηθρογραφίας, αλλά και στην ιστορική, δυτική προοπτική της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Η *Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας* του Μάριο Βίτι, έχει επικρατήσει διεθνώς στον πανεπιστημιακό χώρο, αλλά και στο καλλιτεχνικό κοινό.

Ενδεικτικό της ερευνητικής εργασίας και της επιστημονικής μεθοδολογίας του είναι ότι περιλαμβάνει και πρόσωπα λογοτεχνικά σημερινά, όπως τον λόγο Φαναριώτη Διονύσιο Φωτεινό, ο οποίος καταγόταν «εκ Παλαιών Πατρών» και έζησε στην Ρουμανία, λίγο πριν την Επανάσταση του 1821. Ο Μάριο Βίτι αναφέρεται στο έργο «Νέος Ερωτόκριτος» του Διονυσίου Φωτεινού, το οποίο αποτελεί μία παράφραση του «Ερωτόκριτου», του γνωστού κρητικού έργου του Βισσέντζου Κορνάρου, που ήταν εξαιρετικά δημοφιλές στη Ρουμανία. Πρόκειται για μία έμμετρη διασκευή σε καθαρεύουσα φανταστική γλώσσα. Ο Μάριο Βίτι δεν φρονεί ότι ο «Νέος Ερωτόκριτος» είναι υψηλή ποίηση, χαρακτηρίζει ωστόσο «καλοπροαίρετη την ενέργεια του Διονυσίου Φωτεινού να παραφράσει τον «Ερωτόκριτο», με σκοπό να τον καταστήσει προσβάσιμο στο «γένος» των «παιδαγωγικών Γραικών». Το 2006, για να τιμηθούν τα 50χρονα του Βίτι, εκδόθηκε από το Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, ο τόμος *Γραφείο με θέα*, που περιέχει άρθρα και ομιλίες του κορυφαίου νεοελληνιστή, καθώς και

αναλυτική εργογραφία με ένα αυθισουργικό σχόλιο. Από το MIET κυκλοφόρησε και το λεύκωμα με θέα, *Φωτογραφίες 1948-1981*. Είτοι, το ευρύ ελληνικό κοινό γνώρισε και απόλαυσε μια άλλη, πολύ σπουδαία, πλευρά του ιστορικού της νεοελληνικής λογοτεχνίας: αυτήν του λόγιου φωτογράφου. Η έκθεση *Γραφείο με θέα*, που διοργάνωσε το MIET, παρουσιάστηκε και στην Πάτρα από τις 19 Δεκεμβρίου 2007 και μέχρι τις 31 Ιανουαρίου 2008, στο δωρόφο αρχοντικό μέγαρο Θωμοπούλου, στην πλατεία Γεωργίου Α' και Κορίνθου, όπου στεγαζόταν τότε το Πολιτιστικό Κέντρο του MIET.

Μέσα από τις φωτογραφίες της έκθεσης ο Μάριο Βίτι, μας αποκάλυψε πως εκτός από τη λογοτεχνία, το άλλο του πάθος ήταν η φωτογραφία. Η έκθεση *Γραφείο με θέα* ήταν ένα θαυμαστό φωτογραφικό ταξίδι στη λογοτεχνική και καλλιτεχνική Ελλάδα των δεκαετιών του '50, '60 και του '70. Οι ασπρόμαυρες φωτογραφίες του Βίτι αποπνέουν το άρωμα μιας εποχής που υπήρξε ιδιαίτερα δύσκολη, αλλά εξίσου γόνιμη για τον πνευματικό βίο

της χώρας. Ο φακός «συλλαμβάνει» τους διανοούμενους και καλλιτέχνες στο σπίτι τους ή σε εξωτερικούς χώρους, σε πόδες που μαρτυρούν την οικειότητα και τη φιλία που τους ένωσε με τον λόγο φωτογράφου. «Ποιή δεν έλειπε η κατάλληλη στιγμή για μια πόδη ή για αφηρημένο με το φακό, χωρίς ωστόσο να κόβεται η οργή και η εξέγερση της οχλήσεως», μαρτυρεί ο ίδιος.

Τα αγαπητά αυτά πρόσωπα του Μάριο Βίτι «παρελάσαν» με έναν μοναδικό τρόπο μέσα από τα 216 ενσταναίμενα που τράβηξε ο λόγιος φωτογράφος. Ο γεννημένος στον Βόλο Ιταλός ζωγράφος Τζορτζιο ντε Κίρικο στο σάλονο του σπιτιού του στη Ρώμη το 1948. Ο Γιώργος Σεφέρης έζησε απ' το ξενοδοχείο «Rat» της Κωνσταντινούπολης. Ο Γιώργος Κατσιμάλης στην Πλάκα. Ο Τζορτζιέ Ουνγκαρέτι, ο κορυφαίος Ιταλός ποιητής που γεννήθηκε στην Αλεξάνδρεια και σχετίσθηκε με τον κύκλο του Καβάφη, στο σπίτι του στη Ρώμη. Ο πεζογράφος Σίρλντ Μυρβίλλης στη Ρώμη το '50. Ο Μίκης Θεοδωράκης και ο Μάνος Χατζιδάκις στη Ρώμη το 1954 με αφορμή τρεις παραστάσεις του Ελληνικού Χοροδράματος

της Ραλλούς Μάνου στο Θέατρο της Όπερας – εκείνοι συμμετείχαν με τα έργα τους *Ελληνική αποκριά* και το *Καταραμένο φίδι* αντίστοιχα, ενώ ο Βίτι είχε γράψει το πρόγραμμα της παράστασης. Ο Ελύτης και ο Νίκος Ικάσιος στην οδό Πανεπιστημίου, στη διαδρομή από το Καφέ Μπραβό τους, τον ζωγράφο Νίκο Νικολάου, στην Αθήνα το '51. Ο συγγραφέας Αγγελος Βλάχος στη Ρώμη. Ο ζωγράφος Πάννης Μόραλης και η γυναίκα του γλύπτη Αγγέλα Λυμπεράκη με τον κουμπάρο τους, τον ζωγράφο Νίκο Νικολάου, στην Κηφισιά το 1952. Η πανίσια Ντόρα Μπακοπούλου, ο ποιητής Νάνος Βαλαωρίτης. Η Μαρίκα Ανεμογιάννη και ο ζωγράφος Μίνωας Αργυράκης στα Αναφιώτικα. Ο Μυρβίλλης με την κόρη του αναφορίζοντας του Φιλοπάππου το 1953. Κούλουμα στο σπίτι του ζωγράφου Σπύρου Βασιλείου. Η συγγραφέας Μαργαρίτα Λυμπεράκη και η πθοποιός Σένια Καλογεροπούλου στη Μύκονο το '53. Γυρίσματα της ταινίας του Νίκου Κούνδουρου *Μαγκιά* πόλη.

Ο γλύπτης Τάκης, ο πεζογράφος Νίκος Κάσδαγλης στο παλιό καρνάτιο στη Ρόδο, κι ακόμη ο συγγραφέας Γιώργος Χειμωνάς, ο Βασίλης Βασιλικός, ο ιστορικός της νεοελληνικής γραμματικής Κ.Θ. Δημαράς, Ο Νίκος Καρύδης των εκδόσεων «Ικαρος», ο ποιητής Μανώλης Αναγνωστάκης στη Θεσσαλονίκη. Ο Αγγελος Τερζάκης, ο Ελβετός ελληνιστής Bertrand Bouvier στην Αμερική – οι δυο τους μαζί με τον Βίτι κατέλυσαν στο ίδιο ξενοδοχείο στη Ν. Υόρκη. Ακόμη ο Νικηφόρος Βρεττάκος, η Τσιτάντα Νικητοπούλου, ο ποιητής Τάκης Σινόπουλος, ο κρητικός λογοτεχνικός Αλέξανδρος Αργυράς, Ο Αντώνης Σαμαράκης στον «Ελευθεροδίκαιο» το 1972. Ο Μοσχάκης στο βιβλιοπωλείο του «Ενδοκράτος». Οι νεοελληνιστές Edmund Keeley και Κίμων Φράντς. Ο Σίρλντ Τσίρκας,

ο Σπύρος Πλασκοβίτης, ο Αλέξανδρος Κοτζιάς, Ο ποιητής Μιχάλης Κατσάρος στην Αθήνα το 1974. Την ίδια χρονιά ο σκηνοθέτης Νίκος Κούνδουρος, ο Αγγελος Δεληβοριάς στο Μουσείο Μπενάκη, ο νεοελληνιστής Γ.Π. Σαββίδης, ο ποιητής και κρητικός λογοτεχνικός Πάννης Δάλλας, Ο Διονύσιος Σαββόπουλος σε συνανλία στη Θεσσαλονίκη το 1976. Ο συγγραφέας Γιώργος Μανιώτης. Σκηνές από παράσταση στο «Θέατρο Ερευνας» το 1978. Οι πεζογράφοι Μέντης Κομνηταράς, Μάρω Δούκα, Μαργαρίτα Καραπάνου το 1981. Και πολλοί άλλοι ακόμα...

Στο πλαίσιο της επετείου για τα 100 χρόνια από τη γέννηση του Οδυσσέα Ελύτη (1911-2011), πραγματοποιήθηκε ένα τριήμερο αφιέρωμα στον ποιητή στο Ηράκλειο της Κρήτης (11-13/2011), που περιλάμβανε συμπόσιο, εκθέσεις, συνανλία, αλλά και μία φωτογραφική έκθεση με θέμα «Ο Ελύτης στο φακό του Βίτι», στο Ιστορικό Μουσείο Κρήτης. Επρόκειτο για τις έξι ασπρόμαυρες φωτογραφίες του Ελύτη, που τράβηξε ο Βίτι στο Παρίσι το 1951. Είναι η χρονιά της γνωριμίας τους. Ο Βίτι έχει πει για εκείνη τη συνάντηση: «Συναντηθήκαμε στο ξενοδοχείο του, το Τριανόν, μία μέρα τον Απρίλιο του 1951, με μία άδεια στον ουρανό που φιλιόταν τον ήλιο. Δεν μπόρεσα να του πάρω πολλά λόγια. Μου μιλούσε αόριστα για βυζαντινή μινωγραφία – τα μόνα βιβλία που είχε πάρει μαζί του, έλεγε, ήταν αυτά. Αδύνατον να βγάλω συμπέρασμα για τα σχέδιά του. Αργότερα κατάλαβα ότι ετοιμαζόταν για το *Άξιον εστί*». Ο Μάριο Βίτι συμμετείχε στις εργασίες του Συμποσίου και μιλούσε με θέμα: «Γραπτά και προφορικά. Συνεργαζόμενος με τον Οδυσσέα Ελύτη». Ο Μάριο Βίτι ήταν ένας κορυφαίος νεοελληνιστής, με πολυπύλο έργο, το οποίο ισχυρά πάντοτε ενωπιόν μας προς ανακάλυψη.

ΠΟΡΤΡΕΤΑ ΤΩΝ ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΩΝ/ΤΡΙΩΝ ΚΑΙ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΣΤΩΝ/ΤΡΙΩΝ ΤΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ

Επιμέλεια: ΑΝΤΩΝΗΣ Δ. ΣΚΙΑΒΑΣ, ΑΛΕΞΗΣ ΖΗΡΑΣ, ΑΝΝΑ ΑΦΕΝΤΟΥΛΙΔΟΥ

Αριστερά, με τον Γιάννη Ψικαπαλή και δεξιά, με τη σύζυγό του Βιργινία στο Πανεπιστήμιο

VINCENZO ROTOLO

Το ιδανικό είναι οι μεταφράσεις να είναι «όμορφες και πιστές»

Ποιο ήταν το πρώτο ελληνικό λογοτεχνικό βιβλίο που διαβάσατε και ποια επίδραση σας άσκησε;

Κατά τα ακαδημαϊκά έτη 1951-52, 1952-53 ο δόσκαλός μου και μεγάλος ελληνιστής Bruno Lavagnini έφερε από την Ελλάδα και χάρισε σε μας τους φοιτητές ελληνικά σχολικά βιβλία και τσέπη λογοτεχνικών περιοδικών που περιείχαν επιλογές από ποιητές και μερικά δοκίμια. Το 1954, ως ακροατής της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, ακολουθώντας τη σύσταση του αείμνηστου καθηγητή Εμμανουήλ Κριαρά, διάβασα το πρώτο ελληνικό βιβλίο, την *Euristi* του Ι. Μ. Παπαγιωάννου, που μου έκανε μεγάλη εντύπωση για την καθαρή δημοτική και για το ανοικτό πνεύμα του συγγραφέα.

Ποια πιστεύετε ότι είναι σήμερα η απήχηση της νεοελληνικής λογοτεχνίας στο εξωτερικό;

Τις τελευταίες δεκαετίες η νεοελληνική λογοτεχνία έχει αποκτήσει στο εξωτερικό ευρύτερη διάδοση, ιδίως για την ποίηση. Ο Καβάφης και ο Σεφέρης έχουν μεγάλο αναγνωστικό κοινό, είτε από μεταφράσεις είτε από διγλωσσές εκδόσεις.

Με ποια κριτήρια οι νεοελληνιστές του εξωτερικού επιλέγουν τους/τις συγγραφείς με τους/τις οποίες θα ασχοληθούν είτε σε επίπεδο μετάφρασης είτε σε επίπεδο μελέτης;

Φυσικά τα κριτήρια της επιλογής των συγγραφέων με τους οποίους ασχολούνται οι ξένοι νεοελληνιστές είναι προσωπικά και ως επί το πλείστον ακολουθούν τη φήμη που έχουν αποκτήσει στην Ελλάδα, ή βασίζονται σε συγκριτικές άμεσες επαφές.

Εσείς με ποιους/ες Έλληνες/ίδες λογοτέχνες έχετε έως τώρα ασχοληθεί;

Βραβευμένος στο Παλέρμο

Ληθεί και ποιες θεωρείτε πως είναι οι δυσκολίες της μετάφρασής τους;

Οι δυσκολίες της μετάφρασης είναι αυτές που αντιμετωπίζει γενικά όποιος επιχειρεί να μεταφέρει ένα λογοτεχνικό κείμενο σε ξένη γλώσσα. Το ιδανικό είναι οι μεταφράσεις να είναι, κατά την παλιά υπαινικτική συνταγή, «όμορφες και πιστές», δηλαδή ο μεταφραστής, όχι μόνο να κατέχει τη νεοελληνική γλώσσα, αλλά να είναι και προικισμένος με κάποιο λογοτεχνικό οίστρο. Προσωπικά, εκτός από τη συγγραφή γενικών γλωσσικών και κριτικών θεμάτων, έχω ασχοληθεί (με μεταφράσεις και μελέτες) με τους εξής συγγραφείς: (ανώνυμο μεσαιωνικό μυθιστόρημα) *Λίβιστρος και Ροδάκη*, Μαν. Αναγνωστάκης, Τ. Βαρθιολομαίος, Ν. Βρεττάκος, Αλεξάνδρα Γαλανού, Οδ. Ελύτης, Α. Ευαγγέλου, Γ. Θέμελης, Ν. Καζαντζάκης, Ν. Κάσδαγλης, Αδ. Κοραΐς, Ρίτα Μπούμη Παπά, Τατιάνα Μιλλέξ, Κωστούλα Μπτροπούλου, Σπ. Μελάς, Π. Νιρβούλα, Αλ. Παπαδιαμάντης, Ν. Παπός, Τ. Παρίκιος, Α. Πορφύρας, Γ. Ρίτσος, Γ. Σεφέρης, Διον. Σολωμός, Κ. Στεργιόπουλος, Α. Χριστόπουλος.

Πώς βλέπετε το μέλλον των νεοελληνικών σπουδών αλλά και της μετάφρασης της νεοελληνικής λογοτεχνίας; Τι θα προτείνατε για να είναι περισσότερο ευεύλογο;

Το μέλλον των νεοελληνικών σπουδών στο εξωτερικό εξαρτάται από πολλούς παράγοντες: οικονομική ενίσχυση πανεπιστημιακών εδρών και έγκυρων φορέων (πνευματικών κέντρων και εκπαιδευτικών ιδρυμάτων), ως και εκδοτών που αναλαμβάνουν την έκδοση μεταφράσεων και μελετών νεοελληνικής φιλολογίας, επιχορήγηση υποτροφιών σε φοιτητές νεοελληνικών τμημάτων, διοργάνωση συνεδρίων και επιστημονικών συναντήσεων στην Ελλάδα και στο εξωτερικό, προσφορά βιβλίων σε πανεπιστήμια και ανώτερα σχολεία του εξωτερικού όπου διδάσκονται ή θα διδάσκονται, αποδοχή δασκάλων εντεταγμένων για τη διδασκαλία της γλώσσας.

ΕΡΓΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ο Vincenzo Rotolo γεννήθηκε το 1931 σ' ένα χωριό της Σικελίας της επαρχίας του Παλέρμο. Απέκτησε το πτυχίο της Κλασικής Φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο του Παλέρμο ως μαθητής του φημισμένου ελληνοεταλμού Μιράντο Λαβανίνι που τον κάλυψε να υπηρετήσει στο Ιταλικό Ινστιτούτο Αθηνών (1954-1964). Το 1968 διαρίστηκε ως τακτικός καθηγητής της Νεοελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου του Παλέρμο. Ξεκίνησε ως κλασικός φιλόλογος, αλλά μετά την πολυετή διαμονή του στην Ελλάδα μετατόπισε σταδιακά τα επιστημονικά του ενδιαφέροντα στη μελέτη του μεταγενέστερου και νεότερου Ελληνισμού. Στην ερευνητική του δράση πραγματεύεται κυρίως θέματα σχετικά με την ιστορία της Ελληνικής γλώσσας, το γλωσσικό ζήτημα και τη νεοελληνική ποίηση. Πρόεδρος του Σικελικού Ινστιτούτου Βυζαντινών και Νεοελληνικών Σπουδών «Euplio Lavagnini» από το 1993 έως το 2021, είναι αντεπιστέλλον μέλος της Ακαδημίας Αθηνών επίτιμος διδάκτωρ των Πανεπιστημίων Αθηνών και Κύπρου, επίτιμο μέλος του Φιλολογικού Συλλόγου Πανασσός, αντεπιστέλλον μέλος της Εθνικής Εταιρείας Ελληνικών Λογοτεχνικών Αντιστελλών μέλος της Ελληνικής Εταιρείας Συγγραφέων τακτικό μέλος της Εθνικής Ακαδημίας Επιστημών Γραμμάτων και Τεχνών του Παλέρμο, αντεπιστέλλον μέλος της Accademia Pontaniana της Napoli, μέλος της Association pour l'Encouragement des Etudes Grecques. Τιμητικές διακρίσεις: Ταξάρχης του Τάγματος του Φοίνικα από τον Πρόεδρο της Ελληνικής Δημοκρατίας, Ελληνική Εταιρεία μεταφραστών λογοτεχνίας, Σικελικό Ινστιτούτο Gramsci, Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Έχει δημοσιεύσει εκατοντάδες μελέτες, άρθρα, μεταφράσεις και βιβλιοκρισίες.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΠΟΙΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΑΣ ΓΑΛΑΝΟΥ

Ένα δύστροπο ποίημα κλεισμένο
στον εαυτό του
ζογγυλιάρη τα βράδια
συντροφιά με λείψα
από πεπалаωμένους έρωτες

κι αγκυλωτά πόδια
που του τρυπούσαν την καρδιά.
Σαν θα το βρει η μέρα
η αιμορραγία στο χαρτί
θα μεταμορφωθεί σε μια

νινελά από κόκκινο,
έτσι για να δώσει χρώμα
στην άχαρη ζωή του
κι ίσως μια κάποια ελπίδα
επιβίωσης

Una poesia scontrosa
chiusa in sé
veglia di sera
in compagnia di parole
da amori antiquati

e archi uncinati
che le perforavano il cuore.
Quando la troverò il giorno
l'emorragia sulla carta
si muterà in una

pennellata di rosso,
tanto per dare colore
alla sua vita sciatta
e forse una qualche Speranza
di sopravvivenza

Συμπόσιο Μέρος 11ο Nicola Crocetti 1

19.12.2011

Διαθέσιμο στο: <https://www.youtube.com/watch?v=h4mdshUX52s>

Nicola Crocetti

(Απόσπασμα της συνέντευξης στον Ε. Ιντζέμπελη στις 12.6.2018)

Από πότε ξεκινά η αγάπη σας για την Ελλάδα;

Από τότε που ήμουν σχεδόν είκοσι ετών, δηλαδή περισσότερο από μισό αιώνα.

Πώς ξεκίνησε η ιδέα της ίδρυσης του εκδοτικού σας οίκου; Ποιος ήταν ο προσανατολισμός του;

Αρχικά συνεργάστηκα με τον εκδοτικό οίκο Guanda, που τότε ειδικευόταν στην ποίηση. Όταν ο Guanda έκλεισε και αγοράστηκε από άλλον εκδότη, αποφάσισα να ανοίξω τον δικό μου εκδοτικό οίκο. Έχοντας ελληνική καταγωγή, σκέφτηκα να δημιουργήσω εκδόσεις που θα ασχολούνταν συστηματικά με την ποίηση και, ιδιαίτερα, με τη νεοελληνική λογοτεχνία, η οποία είχε παραμεληθεί από τους υπόλοιπους Ιταλούς εκδότες.

Ποιοι ήταν οι πρώτοι Έλληνες συγγραφείς που μεταφράστηκαν στην ιταλική γλώσσα;

Οι πρώτοι που μεταφράστηκαν κι εκδόθηκαν από εμένα ήταν ο Ρίτσος και ο Καβάφης.

Παράλληλα, είστε και ο εκδότης του περιοδικού *Poesia*. Ποια είναι η εκδοτική πορεία του;

Ίδρυσα το *Poesia* τον Γενάρη του 1988. Τα πρώτα τρία χρόνια, διευθυντές του ήταν δύο ποιητές, με καταστροφικά αποτελέσματα. Μετά ανέλαβα εγώ, και σύντομα έφτασε ένα μηνιαίο τираζ πάνω από 20.000 τεύχη, με ανώτατο τираζ τα 50.000. Μέσα σε 30 χρόνια, το *Poesia* έχει εκδώσει 3.300 ποιητές από 38 γλώσσες, ανάμεσα στους οποίους 50 αρχαίους Έλληνες και πάνω από 50 σύγχρονους. Έχει πουλήσει 2,5 εκατομμύρια τεύχη και δεν είχε καμιά θεσμική υποστήριξη, δηλαδή δημόσια.

Πώς αντιμετώπισε η ιταλική αγορά την ελληνική λογοτεχνία;

Το ιταλικό κοινό αγαπά πολύ την Ελλάδα και τον πολιτισμό της. Μα οι Ιταλοί γράφουν πολύ και διαβάζουν ελάχιστα. Ωστόσο, η ανθολογία *Poeti greci del Novecento* (Έλληνες ποιητές του εικοστού αιώνα) που επιμελήθηκα μαζί με τον Filippomaria Pontani Junior και κυκλοφόρησε το 2010 στην πιο σημαντική σειρά ιταλικής λογοτεχνίας, «I Meridiani» του Mondadori, εξαντλήθηκε σε τρεις μήνες (στην τιμή των 65 ευρώ) και ανατυπώθηκε. Αποτελείται από 2.000 σελίδες, μαζί με το πρωτότυπο ελληνικό κείμενο, και περιέχει 63 ποιητές, από τον Σολωμό, τον Παλαμά, τον Καβάφη μέχρι τη Γενιά του '70. Πρόκειται για την πιο σημαντική δουλειά που έγινε στο εξωτερικό σχετικά με την ελληνική ποίηση. Όμως, στην Ελλάδα δεν θεωρήθηκε άξια μιας παρουσίασης ή ενός μικρού βραβείου, από εκείνα που συχνά απονέμονται μέχρι και στους χειρότερους μεταφραστές.

Από τους Έλληνες που εκδώσατε ποιοι είναι οι πιο δημοφιλείς στην Ιταλία;

Ο πιο δημοφιλής είναι ο Καζαντζάκης, ιδιαίτερα το έργο του *Ζορμπάς*, που είχε εκδοθεί το 1950 σε μια πολύ κακή μετάφραση από τα αγγλικά, ενώ εγώ το μετέφρασα από τα ελληνικά, κι επανεκδόθηκε το 2010. Ως το τέλος αυτού του χρόνου θα ολοκληρώσω τη μετάφραση της *Οδύσειάς* του, από την οποία έχω μεταφράσει μέχρι τώρα (σε δεκαεπτασύλλαβους) περισσότερους από 25.000 στίχους από τους συνολικά 33.333.

[...]

Ποια είναι τα μυστικά ενός μεταφρασμένου βιβλίου που θα το βοηθήσουν να έχει εξαιρετική εκδοτική πορεία;

Μια μετάφραση όσο το δυνατόν πιο πιστή στο πρωτότυπο, αλλά συγχρόνως με μια καλή – το ιδανικό θα ήταν με μια άριστη – απόδοση στη γλώσσα υποδοχής.

Σχεδόν τα πάντα μου αρέσουν από την Ελλάδα, αλλά σε πολλούς Έλληνες δεν αντέχω τον επιφανειακό χαρακτήρα και τον εξοργιστικό ατομικισμό, που συχνά ξεπερνά την αναρχία.

[...]

Τι θα προτείνατε στους αναγνώστες που θα διαβάσουν τη συνέντευξή σας;

Στους αναγνώστες σας που ασχολούνται με τη λογοτεχνία, θα συμβούλευα να αναζητήσουν καλές μεταφράσεις. Απ' όσο είμαι σε θέση να γνωρίζω, πολλές ελληνικές μεταφράσεις σπανίως είναι άψογες. Συχνά είναι ερασιτεχνικές –μάλιστα γίνονται μέσα από άλλες γλώσσες αντί της πρωτότυπης– και γεμάτες από χονδροειδή λάθη. Και αυτό ισχύει κυρίως για πολλές μεταφράσεις από τα ιταλικά.

Διαθέσιμη στο: <https://diastixo.gr/sinentefxeis/xenoi/10068-crocetti>

Crescenzo Sangiglio: “Δεν μπορεί παρά να είναι μια σχέση έλξης, αγάπης, εκτίμησης και κατανόησης”

(Απόσπασμα από την συνέντευξη που επιμελήθηκε η Πέρσα Κουμούτση στις 10.6.2015)

Πώς ορίζετε το μετάφρασμα;

Το λεξικό λέει: μετάφρασμα = μεταφρασμένο κείμενο, ανεξάρτητα βέβαια εάν, με τη λέξη «μετάφραση» εννοούμε «μεταφορά» από μια γλώσσα σε άλλη, δηλαδή μεταγραφή κατά γράμμα ή «παράφραση», δηλαδή απόδοση κατ' έννοια. Στα πλαίσια αυτής της διευκρίνισης έχω τη γνώμη ότι στη λογοτεχνία, και μόνο στη λογοτεχνία και ειδικά στην ποίηση, το μετάφρασμα μπορεί να οριστεί ως το αποτέλεσμα της σωστής μεταχείρισης των δυο ως άνω «τρόπων» απόδοσης, ενώ αντιθέτως στα επιστημονικά κείμενα, όπου η κάθε λέξη (ουσιαστικό, επίθετο, ρήμα) έχει και πρέπει να έχει κατά κανόνα μια και μόνο μια ειδική έννοια και σημασία, η απόδοση δεν μπορεί να γίνει παρά κατά αντίστοιχο γράμμα, αλλιώς λέμε άλλα αντ' . Έτσι, ανάλογα με το πόσο σωστή είναι αυτή η «μεταχείριση», διαμορφώνεται και η ποιότητα του μεταφράσματος, ένα σοφό κράμα γράμματος και έννοιας ώστε το κείμενο που αποδίδεται να πλησιάζει και να ταυτίζεται όσο γίνεται περισσότερο με «το σώμα και την ψυχή» του κειμένου από το οποίο προέρχεται, όντας το ακριβές «καθρέφτισμα» αυτού του κειμένου, ίσως και το alter ego του στην άλλη γλώσσα.

Άραγε οι μεταφραστές υποκύπτουν ποτέ στον πειρασμό μιας «υπερερμηνείας», σε μιας δηλαδή εξεζητημένης απόδοσης του αρχικού κειμένου, όταν νιώθουν πώς αυτό αποκλίνει από τα δική τους πρότυπα/ αισθητική/φιλοσοφία;

Διόλου απίθανο, αν και όχι τόσο συνηθισμένο. Στην ουσία όποιος επιχειρεί μια «εξεζητημένη απόδοση του αρχικού κειμένου», μια δήθεν «υπερερμηνεία» νομίζοντας πως δημιουργεί τελειότητα και πρωτοτυπία, δεν αντιλαμβάνεται (ή αντιλαμβάνεται αλλά δεν πτοείται!) ότι παράγει ένα νέο κείμενο το οποίο μάλλον με το αρχικό δεν έχει σχεδόν τίποτα το κοινό. Εξεζητημένες αποδόσεις ή υπερερμηνείες, νομίζω πως δεν σημαίνουν τίποτα το ουσιαστικό και πραγματικό, μιας και μας προσφέρουν ένα «πρόσωπο» του συγγραφέα που απέχει συχνά πολύ από την αλήθεια. Ένα παράδειγμα αυτού του είδους «μετάφρασης» (ανα-δημιουργία, την ονομάζει ο επιμελητής) είναι και τα 37 ποιήματα του Καβάφη που δημοσίευσε το 2004 στα ιταλικά ο Guido Ceronetti με τον τίτλο, υπερβολικά υπαινικτικό, προς δημιουργία προκλητικών εντυπώσεων, «Μια φευγαλέα σκιά ηδονής» τα οποία αν θέλαμε, πειραματιζόμενοι, να επαναφέρουμε μεταφράσουμε στο πρωτότυπο ελληνικό,

σίγουρα δεν θα ξανα-είχαμε κανέναν Καβάφη, αλλά θα εμφανιζόντουσαν άλλα ποιήματα άλλου αγνώστου ποιητή!

Πότε (το μετάφρασμα) φτωχαίνει/ μειώνει το έργο και πότε το αναδεικνύει;

Η σωστή μετάφραση ούτε (πρέπει να) φτωχαίνει ούτε (να) αναδεικνύει το αρχικό ξένο κείμενο: απλά προσπαθεί να το αποδώσει στα μέτρα της σύλληψης και έκφρασης του συγγραφέα. Αν η σκέψη και η έκφραση του συγγραφέα είναι φτωχές, φτωχή θα είναι και η μετάφραση. Αν είναι πλούσιες, πλούσια θα πρέπει να είναι και η σωστή απόδοση. Ποια τάχα έννοια έχει το μετάφρασμα που «πλουτίζει» και «αναδεικνύει» ένα φτωχό και άχαρο πρωτότυπο κείμενο; Εάν το κείμενο είναι άξιο, δεν υπάρχει κανένας λόγος η μετάφρασή του δήθεν να το «αναδεικνύει». Αν δεν είναι άξιο, η ωραιοποίησή του μόνο την αυταρέσκεια η ασυνειδησία του συγγραφέα (και του μεταφραστή) μπορεί να ικανοποιεί. Εν πάση περιπτώσει, πιο εύκολα συμβαίνει το μετάφρασμα να μειώνει το αρχικό έργο – είτε γιατί λίγο ή πολύ είναι εκφραστικά κατώτερό του είτε γιατί αλλοιώνει το γράμμα και την έννοια του υποβιβάζοντας έτσι την υποκειμενική του οντότητα και την αντικειμενική του αισθητική υπόσταση – παρά να το «αναδεικνύει». Σε αυτή τη δεύτερη περίπτωση ο μεταφραστής αδικαιολόγητα θα είχε αλλάξει το ύφος και τη ποιότητά του αρχικού έργου με αυθαίρετες προσωπικές του γλωσσολογικές, συντακτικές και αισθητικές προεκτάσεις.

Πώς θα περιγράφατε τη σχέση συγγραφέα-μεταφραστή;

Δεν μπορεί παρά να είναι μια σχέση έλξης, αγάπης, εκτίμησης και κατανόησης. Και θα έφθανε να πω ως και μια σχέση πνευματικής ώσμωσης, όσο το δυνατόν: τουτέστιν, ο μεταφραστής να μπει στο πετσί και στο νου του συγγραφέα.

Είστε υπέρ της πιστής μετάφρασης ή της απόδοσης ενός κειμένου; Ποια η διαφορά;

Νομίζω πώς έδωσα απάντηση στο ερώτημα 1.

Είναι εύκολο να συμμεριστεί ο μεταφραστής το πνεύμα, τη φιλοσοφία του δημιουργού, όταν απέχει πολύ από τη κουλτούρα του; Όταν δεν αντιλαμβάνεται επαρκώς το 'πνευματικό /πολιτισμικό περιβάλλον μέσα στο οποίο δημιουργείται το πρωτότυπο έργο;

Κατ' αρχήν ο μεταφραστής δεν θα έπρεπε να καταπιαστεί με μεταφράσεις έργων τα οποία εμφανικά απέχουν από την κουλτούρα του: δεν συμφέρει ούτε στον ίδιο ούτε και στο μεταφραζόμενο κείμενο. Από την άλλη μεριά όμως ένας μεταφραστής πολύ σπάνια

συναντά μια ανυπέρβλητη διαφορά κουλτούρας και νοοτροπίας, οπότε πρέπει και δεν μπορεί παρά να είναι και ιδιαίτερα ευέλικτος, ανοικτός στις πιο διαφορετικές λογοτεχνικές (προπάντων, ποιητικές) εκδοχές και λύσεις: στην ουσία, να είναι ικανός σε γενικές κατευθύνσεις να εισχωρήσει στον προσωπικό κόσμο των συγγραφέων και να συμβαδίσει στις ατραπούς που εκείνοι ακολουθούν, ο καθένας με τον τρόπο του. Δηλαδή: να γίνει, όπως είπα και προηγουμένως, το alter ego του συγγραφέα συμμετέχοντας στην φαντασία και στην πραγματικότητά του. Εν ολίγοις, πιστεύω πως ο μεταφραστής κατά τη διάρκεια της μεταφραστικής διαδικασίας είναι υποχρεωμένος να γίνει όσο μπορεί περισσότερο ο ίδιος ο ποιητής ή συγγραφέας που μεταφράζει. Τώρα, εάν αυτό του είναι ακατόρθωτο και δεν μπορεί να καταλάβει τι και πώς είναι και ενεργεί ο συγγραφέας, τότε καλύτερα να μην αναλάβει να τον «μεταφράσει»: θα καταστρέψει εκείνον και τον εαυτό του.

Διαθέσιμη στο: <https://www.fractalart.gr/kresentsio-santzilio/>

Πάολα Μαρία Μινούτσι: Η ποίηση, η μη ποίηση και ο Ελύτης

«Στην Ελλάδα δεν αισθάνθηκα ποτέ ξένη. Αγαπώ τη γλώσσα της, το φως, τους ανθρώπους, μου αρέσει ο τρόπος ζωής, πιο κοινωνικός. Ίσως, όμως, να υπάρχει και κάτι βαθύτερο. Το 2023, όταν μου απονεμήθηκε η ελληνική ιθαγένεια, χάρηκα περισσότερο απ' ό,τι με οποιοδήποτε βραβείο», λέει η Πάολα Μαρία Μινούτσι. [INTIME NEWS / ΓΙΑΝΝΗΣ ΛΙΑΚΟΣ]

«Αγαπώ την ελληνική γλώσσα, τη νιώθω δική μου. Σκεφτόμουν: “Τι περίεργο, αυτή τη γλώσσα δεν τη γνωρίζω, αλλά πρέπει μόνο να τη θυμάμαι”. Έχει ένα αρχετυπικό παρελθόν και μια δύναμη που άλλες γλώσσες δεν διαθέτουν. Ξυπνά από μέσα σου κάτι βαθύ», λέει η Πάολα Μαρία Μινούτσι. Καθηγήτρια Νεοελληνικής Λογοτεχνίας στο Πανεπιστήμιο της Ρώμης La Sapienza μέχρι το 2018, κριτικός λογοτεχνίας και μεταφράστρια νεοελληνικών λογοτεχνικών έργων, κυρίως ποιητικών.

Η θητεία της στην Ιταλική και Νεοελληνική Λογοτεχνία χαρακτηρίζει το έργο της και την καθιστά «πολιτισμικό διαμεσολαβητή» μεταξύ των δύο χωρών. Έχει αναλάβει την επιμέλεια ανθολογιών των σημαντικότερων ποιητών του 20ού αιώνα. Τα βραβεία, ουκ ολίγα: από την ελληνική πολιτεία, την Ακαδημία Αθηνών –το 2024 εξελέγη αντεπιστέλλον μέλος της–, πολιτιστικούς φορείς, πρόσφατα από το Πανεπιστήμιο Πατρών. Το 2023 της απονεμήθηκε τιμητικά η ελληνική ιθαγένεια. «Παραείναι πολλά τα βραβεία: φτάνει», σχολιάζει με χαμόγελο.

Στην κουβέντα μας απόλαυσα τα άψογα ελληνικά της και το κομψό της χιούμορ. Μου φώτισε ένα από τα μυστικά της μετάφρασης, μιλώντας μου για τη θάλασσα και το γιαούρτι!

Στο εργαστήριο μετάφρασης που οργανώθηκε πρόσφατα στο Σπίτι του Οδυσσέα Ελύτη, άκουσα να σας αποκαλούν «γυναίκα-θρύλο στον χώρο της μετάφρασης». Προς τα πού γέρνει η ζυγαριά: στη μετάφραση ή στη διδασκαλία;

Υπερβολικά λόγια αυτά. Αγαπώ πολύ και τις δύο. Μέσα από τη μετάφραση γίνεται η ανάλυση ενός κειμένου και, ταυτόχρονα, η διδασκαλία της λογοτεχνίας. Κοιτάζτε, έζησα επτά χρόνια στη Θεσσαλονίκη. Δίδαξα ιταλική λογοτεχνία και παρακολουθούσα μαθήματα του Γιώργου Σαββίδη, του Δημήτρη Μαρωνίτη, της Ελένης Τσαντσάνογλου, του Ξενοφώντα Κοκόλη, του Παναγιώτη Μουλλά. Ήταν σπουδαίοι δάσκαλοι, με έμαθαν ότι αυτό που ξέρεις ή αναζητάς να το μοιράζεσαι με άλλους: είναι το νόημα της διδασκαλίας. Στη Ρώμη είχα λίγους φοιτητές, όλοι όμως με την ίδια αγάπη για την Ελλάδα, είχαν πάθος. Το αληθινό μου πρόσωπο, λοιπόν, είναι να είμαι μαθήτρια ανάμεσα σε φοιτητές. Όταν διδάσκεις, μαθαίνεις.

[...]

Έχετε κάνει την επιμέλεια ανθολογιών των σημαντικότερων Ελλήνων ποιητών του 20ού αιώνα. Ενδεικτικά, Καβάφη, Ελύτη, Σαχτούρη, Δημουλά, Πατρίκιου, Αγγελάκη-Ρουκ, Γκανά, Μαστοράκη, χωρίς να είναι όλοι. Ποιον αγαπάτε περισσότερο;

Αγαπώ την αληθινή ποίηση. (παύση)

Τι είναι αληθινή ποίηση και τι ψεύτικη;

Πρέπει να υπάρχει μια βαθιά, εσωτερική ανάγκη για να γράφεις. Εάν γράφεις για άλλο λόγο, κινδυνεύει να γίνει «μη ποίηση». Οι ποιητές, όταν είναι αληθινοί ποιητές, αγγίζουν τον αναγνώστη, τον παρασύρουν με τα γραπτά τους.

Να επιστρέψω στο ερώτημα για τον αγαπημένο σας Έλληνα ποιητή;

Το πρώτο δημοσιευμένο κείμενό μου ήταν για τον Κωνσταντίνο Καβάφη. Μετά ασχολήθηκα με τον Οδυσσέα Ελύτη. Μέχρι τώρα μετέφρασα περίπου το μισό από το ποιητικό έργο του και η πρόθεσή μου είναι να το μεταφράσω ολόκληρο. Η ποίηση του Ελύτη μάς αγγίζει βαθιά, μιλάει στη σκέψη μας μέσα από τις αισθήσεις μας, μιλάει στον άνθρωπο για τις αξίες του, τις ίδιες αξίες που δυστυχώς χάνονται όλο και περισσότερο στη σημερινή κοινωνία.

Ο μεταφραστής πρέπει να είναι τεχνίτης, να έχει την τύχη να βρει την έκφραση που χρειάζεται και την τόλμη να πλάσει μια λέξη που να αποδίδει την πρόθεση και τον ρυθμό του έργου. Πρέπει όμως να είναι και ταπεινός.

Είχα το προνόμιο να γνωρίσω προσωπικά τον Ελύτη. Όταν συναντιόμασταν συζητούσαμε για μεταφραστικά ζητήματα των κειμένων του. Μου εξηγούσε γιατί επέλεξε μια λέξη και όχι μια άλλη και έτσι με εισήγαγε στα μυστικά της ποιητικής του.

Πόσο εύκολη είναι η μετάφραση ενός ποιητικού κειμένου;

Η μετάφραση δεν είναι ποτέ εύκολη διαδικασία. Ο Ελύτης γράφει για τα τρία Τ στην ποίηση: τέχνη, τύχη, τόλμη. Εγώ προσθέτω ένα τέταρτο Τ για τη μετάφραση: την ταπεινότητα. Τι εννοώ: ο μεταφραστής πρέπει να είναι τεχνίτης, να έχει την τύχη να βρει την έκφραση που χρειάζεται και την τόλμη να πλάσει μια λέξη που να αποδίδει την πρόθεση και τον ρυθμό του έργου. Πρέπει όμως να είναι και ταπεινός. Η ταπεινότητα τον οδηγεί να κάνει ένα βήμα πίσω από το εγώ του για να αναδείξει τον λόγο του ποιητή.

Τόλμη χρειάζεται η μετάφραση; Πώς εννοείται η τόλμη σε αυτή την περίπτωση;

Θα σας δώσω δύο παραδείγματα. Στο «Μονόγραμμα» ο Ελύτης γράφει για ένα φυτό που δεν έχει σημασία αν υπάρχει ή όχι, προφανώς εμπνευσμένος από τους απόηχους της λέξης: η γλάστρα με το δροσαχί. Πώς να μεταφράσεις αυτή τη λέξη; Στη μετάφραση, λοιπόν, πρέπει να έχεις την τόλμη να παρακολουθήσεις την πρόθεση του ποιητή αντί να αναρωτιέσαι αν αυτό το φυτό υπάρχει πραγματικά. Στη «Γένεση» του «Άξιον Εστί» χρησιμοποιεί την ιταλική λέξη περσέμολο (μαϊντανός) ακριβώς γιατί ήθελε – όπως ο ίδιος μου είπε– να μην καταλαβαίνουν οι αναγνώστες τη λέξη, ώστε να ηχεί σαν παραμυθένια. Στην ποίηση του Ελύτη τη μεγαλύτερη σημασία των λέξεων την έχει ο ήχος τους.

Τελικά τι έγινε; Πώς το αποδώσατε;

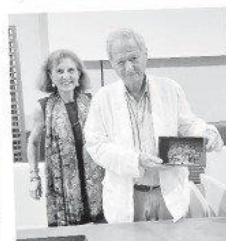
Εδώ βοήθησε η τύχη. Ο άνδρας μου μού πρότεινε τη λέξη που χρησιμοποιούν στη Σικελία: *retrosello*. Έχει ελληνικές ρίζες, είναι σχεδόν άγνωστη στους περισσότερους Ιταλούς και γι' αυτό ηχεί παραμυθένια. Η μετάφραση δεν τελειώνει ποτέ, τη διορθώνω συνεχώς. Μεγαλώνοντας αποκτάς περισσότερο θάρρος και καταλαβαίνεις βαθύτερα ένα έργο. Επίσης, με τον χρόνο η γλώσσα αλλάζει. Κάτι που πριν από είκοσι χρόνια δεν στεκόταν, σήμερα μπορεί να λειτουργεί.

[Απόσπασμα από τη συνέντευξη στον Απόστολο Λακασά για την *Καθημερινή*, 11.01.2026]

Διαθέσιμη στο: <https://www.kathimerini.gr/opinion/geyma-me-thn-k/564014767/i-poiisi-i-mi-poiisi-kai-o-elytis/>

ΠΟΡΤΡΕΤΑ ΤΩΝ ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΩΝ/ΤΡΙΩΝ ΚΑΙ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΣΤΩΝ/ΤΡΙΩΝ ΤΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ

Εμπέδω ΑΝΤΩΝΗΣ Δ. ΣΚΙΑΘΑΣ, ΑΛΕΞΗΣ ΖΗΡΑΣ, ΑΝΝΑ ΑΦΕΝΤΟΥΛΙΔΟΥ

Από αριστερά: Με νέους πτυχιούχους της Νέας Ελληνικής, με τον Γιώνη Ψυχοπαίδη, με τους καθηγητές Vincenzo Rotolo και Salvatore Nicosia

MARIA CARACAUSSI Σέβομαι το πρωτότυπο περισσότερο από την προσωπική δουλειά μου

Ποιο ήταν το πρώτο ελληνικό λογοτεχνικό βιβλίο που διαβάσατε και ποια επίδραση σας άσκησε;

Ως πρωτοετής φοιτήτρια, κατά το ακαδημ. έτος 1977-78, παρακολούθησα τα μαθήματα του καθηγητή Νεοελληνικής γλώσσας και λογοτεχνίας Vincenzo Rotolo (που είναι ακόμα και τώρα ο Δάσκαλός μου): διαβάσαμε μαζί το διήγημα Ο ελληνιστής του Βασίλη Βασιλικού και τα ποιήματα του Μανώλη Αναγνωστάκη (μερικά από τα οποία τα έχω αποστηθίσει). Επειτα διάβασα και μετάφρασα τα ποιήματα του Γιώργου Σφραντζή (υπήρχε τότε μόνο η έκδοση του Μαρινάκη), που αποτέλεσαν το αντικείμενο της διπλωματικής μου (Ιουν. 1981). Ο Σφραντζής μου έκανε βαθιά εντύπωση και για τα βιώματά του, και για την ιδιαίτερη γλώσσα, τόσο πλούσια σε εικόνες, που χρησιμοποιούσε στους στίχους του. Κι ακριβώς τότε κατάλαβα ότι ήθελα να γίνω νεοελληνίστρια.

Ποια πιστεύετε ότι είναι σήμερα η απήχηση της νεοελληνικής λογοτεχνίας στο εξωτερικό;

Η Νεοελληνική λογοτεχνία έχει ασφαλώς διάδοση στο εξωτερικό, επειδή κυκλοφορούν αρκετές μεταφράσεις σε ξένες γλώσσες (εγώ προσωπικά, π. χ., ίδρυσα και διευθύνω τρεις σειρές νεοελληνικών έργων σε μεταφράσεις: AGAPANTI, NIATA, NIATA MAIORA). Κατά τη γνώμη μου, όμως, δεν είναι ακόμα ιδανική η κατάσταση, δεν υπάρχει δηλαδή ευρύ κοινό αναγνώστη, γιατί οι πιο πολλοί, τουλάχιστον στην Ιταλία, ενώ εκτιμούν την παράδοση της αρχαίας Ελλάδας, αντιμετωπίζουν τη σύγχρονη χώρα μάλλον σφραγισμένη και επιφανειακή, χωρίς βαθιά ενδιαφέρον. Στην πόλη μου, βέβαια, υπάρχει μια ομάδα νέων νεοελληνιστών που, ανέκδοτος στις δυσκολίες, συνεχίζει και δουλεύει με πάθος και με επιτυχία στο πεδίο της μελέτης και της μετάφρασης.

Με ποια κριτήρια οι νεοελληνιστές του εξωτερικού επιλέγουν τους/τις συγγραφείς με τους/τις οποίες θα ασχοληθούν είτε σε επίπεδο μετάφρασης είτε σε επίπεδο μελέτης;

Τα κριτήρια των επιλογών που κάνουν οι ξένοι μεταφραστές πιστεύω ότι βασίζονται στο προσωπικό γούστο, ή, καμιά φο-

ρά, οφείλονται σε συγκυριακές επαφές και συμπτώσεις, ή και σε εμπορικές ανάγκες. Διαφορετική η περίπτωση των μελετητών, που βασίζονται περισσότερο σε επιστημονικά κριτήρια. **Εσείς με ποιους/ες Έλληνες/ίδες λογοτέχνες έχετε έως τώρα ασχοληθεί και ποιες θεωρείτε πως είναι οι δυσκολίες της μετάφρασής τους;**

Τα προβλήματα στη μετάφραση πιστεύω ότι επί το πλείστον εξαρτώνται από τη δύσκολη διαδικασία να μεταφέρει κανείς νοήματα, εικόνες κ.τ.λ. από τη μια γλώσσα στη άλλη -προπαντός αν πρόκειται για ποιητικά κείμενα. Πάντως η μετάφραση είναι και πνευματική περιπέτεια και πράξη αγάπης, οπότε μπαίνουμε με κέφι στο δύσκολο παιχνίδι και αντιμετωπίζουμε το ρίσκο. Στόχος μου, να είναι οι μεταφράσεις μου «πιστές έσω και ασχμηλότες», αντί να φανούν «όμορφες και άπιστες» με την έννοια ότι σέβομαι το πρωτότυπο περισσότερο από την προσωπική δουλειά μου. Εκτός από μελέτες, έχω μεταφράσει τη Ρημάδα κόρης και νέου, τον Κάλβο, τον Καρκαβίτσα, τον Παπαδιαμάντη, τον Ροΐδη τον Λαπαθιώτη, τον Σενόπουλο, τον Σφέρη, τον Ρίσο, τον Σφραντζή, τον Πάτσο και άλλους νεότερους ποιητές και πεζογράφους.

Πώς βλέπετε το μέλλον της νεοελληνικής λογοτεχνίας; Τι θα προτείνατε για να είναι περισσότερο ευαίσθητο;

Δυστυχώς δεν είμαι καθόλου αισιόδοξη για το μέλλον, διότι η Νεοελληνική λογοτεχνία μοιράζεται τις δυσκολίες όλων των humanities στον κόσμο. Προσωπικά, «πασχίζω» πολύ όχι μόνο με τη μετάφραση των κειμένων, αλλά και για τη διάδοση του ελληνικού πολιτισμού... όμως πολλές φορές νιώθω σαν τον Δον Κιχώτη... Και παρ' όλα αυτά προχωρώ σ' αυτή τη δύσκολη πορεία. Θα μπορούσαν βέβαια να βοηθήσουν μερικοί παράγοντες, όπως π.χ. να υπάρξει μια σοβαρή οικονομική ενίσχυση πανεπιστημιακών εδρών και έγκυρων φορέων εκ μέρους του ελληνικού κράτους, καθώς και η προσφορά βιβλίων σε πανεπιστήμια και ανώτερα σχολεία του εξωτερικού όπου διδάσκονται τα Νεοελληνικά.

ΕΡΓΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

1981 Πτυχίο Κλασικής Φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο του Παλέρμο με βαθμό 110/110 και έπαινο, με μια εργασία επί της θέσης την ποιητική γλώσσα του Γιώργου Σφραντζή 1985 Διπλώσει και καθηγήτρια Αρχαίων Ελληνικών και Λατινικών στα δημόσια κλασικά λύκεια της Ιταλίας 1987 Διδακτορικό δίπλωμα Ελληνικής Φιλολογίας με θέμα της διατριβής της τη γλώσσα του Κάλβου 1995-1997 Μεταδιδακτορική υποτροφία για έρευνα στο πλαίσιο της Ελληνικής Φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο του Παλέρμο 2000-2004 Τετραετή σύμβαση με το Πανεπιστήμιο του Παλέρμο για έρευνα και διδασκαλία Νέας Ελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας 2006 Διόρίζεται λέκτορας Νέας Ελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας στο Πανεπιστήμιο του Παλέρμο 2017 Αναπληρώτρια καθηγήτρια Νέας Ελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας στο Πανεπιστήμιο του Παλέρμο 2020 Αξιολόγηση: καθηγήτρια πρώτης βαθμίδας διδάσκει Νέα Ελληνική Γλώσσα, Λογοτεχνία και Μετάφραση, και Μεσαιωνική και Μοντέρνα Ελληνική Φιλολογία στο Πανεπιστήμιο του Παλέρμο. Επίσης διδάσκει Ελληνικά στα Πανεπιστήμια του Μπρίντζι, Απουλίας και της Κοσέντζα. Καλαβρία Έκανε διαλέξεις και μαθήματα με θέματα Ελληνικής Λογοτεχνίας σε διάφορα Πανεπιστήμια και έλαβε μέρος σε πολλά συνέδρια με δικές της ανακοινώσεις. Επισκέπτεται συχνά την Ελλάδα. Εκεί λάβει ήδη από φοιτήτρια διάφορες υποτροφίες για να παρακολουθήσει μαθήματα και σεμινάρια, ή και γενικά για να πραγματοποιήσει έρευνες από Ελληνικά Ιδρύματα. Ιδρύματα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου (1979), Ιωάννη Κονταρίνου Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (1981), Ιωάννη Κονταρίνου Χίου (1983), Στέγη Καλών Τεχνών και Γραμμάτων του Ίνστιτούτου Πολιτισμού (1993), Ιδρύματα Ονάρσι (2001), Ιδρύματα Κώστα και Ελένης Ουράνη (2002) Είναι πρόεδρος της Ιταλικής Εταιρείας Νεοελληνικών Σπουδών και μέλος της Ευρωπαϊκής Εταιρείας Νεοελληνικών Σπουδών (EENS). Ήδη από το 1986 είναι μέλος του Σωματίου Ινστιτούτου Βυζαντινών και Νεοελληνικών Σπουδών «Ευρώπη Λαογραφία» του Παλέρμο. Ασχολείται και με τη λογοτεχνική μετάφραση από τα Ελληνικά στα Ιταλικά. Η ιταλική μετάφρασή της των Ψώνων του Κάλβου έχει βραβευθεί με τριπλή διάκριση από την Εταιρεία Μεταφραστών Λογοτεχνίας το 1989. Το 2020 της απονεμήθηκε το Βραβείο Jean Moréas «για την Ανάδειξη των Ελληνικών Γραμμάτων» το 2021 το Κρατικό Βραβείο του Ίνστιτούτου Πολιτισμού για την λογοτεχνική μετάφραση της συλλογής Άσπρες κλιθείς πάνω στο άσπρο του Πάνου Ρίτσου.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ

ΣΤΡΟΦΗ

Στην ή, σταλμένη από ένα χέρι
που είχα τόσο άριστοι
με πρόφατες για στη δύση
αλά μαύρο περσιέρι.

Ο δρόμος άσπριζε μπροστά μου
άπαλός ανόητος όντων
στο γέφυρα ενός μουσικού δειλινού...
Στην σφαίρα της άμμου.

πού κράτησες μονάχη σου όλη
την τραγική κλειψύρα
βουβή, αλά να είχε δει την Ύψρα
από ούρανό περιβόλι.

SVOLTA [1]
Attimo inviato da una mano
che avevo tanto amato
mi raggiungesti dritto al
tramonto
come nera colomba.

La strada biancheggiava dinanzi
a me,
delicato vapore di sonno
nel crepuscolo di un' ultima
cena.
Attimo grano di sabbia.

che tenesti da sola
tutta la tragica clessidra
muta, come se avesse visto l'
idra

nel giardino celeste
[1] Questa poesia dà il titolo
alla prima raccolta poetica di
Ghiorgos
Seferis. Si tratta di un termine
poetico, che vale tanto
«strofe»
quanto «svolta» in quest'ultima
accezione fu intesa dalla critica al
suo apparire nel 1931.

ΠΟΡΤΡΕΤΑ ΤΩΝ ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΩΝ/ΤΡΙΩΝ ΚΑΙ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΣΤΩΝ/ΤΡΙΩΝ ΤΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ

Επιμέλεια: ΑΝΤΩΝΗΣ Δ. ΣΚΙΑΘΑΣ, ΑΛΕΞΗΣ ΖΗΡΑΣ, ΑΝΝΑ ΑΦΕΝΤΟΥΛΙΔΟΥ

Στη μετάφραση από τα Ελληνικά σχεδόν όλα πρέπει να επινοούνται από την αρχή. Αυτή βέβαια είναι και η μεγάλη γοητεία της

MAURIZIO DE ROSA

Χρειάζεται ένα καινούριο «αφήγημα» για την Ελλάδα και μια διαφορετική ανάγνωση της Ιστορίας της

Ποιο ήταν το πρώτο ελληνικό λογοτεχνικό βιβλίο που διαβάσατε και ποια επίδραση σάς άσκησε;
Ήταν ένα παιδικό βιβλίο που παρουσίαζε τον μύθο της Ιλιάδας (ή μάλλον τον «Ομηρικό κύκλο») σε πεζό λόγο, σαν παραμύθι. Ήμουν μόλις 8 χρόνων και ακόμα αισθανόμουν τη μαγεία του.

Ποια πιστεύετε ότι είναι σήμερα η απόκλιση της νεοελληνικής λογοτεχνίας στο εξωτερικό;
Στην Ιταλία (μόνο για αυτή μπορώ να μιλήσω) ο Πέτρος Μάρκορης, η Ιωάννα Καρυστιάνη και η Ζυράννα Ζατέλη, καθώς και Πάολος Μάτεος, κέρδισαν τις εντυπώσεις του κοινού και της κριτικής. Ο Καλάφης και ο Καζαντζάκης θεωρούνται σύγχρονοι κλασικοί, με διαχρονική επίδραση και ενδιαφέρον. Η δε σύγχρονη ποίηση είναι πολύ γνωστή, πολύ περισσότερο απ' όσα η ιταλική ποίηση στην Ελλάδα (στην Ιταλία η σύγχρονη Ελλάδα θεωρείται καί' εξοχία χώρα ποίησης). Δυστυχώς, όμως, συγγραφείς όπως ο Νίκος Γαβριήλ Πεντζίκης, ο Στρατής Τσίρκας και ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, μεταξύ άλλων, παραμένουν άγνωστοι.

Με ποια κριτήρια οι νεοελληνιστές του εξωτερικού επιλέγουν τους/τις συγγραφείς με τους/τις οποίες θα ασχοληθούν είτε σε επίπεδο μετάφρασης είτε σε επίπεδο μελέτης;

Τα κριτήρια είναι πολλά και ετερόκλητα και συνοψίζονται στα εξής: Ενδιαφέρον των εκδόσεων, συγκυρία (Ολυμπιακοί αγώνες στην Αθήνα, οικονομική κρίση, Μικρασιατική Καταστροφή, σε συνάρτηση βεβαίως με την γενοκτονία των Αρμενίων και του Ποντιακού Ελληνισμού...), προσωπικές προτιμήσεις, λογοτεχνικά πρακτορεία κ.τ.λ. Σε ακαδημαϊκό επίπεδο τα πρόγματα είναι σαφέστερα καλύτερα: Ο μεταφραστής έχει την ελευθερία να διαλέγει ό,τι του αρέσει, με λιγότερες δεσμεύσεις και υποχρεώσεις.

Εσείς με ποιους/ες Έλληνες/ίδες λογοτέχνες έχετε έως τώρα ασχοληθεί και ποιες θεωρείτε πως είναι οι δυσκολίες της μετάφρασής τους;

Εχω ασχοληθεί με πολλούς και διάφορους συγγραφείς. Ενδεικτικά αναφέρω τη Ζυράννα Ζατέλη, την Ιωάννα Καρυστιάνη, τη Μάρω Δούκα, τη Διδώ Σωτηρίου, τον Μ. Καραγάτση και πολλούς άλλους. Το πιο δύσκολο βιβλίο ήταν για μένα το Κιβώτιο του Αρν Αλεξάνδρου, λόγω της απεικονιστικής απόστασης του. Γενικά η μετάφραση από τα Ελληνικά στα Ιταλικά

παρουσιάζει ένα αρκετά υψηλό βαθμό δυσκολίας. Ποιους φορές ήλπινα τους συναδέλφους μου που μεταφράζουν από κάποια άλλη λατινογενή γλώσσα, ή ακόμα και από τα Αγγλικά, όπου ολόκληρες εκφράσεις και ιδιωματισμοί είναι στην ουσία ήδη μεταφρασμένοι. Στη μετάφραση από τα Ελληνικά σχεδόν όλα πρέπει να επινοούνται από την αρχή. Αυτή βέβαια είναι και η μεγάλη γοητεία της.

Πώς βλέπετε το μέλλον των νεοελληνικών σπουδών αλλά και της μετάφρασης της νεοελληνικής λογοτεχνίας; Τι θα προτεινότε για να είναι περισσότερο ευαίσθητο;

Οι νεοελληνικές σπουδές ακολουθούν την μοίρα όλων των ανθρωπιστικών σπουδών στο σύγχρονο κόσμο μας: Συρρικνώνονται και σε πολλές περιπτώσεις μαραζινώνουν. Το μεγαλύτερο πρόβλημα είναι η επαγγελματική αποκατάσταση των φοιτητών, που σαφώς προτιμούν πιο προσοδοφόρες σχολές. Αυτό δεν είναι απαραίτητα κάτι το αρνητικό στον βαθμό που μας αναγκάζει να προβληματιστούμε πάνω στο θέμα. Στο παρελθόν ένας υπερβολικός ρομαντισμός περισσότερο κακό παρά καλό, κατά τη γνώμη μου, έκανε στην Ελλάδα και στις ελληνικές σπουδές, και γενικότερα στις ανθρωπιστικές σπουδές. Ο Ελληνισμός κατέχει θέση-κλειδί στον ευαίσθητο γεωγραφικό χώρο των Βαλκανίων, της Εγγύς Ανατολής και της Ανατολικής Μεσογείου, αποτελεί γέφυρα στον χώρο και στον χρόνο μεταξύ Ανατολής και Δύσης, και πιστεύω ότι η διαχρονική σημασία του ελληνικού πολιτισμού πάντα θα γοητεύει τους ανθρώπους. Αυτό που χρειάζεται είναι, νομίζω, περισσότερη φαντασία: Η φιλολογία να συνοδεύεται από τη γεωπολιτική, η εκμάθηση της γλώσσας από μια πιο ισορροπημένη εικόνα της Ελλάδας. Με άλλα λόγια, χρειάζεται ένα καινούριο «αφήγημα» για την Ελλάδα και μια διαφορετική ανάγνωση της Ιστορίας της (π.χ.: η Ελλάδα ως περίπτωση μελέτης σύστασης σύγχρονου Κράτους ουσιαστικά από το μηδέν), και μεγαλύτερη συνεργασία των εμπειρικών ειδικών του ελληνικού πολιτισμού και της ελληνικής ιστορίας στο πλαίσιο της συνέχειας των κρίσεων που ενώνουν τις διάφορες φάσεις του ελληνικού πολιτισμού. Προφανώς χρειάζονται και άλλα κίνητρα, οικονομικά ή φθώρας π.χ., κυρίως όμως, πιστεύω, κρίσιμης σημασίας είναι η αναπροσανατολισμός του πυρήνα του ελληνικού φαινομένου στα σύγχρονα συμφραζόμενα.

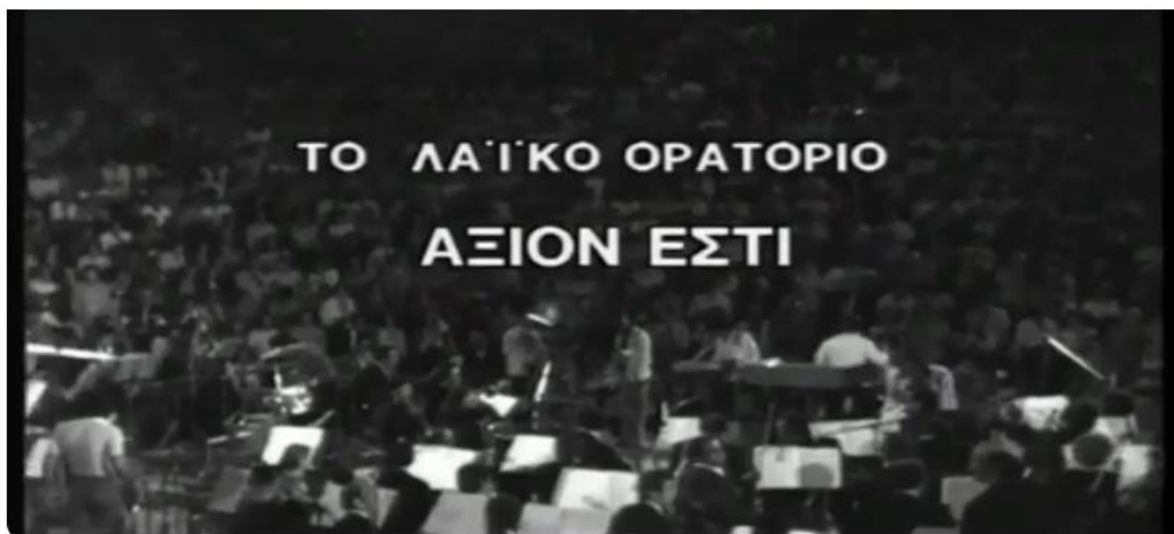
ΕΡΓΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ο Maurizio De Rosa γεννήθηκε το 1971 στο Μιλάνο της Ιταλίας. Σπούδασε Κλασική Φιλολογία, με ειδίκευση στην Ελληνική Φιλολογία, στο Πανεπιστήμιο του Μιλάνου. Παρακολούθησε μαθήματα Ελληνικής λογοτεχνίας και Ελληνικού πολιτισμού στο IMMA (Θεσσαλονίκη) και στο ΕΚΠΑ (Πρόγραμμα ΟΥΕΣΠΑ). Το 2016 τιμήθηκε με το Κρατικό Βραβείο Μετάφρασης Έγγραφο δύο μελέτες. Το φωτογραφικό βιβλίο Voci dall'agorà (αφιερωμένο στην Ελληνική λογοτεχνία του 20ού αιώνα) και La lingua greca (μια συνοπτική ιστορία της Ελληνικής γλώσσας για το ιταλικό κοινό).

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ

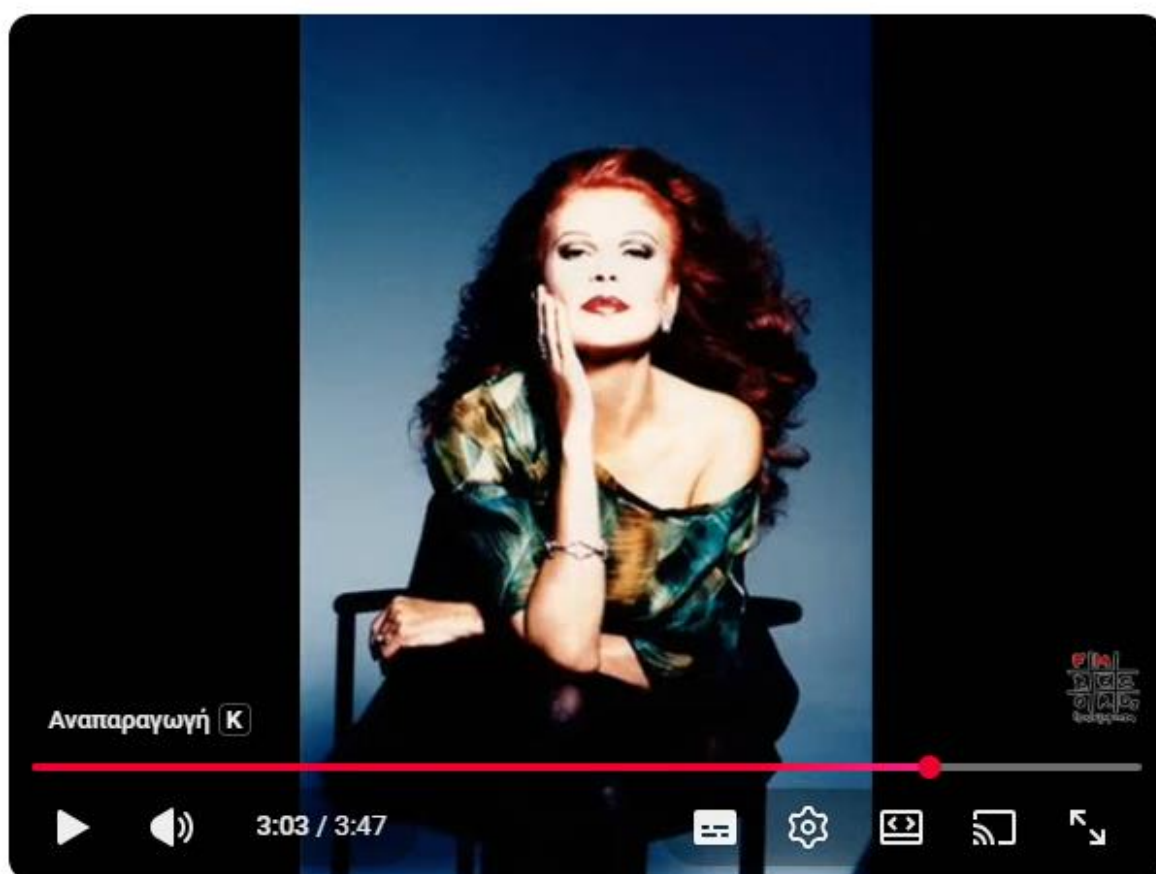

L'interesse dei greci per la loro lingua, naturalmente, ha a che fare più con una questione di identità etnica e culturale che con la scienza linguistica in sé e per sé - né potrebbe essere altrimenti. Il greco, in quanto non direttamente appartenuto a nessun'altra lingua europea moderna, è il segno distintivo dell'identità greca, che sotto altri aspetti condivide elementi culturali con altri Paesi e nazioni (la religione ortodossa con gli slavi, p.e., o la gastronomia con tutti gli ex Paesi dell'impero Ottomano). Inoltre il greco collega direttamente la Grecia di oggi con quella antica [...] (a. 157).
Από την έκδοση La lingua greca - Una storia lunga quattromila anni, ETPbooks, Αθήνα 2019.

ΤΟ ΑΞΙΟΝ ΕΣΤΙ - (Ο Ελύτη Μ Θεοδωράκη) Γρηγόρης Μπιθικώτσης 1977

Από το θέατρο Λυκαβηττού. 1977. Διεύθυνση: Μίκης Θεοδωράκης. Αφήγηση: Μάνος Κατράκης. Ψάλτης: Ανδρέας Κουλουμπής. Λαϊκός τραγουδιστής: Γρηγόρης Μπιθικώτσης. Προλογίζει ο Γιώργος Παπαστεφάνου. Διαθέσιμο στο: <https://www.youtube.com/watch?v=IBW6RTOaqqw>

Milva - Sogno di Liberta (Mikis Theodorakis)

Η Milva τραγουδά το *Sogno di libertà*, βασισμένο στο ποίημα του Γ. Σεφέρη *Άρνηση*, το οποίο κυκλοφόρησε 1979 στο άλμπουμ της *La mia età* από τη δισκογραφική εταιρεία Ricordi. Διαθέσιμο και στο:

https://www.youtube.com/watch?v=rDLk2OBCcqY&list=RDrDLk2OBCcqY&start_radio=1&rv=fQI3eLSp8_c

Άρνηση (Στο περιγιάλι το κρυφό) - Μίκης Θεοδωράκης (live / 1983)

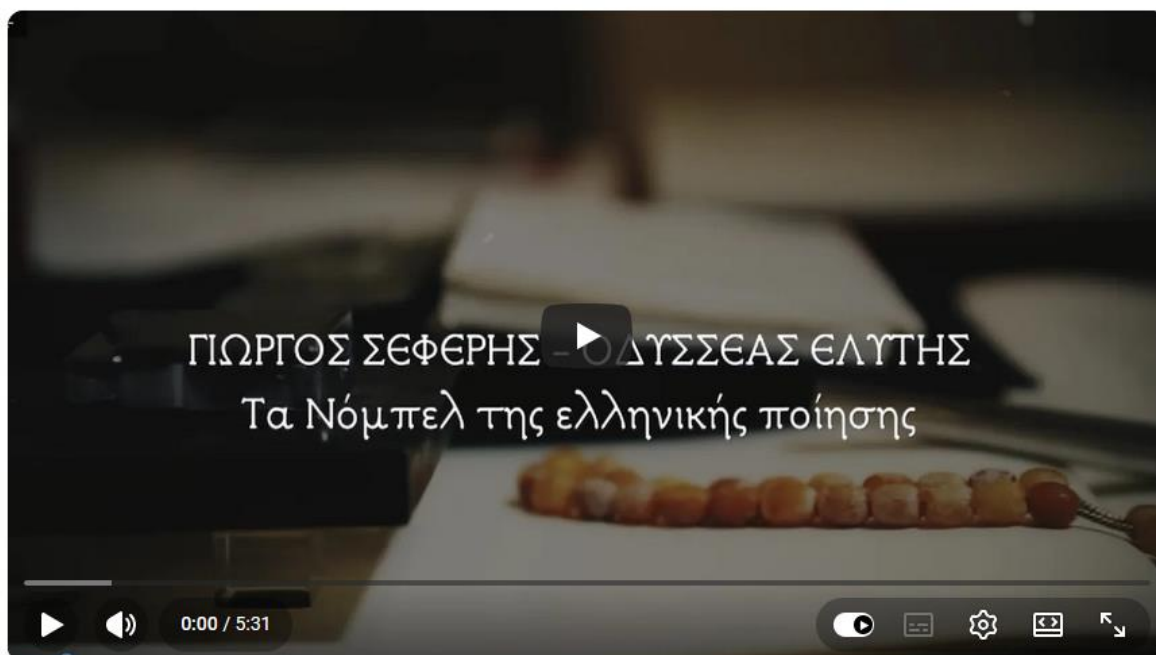
Αφορά ζωντανή ηχογράφηση που πραγματοποιήθηκε στη διάρκεια του Φεστιβάλ Πολιτικού Τραγουδιού στο Βερολίνο, (12-20 Φεβρουαρίου 1983) και περιλαμβάνεται σε δίσκο βινυλίου με τίτλο *Rote Liede* από τη δισκογραφική εταιρεία Amiga. Τραγουδά ο Μίκης Θεοδωράκης. Διαθέσιμο στο: https://www.youtube.com/watch?v=CK_nADeqs0

Ο ΜΙΚΗΣ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ ΤΡΑΓΟΥΔΑΕΙ ΤΗΝ ΡΩΜΙΟΣΥΝΗ LIVE

Διαθέσιμο στο:

https://www.youtube.com/watch?v=Ek6wELK0slM&list=RDEk6wELK0slM&start_radio=1&rv=Ek6wELK0slM

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΕΦΕΡΗΣ - ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΛΥΤΗΣ: Τα Νόμπελ της ελληνικής ποίησης

Γραφείο Τύπου του Υπουργείου Πολιτισμού, Γιώργος Σεφέρης – Οδυσσέας Ελύτης (video), ΥΠΠΟΑ, Ελλάδα, 10ος/2021

Διαθέσιμο στο: <https://youtu.be/DNI5djERn8>

Ο Κωνσταντίνος Παπαθεοδώρου στον ρόλο του Γιώργου Θεοτοκά.

Στιγμιότυπο από το τρίτο επεισόδιο της σειράς, που είναι αφιερωμένο στον Γιώργο Σεφέρη
Γκικαπέπας, Γ. (σκηνοθεσία), *Η Γενιά του '30* (δραματοποιημένο ντοκιμαντέρ 15 επεισοδίων), Cosmote
History, Ελλάδα, 2022

Διαθέσιμο στο: https://www.youtube.com/watch?v=-kGiMvUi3ZU&pp=ygU3zrPOus65zrrOsc-Azq3PgM-AzrHPgiDOs861zr3Ouc6sIM-Ezr_PhSDPhM-BzrnOrM69z4TOsQ%3D%3D

Παρατήρημα Β'

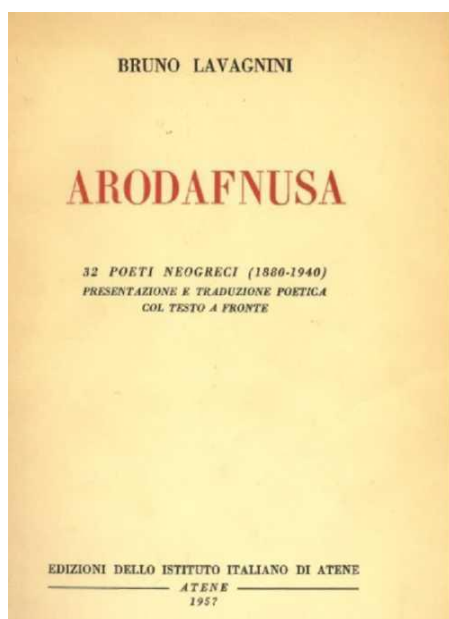
Εξώφυλλα ιταλόγλωσσων εκδόσεων - μεταφράσεων

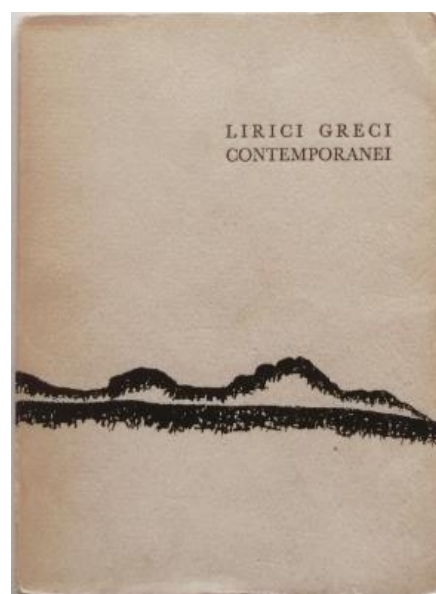
Vitti, M. (a cura di), *Poesia greca del '900*, Guanda, Parma, 1957

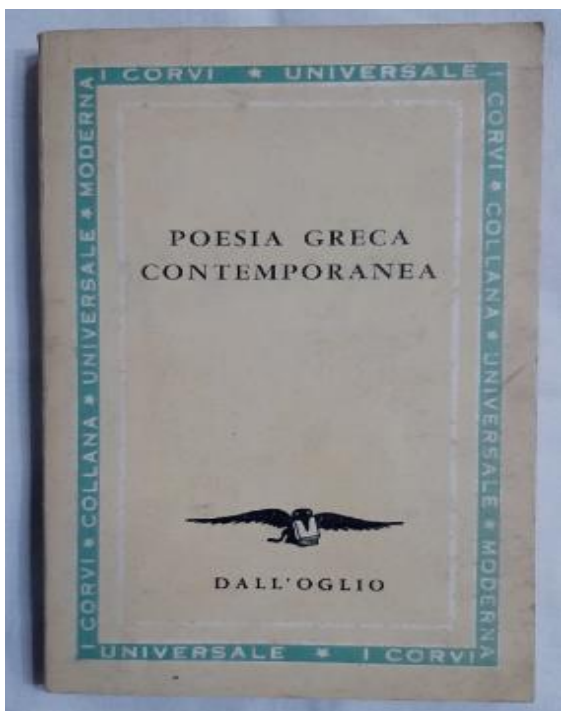
Vitti, M., *Introduzione alla poesia greca del Novecento*, Napoli, 1957

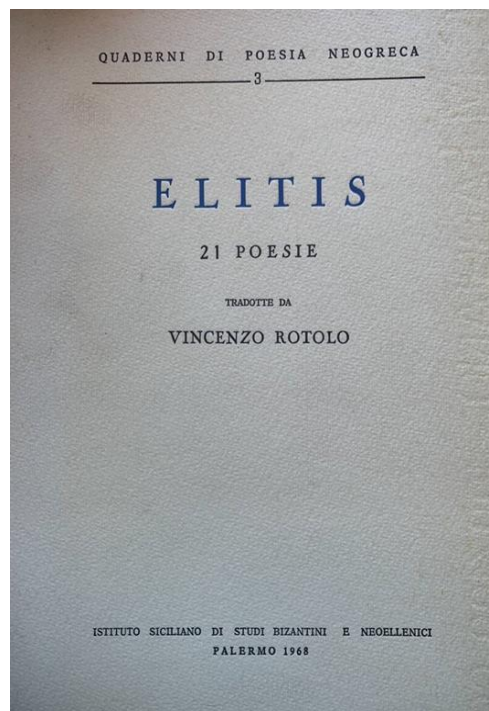
LAVAGNINI, B., *Arodafnusa. 32 Poeti neogreci (1880-1940)*, Edizioni dell'Istituto Italiano, Atene, 1957

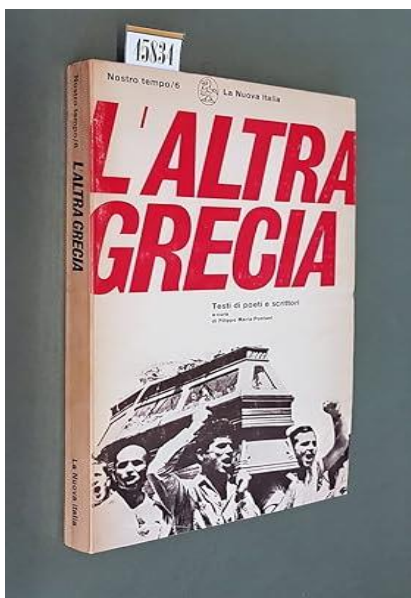
DALMATI, M., *Lirici greci contemporanei*, V. Scheiwiller, Milano, 1965

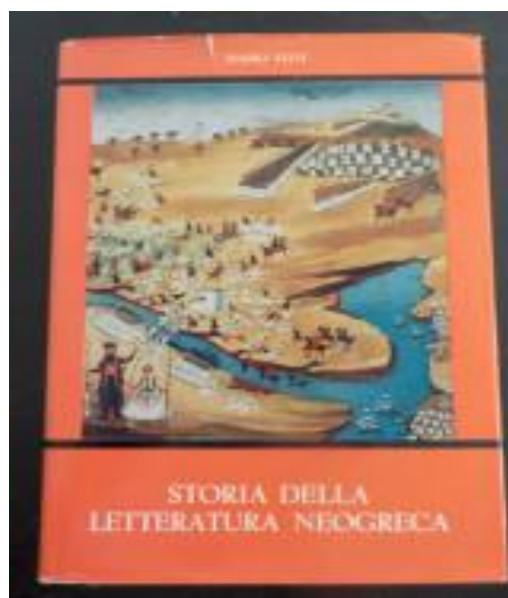
SANGIGLIO C.G., *Poesia greca contemporanea*, Dall'Oglio, Milano, 1968

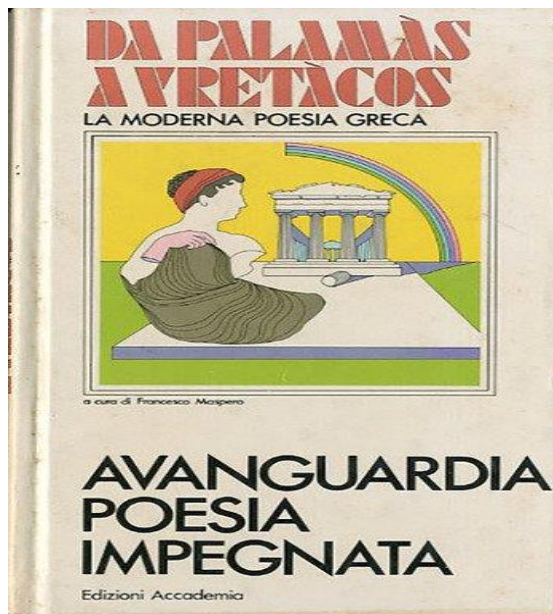
Rotolo, V., *Elitis 21 poesie*, Istituto Siciliano di Studi Bizantini e Neellenici, Palermo, 1968

PONTANI, F.M., *L'altra Grecia. Testi poetici e scrittori*, La Nuova Italia, Firenze, 1969

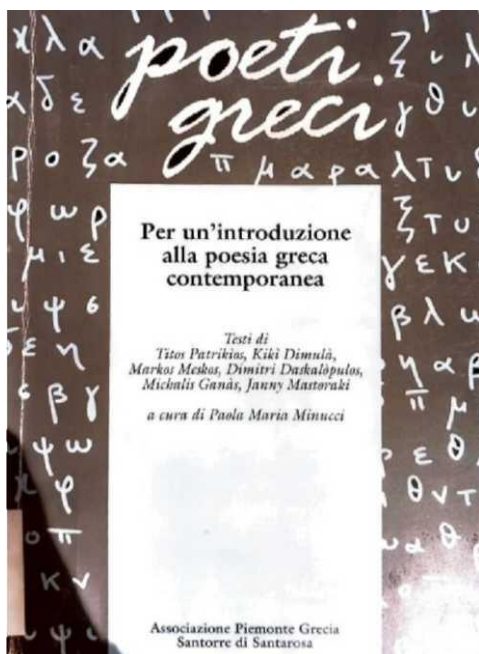
Vitti, M., *Storia della letteratura neogreca*, REI, Torino, 1971

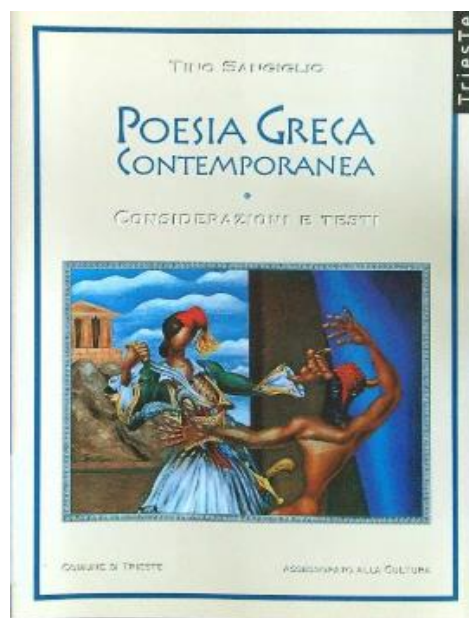
Maspero, F., (a cura di), *Da Palamas a Vretacos. La moderna poesia greca*, Edizioni Accademia, Milano, 1974

SANGIGLIO, C., G., *Poeti greci della libertà. 22 poeti della Grecia contemporanea dalla guerra civile alla lotta contro i colonnelli*, Savelli, Roma, 1976

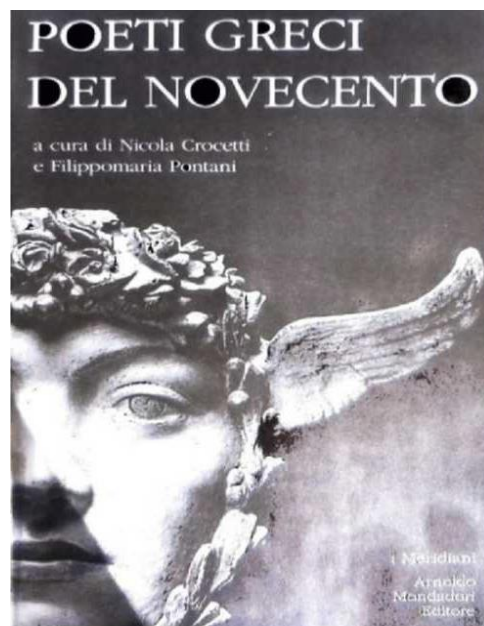
MINUCCI, P. M., *Poeti greci. Per un'introduzione alla poesia greca contemporanea*, Associazione Piemonte-Grecia «Santorre di Santarosa», Torino, 1992

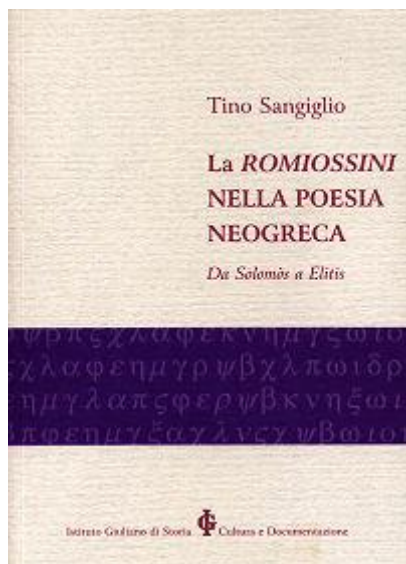
Sangiglio, T., *Poesia greca contemporanea Considerazioni e testi*, Comune di Trieste, Trieste, 2000

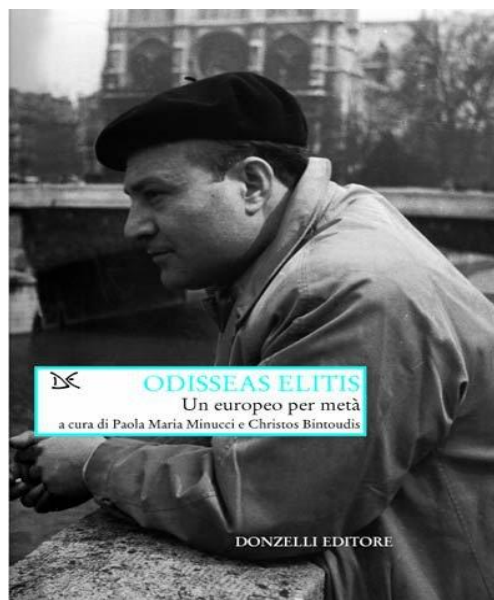
PONTANI, F., *Antologia della poesia greca contemporanea*, Crocetti, Milano, 2004

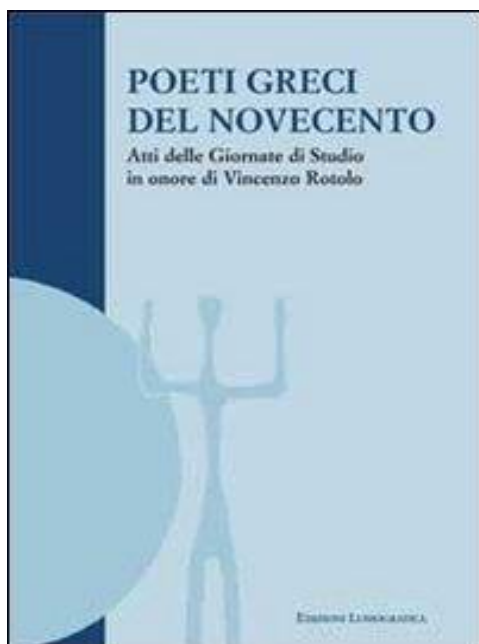
CROCETTI, N., PONTANI, F., *Poeti greci del Novecento*, Mondadori, Milano, 2010

SANGILGIO, C., *La Romiossini nella poesia neogreca. Elitis Da Solomós a Elitis*, Istituto Giuliano di Storia, Cultura e Documentazione, Gorizia, Trieste, 2010

Minucci, P.M., Bintoudis, Chr. (a cura di), *Odisseas Un europeo per metà*, Donzelli Editore, Roma, 2010

Lavagnini, R., (a cura di), *Poeti greci del Novecento: atti delle Giornate di studio in onore di Vincenzo Rotolo: Palermo, 9-10 novembre 2005*, Lussografica, Caltanissetta, 2012

Caracausi, M., (traduzione di), *Un poeta greco a Stoccolma*, Αιώρα, Αθήνα, 2016

Caracausi, M., (traduzione di), G. Ritsos, *Il loggione*, Αιώρα, Αθήνα, 2018

Caracausi, M., (traduzione di), G. Seferis, *Alla maniera di G. S. e altre poesie*, Αιώρα, Αθήνα, 2021

Βιβλιογραφικές αναφορές

Ελληνόγλωσσες

Αρβανιτάκης, Δ. (επιμέλεια), *Μικρό αφιέρωμα στον Mario Vitti*, Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα, 2018

Αργυρίου, Α., Ξύδης, Α., Μαρωνίτης, Δ.Ν., Βίττι Μ., *Κύκλος Σεφέρη*, Ελληνικές Εκδόσεις, Αθήνα, [1980] 1984

Αργυρίου, Α., *Ιστορία της ελληνικής λογοτεχνίας και η πρόσληψή της*, Καστανιώτης, Αθήνα, 2002

Βαρίκας, Β., *Η μεταπολεμική μας λογοτεχνία* (Σχέδιο για μελέτη), Πλέθρον, Αθήνα, 1939

Γαραντούδης, Ε., «*Η σύγχρονη ελληνική πεζογραφία στην Ευρώπη: Η περίπτωση της Ιταλίας*», Σύγχρονη ελληνική πεζογραφία: Διεθνείς προσανατολισμοί και διασταυρώσεις, Επιμέλεια Αγγελική Σπυροπούλου – Θεοδώρα Τσιμπούκη, Αλεξάνδρεια, Αθήνα [Ιούνιος], 2002

Δημαράς, Κ.Θ., *Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας*, Ίκαρος, Αθήνα, 1963

Δασκαλόπουλος, Δ., (επιμέλεια), *Εισαγωγή στην ποίηση του Γιώργου Σεφέρη. Επιλογή κριτικών κειμένων*, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, 2η έκδοση, Ηράκλειο, 1999

Δασκαλόπουλος, Δ., *Βιβλιογραφία Γιώργου Σεφέρη (1922-2016)*. Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη, Αθήνα, 2016

Δημητρακόπουλος, Φ., *Η πρωτοποριακή κίνηση του 30 και το μυθιστόρημα*, Καστανιώτης, Αθήνα 1990

Ελύτης, Ο., *Ανοιχτά Χαρτιά*, Ίκαρος, Αθήνα, [1974], 1982

Ελύτης, Ο, *Ο ήλιος ο ηλιάτορας*, Ίκαρος, Αθήνα, 1984

Ελύτης, Ο., *Ο Μικρός Ναυτίλος*, Ίκαρος, Αθήνα, 1985

Ελύτης, Ο., *Εν λευκώ*, Ίκαρος, Αθήνα, [1992], 2006

Ελύτης, Ο., *Ο κόσμος ο μικρός ο μέγας!*, Ίκαρος, Αθήνα, 2016

Θεοτοκάς, Γ., *Ελεύθερο Πνεύμα*, επιμ. Κ.Θ. Δημαράς, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα, [1929], 1973, ανατύπωση 2025

Καγιαλής, Τ., *Η επιθυμία για το μοντέρνο. Δεσμεύσεις και αξιώσεις της λογοτεχνικής διάνοησης στην Ελλάδα του 1930*, Βιβλιόραμα, Αθήνα, 2007

Καζάζης, Ι.Ν., Σιστάκου, Ε., Muller, V.C., *Συμφραστικός πίνακας λέξεων στο ποιητικό έργο του Γιώργου Σεφέρη*, ΚΕΓ, Θεσσαλονίκη, 2003

Καραντώνης, Α., *Α' Εισαγωγή στη Νεότερη Ποίηση Β' Γύρω από τη σύγχρονη ελληνική ποίηση*, Παπαδήμας, Αθήνα, 1990

Καραντώνης, Α., *Για τον Οδυσσέα Ελύτη*, Παπαδήμα, Αθήνα [1979] 1992

Καραντώνης, Α., *Ο ποιητής Γιώργος Σεφέρης*, Παπαδήμα, Αθήνα [1976] 2000

Κατσίμπαλης, Γ.Κ., *Βιβλιογραφία Γιώργου Σεφέρη*, (χ.ε.), Αθήνα, 1961

Κοκόλης, Ξ.Α., *Πίνακας λέξεων των ποιημάτων του Γιώργου Σεφέρη*, (χ.ε.), Θεσσαλονίκη, 1970

Κόρκα, Ε. (επιμέλεια), *Ξένες αρχαιολογικές σχολές στην Ελλάδα: 160 χρόνια*, Υπουργείο Πολιτισμού, Αθήνα 2005

Κούσουλας, Λ. (επιμ.), *Γ. Σεφέρης – Κ. Τσάτσος, Ένας διάλογος για την ποίηση*, Ερμής, Αθήνα, 1988

Μιννίτι-Γκώνια, D., *Η διάδοση των νεοελληνικών σπουδών στην Ιταλία*, Παρνασσός 37, 1995

Ντουνιά, Χ., *ΑΡΓΟΝΑΥΤΕΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΡΟΦΟΙ Όψεις του λογοτεχνικού πεδίου στη δεκαετία του '30*, Αθήνα, Εστία, 2021

Παπανικολάου, Μ., *Ο ποιητής Οδυσσέας Ελύτης, Νέα Γράμματα, Αθήνα, 1938*

Πολίτης, Λ., *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, Θ' Έκδοση, ΜΙΕΤ, Αθήνα, [1978], 1985, 1998

Προκοπάκη, Χ., *Ανθολογία Γιάννη Ρίτσου*, Κέδρος, Αθήνα, 2015

Ρίτσος, Γ., *Ποιήματα, τόμος Α'*, Κέδρος, Αθήνα, 1961

Σαββίδης, Γ.Π., *Σχεδιάσμα χρονολογίας Γιώργου Σεφέρη (1873-1962)*, (χ.ε.), Αθήνα, 1963

Σεφέρης, Γ., *Μυθιστόρημα*, Ίκαρος, Αθήνα, 1935

Σεφέρης, Γ., *Ποιήματα*, Ίκαρος, Δέκατη έκδοση, Αθήνα 1976

Σεφέρης, Γ., *Τετράδια γυμνασμάτων Β'*, Ίκαρος, Αθήνα, 1976

Σεφέρης, Γ., *Δοκίμες Β' (1948-1971)*, Ίκαρος, Αθήνα, 1984

Σόρογκας, Σ., *Έκθεση αφιέρωμα στον Σεφέρη*, ΒΗΜΑ, 11-1-1972

Σταυροπούλου, Ε.-Λ., *Βιβλιογραφία μεταφράσεων νεοελληνικής λογοτεχνίας*, ΕΛΙΑ, Αθήνα, 1986

Σαββίδης, Γ. Π., (φιολ. επιμ.), *Γιώργος Θεοτοκάς & Γιώργος Σεφέρης, Αλληλογραφία (1930-1966)*, Ερμής, Αθήνα, [1975], 1981

Συλλογικό έργο, *Για τον Σεφέρη. Τιμητικό αφιέρωμα στα τριάντα χρόνια της Στροφής*, Ερμής, Αθήνα, 1961, 1981, 1989

Συλλογικό έργο, *Γιώργος Σεφέρης Εκατό Χρόνια από την Γέννησή του*, Ερμής, Αθήνα, 2000

Συλλογικό έργο, *Ο Ελύτης στην Ευρώπη*, Ίκαρος, Αθήνα, 2011

Τσάτσου, Ι., *Ο αδελφός μου Γ. Σεφέρης*, Εστία, Αθήνα, 1973

Ξενόγλωσσες

Caracausi, M., G. Seferis, *Sei notti sull'Acropoli*, La Zisa, Palermo 2012

Caracausi, M., (traduzione di), *Un poeta greco a Stoccolma*, Αιώρα, Αθήνα, 2016

Caracausi, M., (traduzione di), G. Ritsos, *Il loggione*, Αιώρα, Αθήνα, 2018

Caracausi, M., G. Ritsos, *Neppure la Mitologia*, 36 Poesie da 'Ripetizioni' Torri del Vento, Palermo, 2018

Caracausi, M., G. Ritsos, *Άσπρες κηλίδες πάνω στο άσπρο, Bianche macule sopra il bianco*, Torri del Vento, Palermo, 2019

Caracausi, M., (traduzione di), G. Seferis, *Alla maniera di G. S. e altre poesie*, Αιώρα, Αθήνα, 2021

Crocetti, N., Pontani, F., (a cura di), *Poeti greci del Novecento*, Meridiani Mondadori, Milano, 2010

Crocetti, N., (a cura di), *G. Seferis, Le poesie*, Milano, Crocetti, 2020

Dalmati, M., *Lirici greci contemporanei*, V. Scheiwiller, Milano, 1965

De Rosa, M., *Voci dall'agora: Fotostoria della letteratura greca del Novecento*, Effigie, Milano, 2005

De Rosa, M., *Bella come i Greci 1880-2015: 135 anni di Letteratura Greca*, UniversItalia, Roma, 2015

Di Salvo, I., *Bibliografia scelta di studi neogreci in Italia. 1970-1975*, Folia Neoellenica 2, 1977

Di Vita, A., *L'Archeologia Italiana in Grecia*, Il Veltro, Roma, 1983

FONZI, P., GALLICCHIO, A., IELO, M.-A., LAVAGNINI, R. Μεταφράστρια, Γρίβα Α., *Πατησίων 47: Το Ιταλικό Μορφωτικό Ινστιτούτο και η ιστορία του*, ETP Books, Π, Φάληρο, 2024

Greco, E. - Benvenuti, A., *Scavando nel passato. 120 anni di archeologia italiana in Grecia*, Μοτίβο, Αθήνα, 2005

Kolonia, A., *Le traduzioni in Italiano dei libri di autori greci (1945-1994)*, Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο Δελφών, Δελφοί, 1994

Lavagnini, B., *Storia della letteratura neoellenica*, Nuova Accademia, Milano, 1955

Lavagnini, B., *Arodafnusa 32 Poeti neogreci (1880-1940)*, Edizioni dell'Istituto Italiano, Atene, 1957

Lavagnini, B., *La letteratura neoellenica*, Sansoni, Firenze, [1954] 1969

Lavagnini, R., (a cura di), *Poeti greci del Novecento: atti delle Giornate di studio in onore di Vincenzo Rotolo: Palermo, 9-10 novembre 2005*, Lussografica, Caltanissetta, 2012

Lavagnini, R., (a cura di), *Seferis. Diario di bordo, III...Cipro, dove mi predisse...*, Quaderni di poesia Neogreca, 15, Palermo, 2021

Levesque, R., *Séféris: choix de poèmes traduits e accompagnés du texte grec avec une preface*, Ίκαρος, Αθήνα, 1945

Lirica greca da Archiloco a Elitis, Studi in onore di F.M.Pontani, Università di Padova, Istituto di Studi Bizantini e Neogreci, 1984

Mascaro, V., *Poesia e cultura nella Grecia d' oggi*, Peloritana, Messina, 1969

Maspero, F., (a cura di), *Da Palamas a Vretacos. La moderna poesia greca*, Edizioni Accademia, Milano, 1974

Minucci, P.M., Bintoudis, Chr. (a cura di), *Odisseas Elitis Un europeo per metà*, Donzelli Editore, Roma, 2010

Minucci, P.M., *Poeti greci. Per un'introduzione alla poesia greca contemporanea*, Associazione Piemonte-Grecia «Santorre di Santarosa», Torino, 1992

Oliveti, L., *Bibliografia della letteratura neoellenica in Italia. 1900-1972*. Istituto Italiano di Cultura in Atene, Αθήνα, 1974

Politis, L., *Lineamenti di letteratura neogreca*, μετάφραση Μ. Κασωτάκη, EUT, Τεργέστη, 2000

Pontani, F.M., *La poesia Greca contemporanea*, Rivista di Critica 1, 1950, no.6

- Pontani, F.M. (a cura di), *Giorgio Seferis Poesie*, Mondadori, Milano, 1963
- Pontani, F. M., *L'altra Grecia. Testi poetici e scrittori*, La Nuova Italia, Firenze, 1969
- Pontani, F. M. e altri, *Giorgio Seferis: premio Nobel per la letteratura 1963*, Fratelli Fabbri, Milano, 1969
- Pontani, F. (a cura di), *Antologia della poesia greca contemporanea*, Crocetti, Milano, 2004
- Rotolo, V., *Επισκόπηση μεταφράσεων και μεταφραστών. Ιταλία 1945-1979*, Μαντατοφόρος 19, 1982
- Rotolo, V., *Elitis 21 poesie*, Istituto Siciliano di Studi Bizantini e Neoellenici, Palermo, 1968
- Sangiglio, C.G., (introduzione, traduzione e note a cura di), *Poesia greca contemporanea*, Dall' Oglio, Milano, 1968
- Sangiglio, C.G., *Sette poeti greci contemporanei*, Ausonia 23, Roma, 1968b, no.2-3
- Sangiglio, C.G., *Panorama della poesia greca contemporanea*, La cultura nel mondo, Roma, 1969, no.3-4
- Sangiglio, C. G., *Giorgio Seferis, poeta dell' anima greca*, O.G.C., Roma, 1971
- Sangiglio, C. G., *Album di poesia greca d'oggi*, Ceschina, Milano, 1971
- Sangiglio, C. G., *Poeti greci della libertà. 22 poeti della Grecia contemporanea dalla guerra civile alla lotta contro i colonnelli*, Savelli, Roma, 1976
- Sangiglio, C.G., *Poesia greca contemporanea*, Milano, Dall'Oglio, 1968
- Sangiglio, T., *Poesia greca contemporanea. Considerazioni e testi*, Comune di Trieste, Trieste, 2000

Sangiglio, T., *La Romiossini nella poesia neogreca. Da Solomòs a Elitis*, Istituto Giuliano di Storia Cultura e Documentazione, GoriziaTrieste, 2010

Vitti, M. (a cura di), *Poesia greca del '900*, Guanda, Parma, [1957], 1966

Vitti, M., *Introduzione alla poesia greca del Novecento*, Napoli, 1957

Vitti, M., *Storia della letteratura neogreca*, REI, Torino, 1971

Vitti, M., *Οδυσσέας Ελύτης: Βιβλιογραφία (1935-1971)*, Ίκαρος, Αθήνα, 1977

Vitti, M., *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, Οδυσσέας, Αθήνα, 1978

Vitti, M., *Ghiorgos Seferis*, Firenze, La nuova Italia, 1978

Vitti, M., *Φθορά και Λόγος: Εισαγωγή στην ποίηση του Γιώργου Σεφέρη*, Εστία, Τρίτη έκδοση, Αθήνα, [1978], 1994

Vitti, M., *Η γενιά του τριάντα. Ιδεολογία και μορφή*, Νέα έκδοση επαυξημένη, Ερμής, Αθήνα, [1977], 1995

Vitti, M., *Για τον Οδυσσέα Ελύτη: ομιλίες και άρθρα*, Καστανιώτης, Αθήνα, 1998

Vitti, M., (επιμέλεια), *Εισαγωγή στην ποίηση του Ελύτη, Επιλογή κριτικών κειμένων*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο, 1999

Vitti, M., *Οδυσσέας Ελύτης: Κρητική μελέτη*, Ερμής, Αθήνα, [1984] 2000

Vitti, M., *Storia della letteratura neogreca*, Cafoscarina, Venezia, [1971] 2016

Zaccone, Z., Efthymiou, P., Bintoudis, Chr., *La letteratura neogreca del XX secolo. Un caso europeo*, Sapienza, Roma, 2020

Δικτυογραφία

Αναζήτηση μεταφρασμένων έργων στα ιταλικά στη βιβλιοθήκη του Istituto Siciliano di Studi Bizantini e Neoellenici. Διαθέσιμο στο: <https://www.issbi.org/la-biblioteca/>

Αναφορικά με τις ελληνοιταλικές σχέσεις και την ελληνοιταλική φιλία. Διαθέσιμο στο: <https://venizelosarchives.gr>

Αναφορικά με τον Pontani και τη γραφή του. Διαθέσιμο στο: <http://www.approdoletterario.teche.rai.it/Search.aspx>

Αφιέρωμα σε Έλληνες και Κύπριους ποιητές και την προώθηση του έργου τους. Διαθέσιμο στο: <https://www.poesiadelnostrotempo.it/epifanie-di-bellezza-neogreca-mnemosine/>

Βιβλιοθήκη και Κέντρο Πληροφόρησης Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Διαθέσιμο στο: <https://search.lib.auth.gr/>

Βιβλιοθήκη και Κέντρο Πληροφόρησης ΕΚΠΑ <https://www.lib.uoa.gr/index.html>

Βιβλιοθήκη και Κέντρο Πληροφόρησης Πανεπιστημίου Κρήτης. Διαθέσιμο στο: <https://find.lib.uoc.gr/Search/>

Για την Maria Caracausi. Διαθέσιμο στο: <https://www.unipa.it/persona/docenti/c/mariarosa.caracausi/?pagina=pubblicazioni>

Για την Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Νεοελληνικών Σπουδών Ανέμη. Διαθέσιμη στο: <https://anemi.lib.uoc.gr/>

Για τον Γιώργο Σεφέρη. Διαθέσιμο στο: <https://www.ascsa.edu.gr/>

Για τον Γιώργο Σεφέρη. Διαθέσιμο στο: <https://poetarumsilva.com/2021/02/01/bustine-di-zucchero-53-giorgios-seferis/>

Για τον εθνικό κατάλογο βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο στο: <https://opac.sbn.it/ricerca-avanzata/>

Για τους ποιητές Σεφέρη, Ελύτη, Ρίτσο. Διαθέσιμο στο:
<https://www.poetryfoundation.org/poets>

Εγκυκλοπαίδεια Treccani για Minucci Paola Maria. Διαθέσιμο στο:
<http://www.treccan.it/enciclopedia/letteratura-neogreca> (Enciclopedia-Italiana)/, 2007

ΕΘΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ. Διαθέσιμη στο: <https://www.nlg.gr/>

Εκδόσεις Crocetti Editore. Διαθέσιμο στο: <https://www.crocettieditore.it/>

Η Ελλάδα πέρα από την Ελλάδα στην ποίηση του Ελύτη. Διαθέσιμο στο:
<https://www.blod.gr/lectures/i-ellada-pera-apo-tin-ellada-stin-poiisi-tou-elyti/>

Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών. Διαθέσιμο στο:
<https://libcat.iie.eie.gr/>

Istituto Giuliano. Διαθέσιμο στο: <https://www.istitutogiuliano.it/>

Ιταλικό Μορφωτικό Ινστιτούτο. Διαθέσιμο στο: <https://iicatene.esteri.it/el/lingua-e-cultura/biblioteca/>

Κατάλογος της Βιβλιοθήκης του Ινστιτούτου Ιστορικών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών. Διαθέσιμος στο: <https://libcat.iie.eie.gr/cgi-bin/koha/opac-main.pl>

Laboratorio Studi Neogreci Mirsini Zorba. Διαθέσιμο στο: <https://lsn.seai.uniroma1.it/>

Ο Ελύτης και το Ελληνικό κοινό. Επικοινωνία και συναίνεση. Διαθέσιμο στο:
<https://www.blod.gr/lectures/o-elytis-kai-to-elliniko-koino-epikoinonia-kai-synainesi/>

Στο σπίτι του Γιώργου Σεφέρη. Διαθέσιμο στο: <https://www.lifo.gr/now/athens/agras-20-sto-spiti-toy-giorgoy-seferi>

Συνεντεύξεις μεταφραστών. Διαθέσιμες στα:

<https://culturebook.gr/metafraseis-main/sygchronoi-metafrastes>

<https://www.kathimerini.gr/opinion/geyma-me-thn-k/564014767/i-poiisi-i-mi-poiisi-kai-o-elytis/>

<https://www.fractalart.gr/kresentsio-santzilio/>

<https://diastixo.gr/sinentefxeis/xenoi/10068-crocetti>

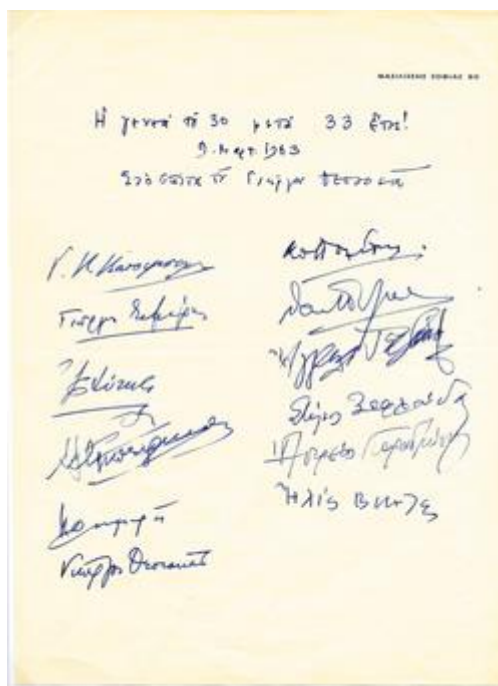
Συνέντευξη της καθηγήτριας του ΕΚΠΑ Χ. Ντουνιά στον Κ. Στοφόρο στις 22 Φεβρουαρίου 2022. Διαθέσιμη στο: edromos.gr

Το Πανεπιστήμιο του Παλέρμο. Διαθέσιμο στο: <https://iris.unipa.it/>

Το μουσείο Ρίτσου. Διαθέσιμο στο: <https://www.ritsosmuseum.gr/>

Το σπίτι του Ελύτη. Διαθέσιμο στο: <https://www.elytishousemuseum.gr/>

Ψηφιοθήκη ΑΠΘ ψηφιακές συλλογές. Διαθέσιμη στο: <https://digital.lib.auth.gr/>

Υπογραφές Ελλήνων λογοτεχνών της Γενιάς του '30 από δείπνο στο σπίτι του Γ. Θεοτοκά στην Αθήνα στις 9/3/1963, μεταξύ των οποίων του Γ. Σεφέρη και του Ο. Ελύτη. Το πρωτότυπο φυλάσσεται στην Πινακοθήκη Γκίκα του Μουσείου Μπενάκη.

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.